

Josif Runjanin i “Lijepa naša”: činjenice i interpretacije

IGOR MRKALJ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Članak oživljava lokaciju, identitet kompozitora i prvih izvođača hrvatske himne. Napisan je na temelju novih arhivskih i knjižničnih istraživanja te postojeće literature. Započinje podacima i činjenicama o životu i karijeri krajiškog oficira Josifa Runjanina, rođenog 1821. godine, a završava viješću iz 2019. o inicijativi da se u Glini otvori Muzej državne himne, usredotočujući se na izabrana događanja u pojedinih razdobljima (razdoblje Runjaninova života; razdoblje od njegova ulaska u historiografiju glazbe do kraja Prvog svjetskog rata; međuratno razdoblje; razdoblje od 1941. do 1945.; poslijeratno razdoblje; razdoblje od raspada Jugoslavije do vojne akcije Oluja; razdoblje od 1995. naovamo). Autorstvo Josifa Runjanina i polet prvih izvođača, članova “Srpskog dobrotvornog pjevačkog društva u Glini”, izvlači iz duboke sjene i osvjetljava neizbrisiv trag i neotuđiv doprinos istaknutih Srba i srpskih organizacija, u ovom slučaju iz Gline, himni hrvatskog naroda.

KLJUČNE RIJEČI: *Glina, Josif Runjanin, Srbi, Hrvati, hrvatska himna*

/

Josif Runjanin rodio se 26. studenog po starom kalendaru (8. prosinca po novom) 1821. u Vinkovcima, od oca Ignjatija, građevnog pisara (“Bauschreiber”) i majke Sofije Runjanin.¹ Prema matici krštenih, već 30. studenog 1821. kršten je u pravoslavnom hramu Silaska svetog Duha u Vinkovcima. Krštenje

1 O Runjaninu i hrvatskoj himni pisali su: muzikolog Andrija Tomašek, “Lijepa naša”. *Pripovijest o hrvatskoj himni*, Muzički informativni centar, Zagreb 1990., povjesničarka Jelena Očak, Antun Mihanović, *Globus*, Zagreb 1998., muzikolog Илија Врсјаков, *Јосиф Руњанин : живот и дело*, Невкош, Нови Сад 2000. Za porodičnu povijest Runjanina, vidi memoarski zapis njegovog djeda, pravoslavnog svećenika: *Автобиографија Петра Руњанина (1775. – 1839.)*, спремιο за штампу Др. Никола Радојчић, Издање Богословског гласника, Сремски Карловци 1914.

je obavio jerej Adam Popović, paroh vinkovački, a kuma na krštenju bila je Sultana Mihaljević, “žitelnica vinkovačkaja”.² U rodnim Vinkovcima završio je osnovnu školu i četiri razreda gimnazije, dok je peti pohađao u Srijemskim Karlovcima (šk. god. 1837. — 38.), gdje je bio odličan učenik (“eminent”) od 16 godina.³ U vojsku je stupio 26. prosinca 1838. kao novak Graničarske pješadijske pukovnije br. 3 u Ogulinu u Karlovačkoj vojnoj krajini. Čini se da je glavni razlog njegovog odlaska u Ogulin bila želja da se pridruži svom ocu Ignjatu Runjaninu, građevnom kapetanu Ogulinske pukovnije, što je podatak koji je dosad bio nepoznat.⁴ Nakon što je 1. kolovoza 1839. postao pukovnijski kadet, njegovo ime navodi se u vojnom shematizmu Ogulinske pukovnije za 1840. godinu (“Cadeten. ... Runianin, Jos.”), gdje se također navodi ime njegovog oca, građevnog kapetana Ignjata Runjanina (“Bau-Hauptmann. Runianin Ignaz”).⁵

Iako je poznato da je Josif Runjanin 1. svibnja 1840. premješten u Graničarsku pješadijsku pukovniju br. 10 u Glinu u Bansku krajinu, malo je poznato da je iste godine premještaj u Glinu dobio i njegov otac Ignjat, što navodi na zaključak da je Ignjat svog sina poveo sa sobom. Njihov zajednički boravak u Glini zabilježen je u vojnom shematizmu glinske graničarske pukovnije za 1841. godinu, gdje su navedena njihova imena (“Cadeten. ... Runianin, Jos.” i “Bau-Hptm. Runianin Ignaz”), što je interesantna i dosad nepoznata činjenica.⁶ Iste godine u Glinu je premješten i potpukovnik Josip Jelačić, koji će 1842. postati pukovnik i zapovjednik glinske graničarske pukovnije, poznatije kao Prva banska pukovnija.

2 Faksimil “Протокол крштених храма Светога Духа у Винковцима. Књига 2, лист 6, редни број 31” u: Илија Врсјаков, *Јосиф Руњанин: живот и дело*, str. 6. Ignjat i Sofija Runjanin imali su sedmoro djece. Nakon Josifa (1821.), rođeni su: Stefan (1824.), Julijana (1826.), Petar (1828.), blizanci Aleksandar i Jovan (1831.) i Marija (1833.); isto, str 24.

3 “Јосиф Руњанин” u: Васа Стајић, *Новосадске биографије: из новосадског магистрата*, свеска четврта П–Р, Град Нови Сад, Нови Сад 1939., str. 297.

4 “(3.) Carlstädter Mil. Gränz IR. Stab: Ogulin”, *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes*, Aus der k. k. Hof- und Staats-Druckerey, Wien 1839., str. 239. Njegovo prisustvo u ogulinskoj pukovniji može se pratiti kroz vojne shematizme već od 1836. godine. Prije toga, navodi se u shematizmu iz 1821. kao “Zweyter Bauschreiber. Runianin, Ign.” u “Slavonische Militär Gränz-Bau-Direction”, *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes*, Wien 1821., str. 411.

5 “(3.) Carlstädter Mil. Gränz IR. Stab: Ogulin”, *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes*, Wien 1840., str. 239.

6 “(10.) Banal Mil. Gränz IR. Stab: Glina”, *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes*, Wien 1841., str. 253.

Zahvaljujući povijesnim i geografskim uvjetima, Prva banska pukovnija bila je tih godina s aspekta društvenih komunikacija i veza izrazito dinamičan prostor, kaže postojeća literatura.⁷ U vojnokrajiškoj historiografiji je već odavno prepoznato djelovanje tzv. “glinskog ilirskog kruga”.⁸ Pukovnijska knjižnica u Glini besplatno je dobivala primjerak *Danice ilirske* u kojoj su svojim prilozi- ma sudjelovali vojni časnici Josip Jelačić, Petar Preradović, Ivan Trnski, Ognje- slav Utješenović Ostrožinski te majski župnik Josip Marić.⁹ Međutim, malo je poznato da je tom krugu također pripadao građevni kapetan Ignjat Runjanin. Njegovo ime navode *Ilirske narodne novine* od 19. studenog 1842., kada su izvi- jestile da je Prva banska pukovnija sakupila 100 forinti srebra, koje je poslala *Ilirskoj čitaonici* u Zagrebu za osnivanje novog književnog društva pod imenom *Matica ilirska* te tako postala jedan od prvih utemeljitelja društva (“Slavna 1va banovačka narodna graničarska regimenta br. 10 brez ikakava poziva od strane ravnateljstva društva čitaonice, nu svojim vlastitim rodoljubnim pobudjenjem nukana, posla za “Maticu Ilirsku” 100 for. srebra i to: ... Josip baron Jelačić, oberstar 6 for.; – Mihailo pl. Čuić, oberstar u penziji 2 for.; – Aksentia Teodoro- vić, kapetan kod graničarskog gospodarstva 1 for.; – Ignacio Runjanin, kapetan kod graditeljstva 1 for.; – ...”).¹⁰

Osim u središnjim kulturnim institucijama, pripadnici “glinskog ilirskog kruga” sudjelovali su i u radu središnjih privrednih institucija, kao što je bilo *Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo* (1841) i njegov društveni časopis *Gospodarski list* (1842). Da bi se olakšala koordinacija među brojnim članstvom, centralni upravni odbor u Zagrebu dao je inicijativu za osnivanje gospodarskih podružnica. Prva takva podružnica osnovana je upravo u Glini 25. siječnja

7 Kristina Milković Šarić, *Josip Jelačić u Prvoj banskoj pukovnici (1841. – 1848.): prilozi za povijest političke ideologije Josipa Jelačića*, Plejada, Zagreb 2014., str. 73.

8 Драго Роксандић, “Између имагинације и реалности. Прва банска регимента у првој половини 19. стољећа” у: *Glina. Glinski kraj kroz stoljeća*, ur. Mira Kolar-Dimitrijević i Drago Roksanđić, Skupština općine Glina – Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske – Zavod za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu; Glina-Zagreb 1988., str. 54. Za širi kontekst, vidi: Jaroslav Šidak, *Hrvatski narodni preporod – ilirski pokret*, Školska knjiga – Stvarnost, Zagreb 1988.

9 Agneza Szabo, “Sudjelovanje Prve banske pukovnije u središnjim institucijama u Zagrebu za vrijeme ilirskog pokreta 1835 – 1848. i od 1860 – 1873.” u: *Glina. Glinski kraj kroz stoljeća*, str. 70.

10 V. B., “Rodoljubivi darovi za ‘Maticu Ilirsku’”, *Ilirske narodne novine*, Zagreb, tečaj VIII, br. 93, u subotu 19. studenoga 1842., str. 1.

1843. godine. Prema podacima koji su objavljeni u *Gospodarskom listu* od 1. travnja 1843., za predsjednika podružnice izabran je pukovnik Josip Jelačić, a za njegova zamjenika vojni časnik Aksentije Teodorović. Za tajnika podružnice izabran je također vojni časnik Filip Opačić, a za njegova zamjenika Ivan Trnski (“uprav. praktikant Ivan Tèrnski”). Ostali članovi Upravnog odbora glinske podružnice (“Odbornici”) bili su: lugar Todor Dizdar, pukovnijski liječnik dr. Josip Sieger, glinski proto Marko Slavnić i “gradjevni kapetan Ig. Runianin”.¹¹

Ime građevnog kapetana Runjanina također se nalazi u izdanju Gundulićeva *Osmana* iz 1844. godine, prve knjige objavljene u Matičinoj nakladi. U ovoj knjizi, koja se smatra temeljnim djelom preporodne kulture i integracijskih nastojanja osvijestene hrvatske inteligencije, objavljeni su prvi izvještaji o Matičinu radu i otisnuta imena prvih Matičinih članova i dobrotvora (“Popis gospode p. n. Darovnikah Matice po abecednom redu”). Upravo među tim dobrotvorima, pod rednim brojem 331, navedeno je ime Ignjata Runjanina (“III. Darovnici koji su manje prineske položili. ... Runjanin Ignacio, c. kr. kapetan graditeljstva ... u srebru for. 1”).¹² Svi ovi podaci, koji u historiografiji dosad nisu bili poznati, objašnjavaju ne samo okruženje u kojem je živio i djelovao Ignjat Runjanin, već i utjecaje koje je on mogao imati na svog sina, pukovnijskog kadeta Josifa Runjanina.

Sastavni dio Prve banske pukovnije bila je vojna glazba. Ona je imala važnu ulogu kako u tadašnjem načinu ratovanja, tako i u vrijeme vojnih vježbi, kada je određivala ritam stupanja vojnih jedinica te pratila izmjene zadataka taktičkih formacija. Izvan vojnih aktivnosti, vojna glazba imala je i društvenu ulogu. Na čelu vojne glazbe bio je vojni glazbeni meštar ili kapelnik (“Kapellmeister”). Prema dragocjenom djelu *Vollständige Topographie der Karlstädter Militärgrenze*, što je pouzdan izvor mjestopisnih, zemljopisnih, arheoloških, etnografskih, povijesnih, vojnih, crkvenih i političkih podataka za prostor između Kupe i Une, tadašnji kapelnik Prve banske pukovnije zvao se Franz Bradna (“Bradna Franz, Kapellmeister beim löbl. 1.-Banal-Regiment”), čije ime nalazimo u abecednom popisu pretplatnika prvog izdanja ove knjige (“Subskri-

11 “Glinska podružnica”, *List mēsečni horvatsko-slavonskoga Gospodarskoga Društva*, Zagreb, br. 4, 1. travnja 1843., str. 73-75.

12 *Ivana Gundulića Osman u dvadeset pievanjah*, Izdano troškom narodne Matice, Tiskom kr. povl. h. s. d. tiskarne Dra. Ljudevita Gaja, Zagreb 1844. Osim Runjanina, tu je navedeno još nekoliko imena iz glinskog kraja, kao što su “Marić Josip, župnik u Maji” i “Slavnić Marko, protopop u Glini”.

benten und Pränumeranten Verzeichnis”).¹³ Međutim, njega će 13. listopada 1844. (“13. Oktob. 1844.”) zamijeniti Josef Wendl (“Regiments-Kapellmeister: Josef Wendl”), novi kapelnik Prve banske pukovnije, kako nam otkriva jedan nepoznati i dosad nekorišteni dokument u vojnokrajšskoj historiografiji (“Rangs-liste”).¹⁴ Wendl je stigao iz Brna, gdje se kao kapelnik tamošnjih vojnih jedinica već istaknuo svojim glazbenim umijećem, što je zabilježio i bečki *Allgemeine Wiener Musik-Zeitung* (“Mit dem Frühlingsmonate begannen auch wieder die Productionen der Musikcapelle des Baron Mihalievits Linien-Infanterie-Regiments unter der Leitung des Capellmeisters Scholz, und des 12. Jägerbataillons, unter der Leitung des Capellmeisters J. Wendl. ... Herzlichen Dank dem wackern Capellmeister Wendl für die Auswahl solcher Compositionen.”).¹⁵ Nije nevažno spomenuti da je u to vrijeme kapelnik Prve banske pukovnije imao na raspolaganju kuću za stanovanje (“9. Kapellmeisters Wohnung”), koja se nalazila u neposrednoj blizini zgrade komande i pukovnijskih ureda (“7. Hauptmachtgebäude und kanzleien”). Nešto dalje, bio je i stan građevnog kapetana (“12. Bauhauptms Quartier”), dok se na drugom kraju Gline nalazila pukovnijska vojna škola (“25. Regiments Militär Schule”), kako nam otkriva plan Gline, sjedišta Prve banske pukovnije (“Glina. Stabsort des 1. Banal Grenz Regiments Nr.10”).¹⁶

Početak naredne godine objavljen je vojni shematizam Prve banske pukovnije za 1845. godinu, koji nam otkriva da se među kadetima (“Cadeten”) nalaze tri Runjanina, i to: “Runianin, Jos.,” “Runianin, Peter” i “Runianin, Steph.”¹⁷ Također da se u štabu pukovnije nalazi “Bau-Hptm. Runianin Ignaz”. Ti podaci potvrđuju da se u Glini 1845. istovremeno nalaze građevni kapetan

13 Franz Julius Fras, *Vollständige Topographie der Karlstädter Militärgrenze*, Gedruckt bei Franz Suppan, Agram 1835., gdje se na kraju knjige nalazi poimenični popis pretplatnika. Fras je od 1820. – 1822. bio učitelj u Glini. “Fras, Franjo Julije, pedagog i pisac” u: *Hrvatski biografski leksikon*, E-Gm, svezak 4, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 1998., str. 452.

14 *Graf Jellačić 1. Banal-Grenz-Regiment Nr. 10. Rangs-Liste für das Jahr 1860. Sämmtlicher Herren Stabs- und Ober-Offiziere, Beamten, Ober- und Unterärzte, Regiments-Kadeten, dann der übrigen Militär-Parteien vom Feldstande und der Grenz-Verwaltungs-Abtheilung, Glina am 1. jänner 1860*, Druck der J. N. Prettnerschen Buchdruckerei, Karlstadt 1860., koja se danas čuva u Biblioteci Matice srpske u Novom Sadu.

15 ....f., “Brünn den 22. Mai 1844”, *Allgemeine Wiener Musik-Zeitung*, Wien, vierter jahrgang, nr. 65, 30. mai 1844., str. 259–260.

16 HR-HDA-902, Kartografska zbirka, E.V.131, Glina. Stabsort des 1. Banal Grenz Regiments Nr. 10.

17 “(10.) Banal Mil. Gränz IR. Stab: Glina”, *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes*, Wien 1845., str. 260.

Ignjat Runjanin i njegova tri sina, pukovnijska kadeta: Josif, Petar i Stefan. Po svemu sudeći, sva četvorica bili su prisutni 8. rujna 1845., kada je u Glini održana proslava stote godišnjice Prve banske pukovnije i svečana posveta novih zastava, što je bila prilika za dolazak bana kao “vlasnika” pukovnije. O tom važnom događaju članak za Gajeve *Novine horvatsko-slavonsko-dalmatinske* napisao je Ivan Trnski, dopisnik iz Gline (“Slavismo na 8. o. m. trostruku svetkovinu ... Slavismo stogodišnje postojanje naše prve banovačke regimente, slavismo posvetu dviuh novih zastava i prvi dohodak naše regimente vlasnika”).¹⁸ Trnski je prenio vijest da su tog dana održana i tri govora. Prvi govor održao je župnik Josip Marić, koji se obratio pripadnicima obiju vjeroispovijesti (“Naš propovjedalac govoraše baš od sèrca u sèrce bratji obojega vèroizpovèdanja.”). Župnik Marić, koji je širio preporodne ideje i pripadao tzv. glinskom ilirskom krugu, održao je domoljubni govor (“Ta domovina – domovina – je zemlja ona, na kojoj nam je prvo cvètje cvalo, na kojoj smo prvi put zaplakali i prvi put zapèvali. Ovdè je stan naših prijateljah, grob naših roditeljah, grob bratje i sestara naših, ovdè će i naše kosti poèivati.”). Nakon Marića, govorio je ban, a treći je govorio pukovnik Jelačić, koji je održao pravi vojnički govor (“Junaci! Banovci! Evo vam novih zastava: ja vam ih predajem kao svete znakove, koji će vam kazati put k pobjedi i česti. ...”). Nakon prigodnih govora i gruvanja topovskih salvi, održan je vojni defile, ručak i brojne zdravice uz pratnju muzike (“Zatim se četa ulogori i sede ručati i piti ... Na logoru biae sagrađena velika dvorana, u kojoj imasmo veliki sobèt, dočim je muzika najnovie napève svirala.”). Potom se razvio ples i pjevanje (“Naši se Banovci uzdaše u noge i uhvatiše se u kolo, te veselju i pèvanju nebiaše kraja”). Svoj novinski izvještaj Trnski je završio riječima: “U našem jeziku tiskanom uspomenom ostavismo nešto i za potomstvo, da se nas i naše slavnosti sètja.”¹⁹

Početkom iduće godine objavljen je *Obći zagrebački kolendar za godinu 1846.*, koji je popularizirao preporodne ideje Gajevog kruga. U njemu je objav-

18 Trnski, “Iz Gline na 15. Rujna (Sept.)”, *Novine horvatsko-slavonsko-dalmatinske*, Zagreb, tečaj XI, br. 76, subota 20. rujna 1845., str. 1.

19 Moguće da je proslava stogodišnjice Prve banske pukovnije poslužila kao povod da se u Glini te godine posadi glinski park. Vidi i usp. zapis glinskog župnika Pavla Lebera iz 1895. godine: “God 1845. po pripoviedanju ovdje se nalazećih umirovljenih častnika, zasadio je pukovnik Josip Jelačić drvored na trgu pred župnom crkvom, te je kasnije trg prozvan imenom Jelačića bana” u: *Spomenice župa : Maja, Viduševac, Glina, Mala Solina*, ur. Juraj Jerneić, Župa Sv. Ivana Nepomuka Glina – Ogranak Matice hrvatske, Glina 1998., str. 527.

ljen popis časnika Prve banske pukovnije, gdje se u rubrici “Pukovni kadeti” navode “Josip Runjanin” i “Petar Runjanin”, dok se ime brata Stefana i oca Ignjata više ne navodi.²⁰ *Obći zagrebački kolendar za godinu 1846.* važna je publikacija jer također navodi pjevačko *Skladno-glasno društvo za kr. Hârvatsku u Zagrebu*,²¹ čije je postojanje zabilježeno u glazbenoj historiografiji.²² Međutim, povijesni izvori tog vremena za sada ništa ne govore o postojanju pjevačkih društava u Prvoj banskoj pukovnji u Glini, premda je u literaturi poznat primjer iz Druge banske pukovnije u Petrinji, gdje je postojalo srpsko pjevačko društvo koje je imalo vjerski karakter, jer je osnovano u sklopu Pravoslavne crkve.²³ Slična društva postojala su i u sklopu Katoličke crkve. U svakom slučaju, i Katolička i Pravoslavna crkva imale su važno mjesto u konstituiranju i razvoju hrvatskog i srpskog nacionalnog identiteta, a naročito se to odnosi na niže svećenstvo, gdje su 1840-ih istaknutu ulogu u Prvoj banskoj pukovnji imali majski župnik Josip Marić²⁴ i glinski proto Marko Slavnić.²⁵ Prema jednom biografskom prikazu, “godine 1846, kad se po većim mestima u Hrvatskoj, kao u Zagrebu, Karlovcu, Petrinji i Sisku, počеше obrazovati crkvene pevačke družine, ni Glina nije htela da iza ovih mesta da ostane. Za to

- 20 “10. Pârvi banovci”, *Obći zagrebački kolendar za godinu 1846.*, tečaj pârvi, uredjenjem Slavoljubu Vêrbančića izdaje ga Lav. Župan, Tiskom Franje Suppana, Zagreb 1846.
- 21 “Skladno-glasno društvo za kr. Hârvatsku u Zagrebu”, *Obći zagrebački kolendar za godinu 1846.*, str. 235–238.
- 22 Stanislav Tuksar, “The invention of musical Illyrism”, *De musica disserenda*, Muzikološki inštitut ZRC SAZU, Ljubljana, let. 12, št. 1, 2016., str. 62. Nakon zabrane ilirskog imena 1843. godine, Gajeve *Ilirske novine* promijenile su ime u *Narodne novine*, a ilirska stranka morala se preimenovati u Narodnu stranku. Također i *Narodno ilirsko skladnoglasja društvo*, utemeljeno 1839. u Zagrebu, promijenilo je svoje ime.
- 23 Ивица Голец, “Прилози за хисторију српских пјевачких друштава на подручју Баније”, *Свеске Матице српске : грађа и прилози за културну и друштвену историју*, Нови Сад, св. 3, бр. 9, 1988., str. 43–47, gdje se citiraju *Ilirske narodne novine* br. 34 od 27. travnja 1841., str. 1 (“Dopis iz Petrinje 21. Travnja”).
- 24 Ivica Golec, “Banska krajina u djelima svećenika Josipa Marića (1807. – 1883.) i Pavla Lebera (1844. – 1919.)”, *Croatica Christiana Periodica*, Zagreb, god. 30, br. 57, lipanj 2006., str. 155–176.
- 25 “† Marko Slavnić”, *Narodne novine*, Zagreb, god. XLVII, br. 194, u petak 26. kolovoza 1881.; “Slavnić Marko, glinski prota i nacionalni radnik” u: *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, IV. knjiga, S–Ž, ur. Stanoje Stanojević, Bibliografski zavod d.d., Zagreb 1929., str. 148. Za historijat glinske pravoslavne crkve, iz aspekta povijesti umjetnosti, vidi: Marko Miljanović, “Bogorodična crkva” u: *Glina. Glinski kraj kroz stoljeća*, 1988., str. 504–511.

se tamo ubrzo sastavi društvo da na note u crkvi poje”, piše Slavnićev biograf.²⁶ “Poznato je, da su se tada toj novini mnoge predrasude širile, a beše i sveštenika, osobito starijih, koji se s notnim pojanjem ne mogahu da oprijatelje. No Slavnić se pojavu tome veoma obraduje”, piše u Slavnićevoj biografiji. “Harmonično pojanje u srpskoj crkvi glinskoj privlačilo je nekom tajanstvenom silom mlađe i inteligentnije kod ljudi i devojaka, bez razlike vere i narodnosti”, pri čemu se navodi i jedan primjer (“Nekoga natporučnika kćerka, Jelena, bejaše muzikalna, i vrlo zavoli naše crkveno pojanje, i mada je bila rimokatoličke vere, sa dozvolom roditelja svojih stupi u srpsku crkvenu pevačku družinu”). Unatoč ovim društvenim i kulturnim zbivanjima, koja upućuju na zaključak da je u Glini 1846. postojalo srpsko crkveno pjevačko društvo, ipak je najvažniji događaj tog vremena bila gradnja ceste između Petrinje i Gline, koja je činila dio komunikacije koja je povezivala Sisak i Karlovac. Tako je 1. lipnja 1846. na brdu Župiću (gdje je izgrađena najteža dionica puta) otkriven spomenik i priređena svečanost na kojoj se, osim pukovnika Jelačića, okupio sav “gornji” sloj Prve banske pukovnije: “Sveštenici rimski i gèrčki, pobratiminaši, drugi Banovci, tèrgovci sisački, petrinjski i glinski uzhitjenjem i veselom slogom proslaviše dan naše slave, naše radosti. Bilo je muzike, bilo je i pèvanjah sve do mèrke noći”, piše dopisnik iz Gline Ivan Trnski.²⁷

Novine dalmat.-horvatsko-slavonske javljaju da je 19. travnja 1847. održana u Glini proslava rođendana cara i kralja Ferdinanda V., koja je pokazala pravu društvenu solidarnost, jer se tom prilikom prikupljala pomoć za najsiromašnije krajišnike (“svečanost ... narodjenja našega premilostivoga cesara i kralja Ferdinanda proslavili ... odlučise ovdašnja gospoda nad- i podčastnici, svetjenici, i ostali činovnici svojoj siromašnoj bratji s malim darom priskočiti. I u tu svèrhu bi 130 for. u srebru sakupljeno, od kojih na svaku satninu (kompaniju) 10 for. otpadne, a ostanak bi medju dvè najsiromašnije udovice razdèljen”).²⁸ Bio je to, kako piše dopisnik iz Gline, “jedan dobrotvorni čin, koi pokazuje kakav duh bratinski ovdè vlada.” “Zato nenaominjem ni službe božje, pri kojoj bi narodna hymna odpèvana, niti tutnjave mužarah, koja nam taj dan pèrvom

26 Владимир Красић, “Прото Марко Славнић (Биографска слика.)”, *Јавор: лист за забаву, поуку и књижевност*, Нови Сад, год. IX, бр. 11, 14. марта 1882., стр. 331.

27 Тèрнски, “Допис из Глине на 11. Липња”, *Novine dalmat.-horvatsko-slavonske*, Загреб, течај XII, бр. 49, у суботу 20. липња 1846., стр. 209.

28 – – Ć, “Допис из Глине 20. травња”, *Novine dalmat.-horvatsko-slavonske*, Загреб, течај XIII, бр. 33, у суботу 24. травња 1847., стр. 130.

zorom navěsti, niti glasbe ovdašnje kapele, koja cio dan milozvučne narodne napěve sviraše.” Nema za sada podataka da li je kadet Runjanin učestvovao u prikupljanju pomoći za najsiromašnije, i proslavi koja je potom uslijedila. Međutim, iz literature je poznato da ga je te godine zadesila i jedna tužna vijest – smrt majke Sofije, koja je umrla 22. studenog 1847.²⁹

Prema podacima iz osobnog vojnog dosjea, Runjanin je 16. siječnja 1848. unaprijeđen u poručnika druge klase. Ovo unapređenje bilježe i *Novine dalmat.-horvatsko-slavonske*, koje na prvoj stranici 26. veljače 1848. u rubrici “Uzvišenja i odlikovanja” javljaju: “Uzvišeni su: ... Kod pèrve banske regimente: ... Josip Runjanin, regiments-kadet, na unterlieutenanta m. pl.”³⁰ Prema osobnom dosjeu, 1. svibnja postao je poručnik prve klase, a već 16. rujna 1848. natporučnik. Nedugo zatim, sudjeluje u ratnom pohodu u Italiji 1848. – 1849., u kojem se očitio iskazao, jer je 1. rujna 1849. unaprijeđen u kapetana druge klase (“Hauptleute 2. Classe. ... Runjanin, Joseph”).³¹ Međutim, na čin kapetana prve klase (“Hauptleute 1. Classe. ... Runjanin, Joseph”) čekao je do 8. travnja 1857., nakon čega sudjeluje u drugom ratnom pohodu u Italiji, 1859. godine.³² Nema sumnje da je tih godina Runjanin postao istaknuti predstavnik vojnih struktura Prve banske pukovnije.

Sasvim je sigurno da je Runjanin znao za vijest da je u Glini 24. prosinca 1860. umro poznati glinski građanin i trgovac Gavrilo Peleš, koji je bio istaknuti predstavnik društvene i gospodarske strukture Prve banske pukovnije.³³ O njegovoj smrti govori vijest objavljena u *Narodnim novinama*: “Jovana Peleš rođena Ljubičić i Petar Peleš javljaju u ime svoje i u ime Katarine Peleš rođene Georgiević i njihove nejake diečice Gavrila, Jovana i Aleksandera prežalostnu

29 Илија Врсјаков, *Јосиф Руњаин : живот и дело*, стр. 24.

30 “Proměne u hěrvat. granici”, *Novine dalmat.-horvatsko-slavonske*, Zagreb, tečaj XIV, br. 17, u subotu 26. veljače 1848., str. 65.

31 “(10.) Banal-Mil.-Gränz-IR. Stab: Glina ... Stabs-Officiere”, *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes*, Wien 1850., str. 310.

32 “(10.) Banal-Mil.-Gränz-IR. Stab: Glina ... Stabs-Officiere”, *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes*, Wien 1857., str. 365.

33 Mirko Valentić, “Društvena i gospodarska struktura Prve banske pukovnije 1848 – 1881. godine”, *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb, god. 19, br. 1, 1987., str. 19–76; Gavrilo Peleš bio je jedan od prvih potpisnika “Zahtijevanja općine Glina”, koja su upućena banu Jelačiću u Zagreb, 29. travnja 1848. godine. *Hrvatski državni sabor 1848.*, svezak I., priredili Iskra Iveljić, Josip Kolanović i Nikša Stančić, ur. Josip Kolanović, Hrvatski državni arhiv, Zagreb 2001., dok. br. 55, str. 184–185.

viest da je njihov stranom suprug, stranom roditelj, stranom mili diedo: Gabriel Peleš, žitelj i tērgovac ovdašnji u 58. godini života svoga poslie dvodnevne bolesti dne 24. prosinca 1860. ... u viečnost se preselio.” Zatim se javlja da je tijelo pokojnika bilo 26. prosinca 1860. na groblju “svetoga Gjurgja” sahranjeno, a da su zadušnice zakazane za 4. veljače 1861. u “cèrkvi svete Bogorodice” u Glini. Na kraju vijesti piše: “Svi srodni i prijatelji pokojnika uljudno se pozivaju da mu zadnju čest izkažu.”³⁴

U povijesnim izvorima tog vremena spominje se još jedan značajan događaj, gdje se navodi ime kapetana Runjanina. Riječ je o bakljadi koja je priređena 21. srpnja 1861. u čast Vuku Karadžiću, poznatom srpskom lingvisti i leksikografu, koji je tada boravio u Topuskom na liječenju. Prema opširnem izvještaju lista *Srbski dnevnik* iz Novog Sada, “ova svečanost, premda je navrat nanos spremljena, tim je znamenitija, što u toplicama još nikome bakljada nije činjena osim pokojnom banu Jelačiću i sad našem Vuku. Mnogo imamo zahvaliti ovdašnjimu kapetanu R. (Runjaninu), koji se e brinuo, da se buktinja i sve što treba pripremi.” (“Ова свечаност – премда на вратъ на носъ спремлѣна – тим є знаменитія, што у топлицама јошъ никоме бакляда ние чинѣна осимъ покойномъ бану Јосипу Ђлачићу и сад нашем Вуку. Много имамо захвалити овдашњму капетану Р. (Рунянину), који се є бринуо, да се буктинъ и све што треба припреми.”).³⁵ Nedugo zatim, poručnik Simo Bogdanović, koji je bio inicijator i glavni organizator bakljade, poslao je pismo Vuku Karadžiću u kojem je, između ostalog, napisao: “Visokopoštovani gospodine! ... Gospod. pukovnik Lazić, kap. Runjanin i pop Nikola Perović vam usrdno na poslatim im knjigama blagodare. ... Vaš iskreni poštovatelj Simo Mat. Bogdanović poručnik. U Toplica 21. listopada 1861.”³⁶ O tome kako je pridobio Runjanina za svoju zamisao, Bogdanović je ostavio memoarski zapis,³⁷ koji je kasnije korišten u književnoj historiografiji.³⁸ Neka

34 “† Gabriel Peleš”, *Narodne novine*, Zagreb, god. 27., br. 11, 14. siječnja 1861., str. 2.

35 “У Топуском дне 22. јула 1861.”, *Srbski dnevnik*, Нови Сад, год. X, бр. 69, среда 2. августа 1861.

36 “Прилог 4: Симо Богдановић Матијевић – Вуку Караџићу” у: Голуб Добрашиновић, “Вук и Банија” у: *Glina. Gliniski kraj kroz stoljeća*, str. 562.

37 С-ша (pseudonim Simo Siniša Bogdanović), “Вук у Топуском. Успомена из последњих дана Вука Ст. Караџића”, *Srbobran: гласило Српске самосталне странке у Троједници*, Загреб, год. XI, бр. 13, уторак, 1. (13.) фебр. 1894., str. 1–2.

38 Голуб Добрашиновић, “Вук и Банија” у: *Glina. Gliniski kraj kroz stoljeća*, str. 559–565.

druga istraživanja pokazala su da je ova bakljada bila izrazito politička manifestacija s određenim nacionalnim prizvukom. Prema tim istraživanjima, koja se temelje na podacima iz Bečkog ratnog arhiva, ovaj događaj imao je i svoje posljedice: “oficiri” koji su se usudili da “civilnom licu” prirede bakljadu bili su kažnjeni premještajem ili obustavom unapređenja. Podaci također govore da su bakljadu organizirali “nesigurni i nepouzdana elementi” u Prvoj banskoj pukovniji.³⁹ U njima se dalje izražava bojazan, da će ovaj “revolucionarni pokušaj” na jugu Austro-Ugarske Monarhije oslabiti njezin politički autoritet u inozemstvu. U svakom slučaju, dosadašnji istraživači nisu zaključili da je “kap. Runjanin”, koji je imao značajnu ulogu u navedenim događajima, ustvari bio Josif Runjanin.

Godine 1864. Runjanin se oženio Otilijom, kćerkom umirovljenog kape-tana Tome Perakovića.⁴⁰ Ovaj podatak, da se Runjanin oženio u 43-oj godini, glazbena historiografija protumačila je riječima: “Oženio se tek 1864.” Međutim, vojnokrajiska historiografija daje drugačije tumačenje i nudi dublje razumijevanje Runjaninove odluke: “S obzirom da su časnici imali brojne obaveze koje su ih udaljavale od obiteljskog života te da u slučaju invalidnosti, psihičkog poremećaja i smrti, njihove obitelji nisu bile materijalno osigurane, osim ako su raspolagale privatnim imetkom, jasno je da su vojne vlasti nastojale ograničiti postotak oženjenih časnika pa je u pravilu tek oko 1/6 pukovnijskih časnika bila oženjena. Vojne su vlasti općenito smatrale da brak nije spojiv s kvalitetnom vojnom službom jer obiteljski život odvraća časnika od predanosti vojsci i može od njega napraviti mlakonju”, piše u jednom kompetentnom povijesnom prikazu.⁴¹

Na temelju privremenog Izbornog reda za Vojnu krajinu od 27. svibnja 1865., Prva banska pukovnija (kao teritorijalno-upravna jedinica) birala je četiri zastupnika u Hrvatski sabor, gdje im je dozvoljeno da sudjeluju u rasprava-

39 Dr. Бранко Магарашевић, “Буков боравак у Топуском”, *Српска ријеч*, Загреб, год. I, бр. 3, септембар 1951., стр. 11.

40 Fr. Š. Kuhač, *Ilirski glazbenici: prilozi za poviest hrvatskoga preporoda*, Izdanje “Matice hrvatske”, Zagreb 1893., стр. 240; “Perakovich, Thomas, pension, hauptmann, Grenadier Gasse 1075” u: *Adreß- und Geschäft-Handbuch der Landeshauptstadt Graz*, Leykam's Erbe, Graz 1867., стр. 184. Prema podacima rodoslovne online baze Geni.com, Otilija Peraković Runjanin rođena je 1845. u Bjelovaru.

41 “Položaj i život časnika” u: Iskra Iveljić, *Banska Hrvatska i Vojna krajina od prosvijećenog apsolutizma do 1848. godine*, Leykam international, Zagreb 2010., стр. 167.

ma o državno-pravnim pitanjima. Na izborima za Sabor pobijedile su udružene opozicijske Narodna i Unionistička stranka. Prema pisanju *Narodnih novina* od 13. lipnja 1865., “u 1. banskoj bana Jelačića pukovniji izabrani su 6. o. m. u selu Čemernici ovi poslanici na Sabor: četnik Tarbuk, satnici Runjanin i Milić i poručnik Poljak.”⁴² Njihovo sudjelovanje kao zastupnika Prve banske pukovnije u hrvatskom Saboru obrađeno je u historiografiji, koja je ukazala na činjenicu da “ni jedan od njih ne sudjeluje svojim govorima u saborskim raspravama o državno-pravnim pitanjima (Austrija ili Ugarska).”⁴³ Doduše, oni su prisutni i glasaju u raspravama od 27. i 28. siječnja 1866., kada glasaju za Narodnu stranku (jednako kao i ostali iz Krajine), da bi u promijenjenim okolnostima, kada raste utjecaj Unionističke stranke, 10. veljače 1866. bili suzdržani, zajedno sa Samostalnom narodnom strankom. U isto vrijeme dok stječe prva politička iskustva, Runjanin je 24. travnja 1866. unaprijeđen u majora. Nedugo zatim, sudjeluje u još jednom ratnom pohodu u Italiji, od lipnja do kolovoza 1866. Raspuštanjem Sabora 1867. završava i Runjaninov saborski mandat. Pa ipak, ova godina važna je i zbog toga što iz te godine potječe jedan dosad nepoznat dokument kojeg je sastavio i potpisao Runjanin, a kojeg su 2. kolovoza 1867. objavile *Narodne novine* – riječ je o objavi nabavke vojnih i materijalnih potrepština za potrebe štaba i 12 kompanija Prve banske pukovnije (“Kundmachung. ... Glina am 21. juli 1867. Runjanin m. p., major”).⁴⁴

Naredne 1868. Runjanin i supruga Otilija dobili su kćerku Wilhelminu. U tom trenutku, Runjanin je imao 47 godina, od čega 28 godina službe u Prvoj banskoj pukovniji, međutim, u Glini se više nije zadržavao. Prema osobnom dosjeu, on je 16. srpnja 1868. dobio premještaj u Graničarsku pješadijsku pukovniju br. 9 u Mitrovici u Srijemu (“9. Slavonisch-Syrmisches Militär-Grenz-Infanterie-Regiment. Stab: Mitrovic in Syrmien. ... Stabs-Officiere: ... Majore: ... Runjanin, Joseph”).⁴⁵ Međutim, njegov boravak i službu u

42 “Trojedna Kraljevina. U 1. banskoj bana Jelačića pukovniji”, *Narodne novine*, Zagreb, god. xxviii, br. 134, petak, 13. lipnja 1865., str. 2.

43 Agneza Szabo, “Sudjelovanje Prve banske pukovnije u središnjim institucijama u Zagrebu za vrijeme ilirskog pokreta 1835 – 1848. i od 1860 – 1873.” u: *Glina. Glini kraj kroz stoljeća*, str. 73. Njihovi mandati ovjerovljeni su 15. prosinca 1865.

44 “Kundmachung”, *Narodne novine*, Zagreb, god. xxx, br. 176, u petak 2. kolovoza 1867., prilog Službeni list, str. 3–4; također vidi i usp., “Kundmachung” i “Licitations-Kundmachung”, *Narodne novine*, br. 182, u petak 9. kolovoza 1867., prilog Službeni list, str. 3–4.

45 *Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1869 – 1870.*, Wien 1870., II. theil, str. 460.

Mitrovici obilježila je bolest supruge, koja je iz Mitrovice otišla na operaciju i liječenje u Graz, gdje su živjeli njeni roditelji, napustivši Runjanina, ali povevši kćerku sa sobom.⁴⁶ Zatim je 10. rujna 1870. dobio novi premještaj, u Pješadijsku pukovnicu br. 68 u Carlsburgu (“68. Ungarisches Infanterie-Regiment. Regiments-Stab: Carlsburg in Siebenbürgen”).⁴⁷ Tu je služio sve do 26. travnja 1871., kada je dobio unapređenje u čin potpukovnika i premještaj u Pješadijsku pukovnicu br. 31 u Hermannstadtu (“31. Ungarisches Infanterie-Regiment. ... Hermannstadt. ... Oberstlieutenants. ... Runjanin, Joseph”).⁴⁸ Riječ je o gradovima tadašnje Ugarske, a današnje Rumunjske (Alba Iulia i Sibiu), na području koje je poznato i pod povijesnim nazivom Erdelj (Transilvanija).

Nakon tri godine službe u dalekim krajevima Austro-Ugarske Monarhije, čini se da je Runjanin 1. studenog 1872. zatražio premještaj i odsustvo, kako otkriva njegov osobni dosje. Ove podatke potvrđuju i *Narodne novine* od 11. studenog 1872. godine (“Zvanično. ... Nadalje odrediti, da se po posljedku superarbitracije sa početnikom na jednu godinu premjesti podpukovnik u stanje dopustno Josip Runjanin, pješ. puk. Fridrika Vilima, vel. vojv. mekl.-štel. br. 31”).⁴⁹ Nakon jednogodišnjeg odsustva, Runjanin je 1. studenog 1873. dobio premještaj u Pješadijsku pukovnicu br. 16 u Bjelovaru (“Ungarisches (Croat.) Warasdiner Infanterie-Regiment. ... Belovar”).⁵⁰ Prema podacima iz osobnog dosjea, 20. travnja 1875. imenovan je za komandanta rezerve u Bjelovaru (“Runjanin Joseph, Res.-Comdt.”),⁵¹ nakon čega je 1. travnja 1876. u činu potpukovnika umirovljen. Sačuvani dokument o umirovljenju iz 1876. (“Dienstesbeschreibung über ingennanten pens. Herrn Oberstleitenant Josef Runjanin”), otkriva da je Runjanin imao 40 godina, tri mjeseca i šest dana vojne službe.⁵² Ova rekonstrukcija njegove vojne biografije važna je i zbog toga, što se u postojećoj literaturi navodi kako je nakon odlaska iz Gline Runjanin

46 Anton Kosi, “Pri hčerki skladatelja “Lepe naše domovine” Josipa Runjanina”, *Slovenec*, Ljubljana, let. LXIV, št. 104, 7. maja 1936., str. 3; “Perakovich, Thomas, pension, hauptmann, Grenadier Gasse 1075” u: *Adreß- und Geschäfts-Handbuch der Landeshauptstadt Graz*, Leykam’s Erbe, Graz 1867., str. 184.

47 *Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1871.*, Wien 1871., str. 402.

48 *Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1872.*, Wien 1872., str. 262.

49 “Zvanično”, *Narodne novine*, Zagreb, god. XVIII, br. 259, 11. studenoga 1872., str. 1.

50 *Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1874.*, Wien 1874., str. 245.

51 *Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1876.*, Wien 1876., str. 254.

52 Anton Kosi, “Pri hčerki skladatelja “Lepe naše domovine” Josipa Runjanina”, *Slovenec*, Ljubljana, let. LXIV, št. 104, 7. maja 1936., str. 3.

“promijenio nekoliko pukovnija” ili se navode podaci iz njegovog osobnog dosjea iz kojih nije jasno, niti vidljivo o kojim je mjestima riječ.⁵³ Te iste godine, nedugo nakon što je umirovljen u Bjelovaru 1. travnja 1876., Runjanina je zadesila i jedna tužna vijest – smrt oca Ignjata, koji je umro u Vinkovcima 10. studenog 1876.⁵⁴

Kao umirovljeni potpukovnik Runjanin je odabrao Novi Sad kao mjesto boravka. Ondje je i umro 8. siječnja (po starom kalendaru) 1878. Prema podacima “matice umrlih sv. Uspenske crkve novosadske srpsko-pravoslavne od 1878. godine (knj. IV list 85 tek. br. 4)”, navodi se da je “Josif Runjanin c. i k. potpukovnik, rodom iz Vinkovaca, suprug Otilije rođ. Peraković, umro u N. Sadu u kući br. 953 osmog jan. 1878. god u 57. godini života od kapi. Sahranjen je na novosadskom uspenskom groblju 10. jan. 1878.”⁵⁵ Prema osobnom dosjeu koji se nalazi u Ratnom arhivu u Beču (“K. K. Reichs: Kriegs-Ministerium Praesidial-Bureau”),⁵⁶ potpukovnik Runjanin, koji je stalno služio u trupi, za vrijeme ratova u Italiji učestvovao je 1848. — 49. kao niži oficir, 1859. kao komandir čete, a 1866. kao komandant bataljona. U njegovoj kvalifikacijskoj listi, opisan je kao “odvažan i hrabar pred neprijateljem”, važio je kao revnostan u službi, zainteresiran i ambiciozan, ali i kao dobar drug i skroman čovjek. Bio je dobro obučen za sve vojničke i administrativne poslove i na odgovarajući način upotrebljiv. Potpukovnik Runjanin je perfektно govorio i pisao njemački

- 53 Andrija Tomašek, “Lijepa naša”. *Pripovijest o hrvatskoj himni*, str. 28; Илија Врсјаков, *Јосиф Руњанин : живот и дело*, str. 39 i 95. Osim vojnih shematizama, za rekonstrukciju Runjaninove vojne biografije bili su korisni radovi Milana Pojića, “Ustroj Austrougarske vojske na ozemlju Hrvatske 1868. – 1914.”, *Arhivski vjesnik*, Zagreb, br. 43, 2000., str. 147–169, i Tade Oršolića, “Vojno-teritorijalna podjela i reorganizacija austrougarske vojske 1867. – 1890.”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, Zadar, br. 46, 2004., str. 369–394.
- 54 Илија Врсјаков, *Јосиф Руњанин : живот и дело*, str. 24.
- 55 “О пореклу Јосифа Руњанина, композитора ‘Лијепе наше домовине’”, *Дан*, Нови Сад, год. II, бр. 213, 13. септембра 1936., стр. 5; također види objavljeni faksimil dokumenta, čiji potpis glasi: “Матица умрлих српске православне Успенске цркве у Новом Саду. Књига IV, 1876 – 1882, стр. 85, редни број 4: Јосиф Руњанин умро 8. (20.) јануара 1878.” u: Илија Врсјаков, *Јосиф Руњанин : живот и дело*, str. 49.
- 56 Andrija Tomašek, “Lijepa naša”. *Pripovijest o hrvatskoj himni*, str. 95, objavio je faksimil prve stranice “osobnog dosjea Josipa Runjanina kao časnika”, dok je Илија Врсјаков, *Јосиф Руњанин : живот и дело*, preveo dijelove dosjea sa njemačkog na srpski i objavio pod naslovom “Prema zapisu iz Ratnog arhiva u Beču”, str. 95–96. Ipak, kako je riječ o važnom povijesnom izvoru, valjalo bi Runjaninov osobni vojni dosje objaviti integralno (u originalu, na njemačkom jeziku), uz redakcijsku bilješku.

i srpski, hrvatski dobro, talijanski i francuski, pa i malo latinski. Kroz boravke u brojnim garnizonima i duža zadržavanja, stekao je obimno poznavanje geografije Hrvatske, Slavonije, Srijema, Banata, Erdelja, Gornje i Srednje Italije i Vojne granice. U rubrici konfesionalna pripadnost navedena je grčko-istočna, dok je u rubrici o posebnim sposobnostima i sklonostima, upisana riječ “muzičar”.⁵⁷ Privatno, Runjanin je živio u financijski sredeanim prilikama, ali ipak nije imao nikakvo imanje. Bio je oženjen i imao jednu kćerku. Odlikovan je Ordenom za oficirsku službu 1. klase i Ratnom medaljom. Prema zapisima iz novosadskog magistrata, “kao penzionisan potpukovnik, umro je on u Novom Sadu 20. januara 1878. Iako je imao lepu penziju, umro je dosta siromah. Stvari su mu prodane na licitaciji, pa se za njih dobilo samo 20 forinti 55 novčića. Tromesečnu posmrtnu penziju 535 forinti, primila je udovica mu Otilija Runjanin. Pravo nasljedstva priznato je maloletnoj kćeri J. Runjanina.”⁵⁸

Iste godine kad je Runjanin umro, pojavio se u Zagrebu jedan natpis u kojem se navodi da je još 1862. pjevački pedagog Vatroslav Lichtenegger sa svojim učenicima u Glazbenom zavodu prvi put u četveropjehu izveo Mihanovićevu pjesmu “Lijepa naša domovina”, ali se nije znalo “kojim je povodom ova pjesma i kad nastala, tko je začetnik melodije”.⁵⁹

/

Prema glazbenoj historiografiji, Runjanin je u povijest muzike ušao tek tri godine nakon svoje smrti (1881.), kada je njegovo ime prvi put spomenuto u zbirci pjesama *Južno-slovenske narodne popievke*, koju je priredio glazbeni povjesničar Franjo Kuhač. U tu zbirku on je uvrstio pjesmu “Hrvati svomu banu” (“Ljubimo te, naša diko”) koju je “spjevao Ivan Trnski”, a ispod koje stoji bilješka: “Melodiju je izhitrio uz kitar tadašnji kadet (sada već pokojni) Josip

57 Andrija Tomašek, “Lijepa naša”. *Pripovijest o hrvatskoj himni*, str. 30.

58 “Јосиф Руњанин” u: Васа Стајић, *Новосадске биографије : из новосадског магистрата*, str. 297.

59 Fran J. Folnegović, “Antun Mihanović Petropoljski. Životopisna crtica”, *Hrvatski svjetozor : list za naše vrijeme, za obrazovanje i zabavu*, Zagreb, knj. II, br. 52, 23. lipnja 1878., str. 410. “Hrvatska domovina” objavljena je 14. ožujka 1835. godine u Zagrebu, u desetome broju prvoga hrvatskog kulturnog i književnog časopisa *Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka*, koji 1836. mijenja ime u *Danica ilirska*.

Runjanin. Pjesma bje spjevana god. 1844. u Glini u slavu tadanjega pukovnika Josipa baruna Jelačića, koji se kašnje kao hrvatski ban proslavi.”⁶⁰ Runjaninovo ime bit će drugi put spomenuto 1885. godine, kada je Kuhač objavio knjižicu *Glasbeno nastojanje Gajevih Ilira*. U njoj piše: “Franjo Runjanin, kadet, izhitri godine 1844. uz kitaru napjev na Trnskovu pjesmu, ‘Ljubimo te naša diko’, spjevanu u slavu pukovniku Josipu barunu Jelačiću, kašnjemu slavnomu banu Hrvatske. ... I za pjesmu ‘Ljepa naša domovina’ izhitri Runjanin napjev, što sam istom sada doznao od presv. gosp. I. Trnskoga.”⁶¹ Bilo je to prvo spominjanje Runjanina kao autora napjeva popijevke “Horvatska domovina”.

Kuhačev izvor za ovu tvrdnju bio je poznati književnik i umirovljeni časnik, pukovnik Ivan Trnski. O Trnskom se znalo da je služio u Vojnoj krajini, a kakav je ugled uživao u tadašnjoj Glini govori jedan događaj od 7. ožujka 1885. godine, o kojem su opširno izvijestile *Narodne novine*.⁶² Toga dana “glinsko učiteljstvo i prijatelji škole” priredili su “u dvorani narodne gostione” u Glini zabavu u korist “siromašne školske mladeži”. “Krasoslovno-glasbena večerna zabava” okupila je preko stotinu glinskih građana, a na zabavi bili su prisutni i “nekoji članovi prvašnjega pjevačkoga društva”,⁶³ koji su tom prilikom “liepo i skladno odpjevali pjesme ‘Bože živi’ od Zajca, ‘Što čutiš Srbije’ od Jenka i ‘U boj’ od Zajca.” Zatim je jedna od prisutnih gospođa izvela “na glasoviru solo pjesmu ‘Srdcu’ od Kuhača”. Međutim, najveću pažnju privukla je posljednja točka programa, što “bijaše najkrasnije, što smo te večeri slušali i osjećali”, piše dopisnik iz Gline. “Dični naš pjesnik, presvietli gospodin pukovnik vitez Ivan Trnski, koji je pred 30 godinah takodjer i u našoj Glini službovao, odazvao se ljubezno našoj smjernoj molbi, pak nam je naročito za ovu zabavu spjevao pjesmu ‘Svadja i pomirba’, koju Vam ovdje priobćujemo.” Pjesmu su izvele dvije učenice

60 “Hrvati svomu banu” u: Fr. Š. Kuhač, *Južno-slovenske narodne popievke*, IV. knj., Tiskara i litografija C. Albrechta, Zagreb 1881., str. 48.

61 F. Š. Kuhač, *Glasbeno nastojanje Gajevih Ilira : povjestna crtica : svetčani spis u spomen proslave pedesetgodišnjice hrv. književnoga preporoda*, Nakladom Knjižare Mučnjak i Senfleben, Zagreb 1885., str. 33.

62 “U Glini, 10. ožujka. (Dopis.) (Zabava u korist siromašne školske mladeži.)”, *Narodne novine*, Zagreb, god. LI, br. 67, u ponedjeljak 23. ožujka 1885., str. 4.

63 Riječ je o pjevačkom društvu *Sokol* koje je osnovala skupina glinskih građana 1871. godine. Predsjednik mu je bio “rodoljubivi građanin” Anton Klešić, a jedan od utemeljitelja glinski proto Marko Slavnić. Društvo “imade i učitelja bivšeg Kapelmeistora”, kako piše dopisnik Mijat Matijević, “U Glini, 6. ožujka. Dopis. Pjevačko društvo”, *Sloga*, Zagreb, god. II, br. 56, 9. ožujka 1871., str. 3.

“mjestne djevojačke škole”, a sadržaj pjesme “uzhitio je celokupno občinstvo”, koje je na kraju priredbe uskliknulo: “Živio Trnski! Živio naš nekadašnji Glinjanin Ivan Trnski na mnogaja leta!” Valja još spomenuti da se “glinsko učiteljstvo” zahvalilo “slavnoj upravi čitaonice, koja nam je dvoranu i glasovir besplatno ustupila.” “Hvala takodjer gospoји Katarini Peleš, gospodinu Georgeviću i Mavri Hiršlu, za predmete, što su nam jih poklonili za tombolu”, nakon čega je objavljen popis više od stotinu glinskih građana, koji su dali svoje dobrotvorne priloge (“U tu svrhu doprinesoše: Milić pl. Nikola 22 for.”, koji je dao najviše). “Čisti dohodak” od zabave bio je 166 forinti i 38 novčića, koji će se razdijeliti “školskoј siročadi u knjigah, pisaćih stvari, odjeći i obući”, pišu *Narodne novine*.

Kao što je već rečeno, Trnski je bio glavni Kuhačev izvor za tvrdnju o Runjaninu kao autoru napjeva “Lijepa naša domovino” 1885. godine. Zatim je u članku “Die kroatischen Nationalhymnen”, koji je objavljen u božićnjem broju zagrebačkog *Agramer Tagblatta* 1889. godine, Kuhač prvi put spomenuo “Lijepu našu domovinu” kao jednu od hrvatskih narodnih himni.⁶⁴ Godinu dana kasnije (1890.) Kuhač je svoj članak objavio na hrvatskom jeziku u reviji *Dom i svijet*, navodeći da je Runjanin himnu “Lijepa naša domovino” uglazbio 1843. godine (“god. 1843. melodizirao daroviti glazbeni naturalista tadanji c. k. kadet a kašnje pukovnik Franjo Runjanin”).⁶⁵

Runjanin se ponovo spominje 1892., kada je časopis *Gusle* u svom prvom broju objavio kratku redakcijsku vijest: “Popievka ‘Lijepa naša domovina’ postala je pravom narodnom himnom hrvatskom, pa se stoga mnogo naš svijet zanima za njezinog autora. Nek se dakle znade što smo mogli doznati. Pjesmu je izpjevao vriedni hrvatski domoljub Antun pl. Mihanović (1796 — 1861) ... Za Mihanovićevu pjesmu izhitrio je napjev kadet Franjo Runjanin.”⁶⁶

Ova kratka vijest navodi na zaključak da su podaci preuzeti od Kuhača, jer se i ovdje pogrešno navodi ime Runjanina (“Franjo”). Međutim, redakcija časopisa *Gusle* uskoro je primila pismo kojeg je objavila u svom četvrtom broju:

Od veleč. gospodina Napoleona Smekala, kapelana u Rumi,
primili smo zahvalno ovo zanimljivo pismo: “Pročitavši u

64 F. Š. Kuhač, “Die Kroatischen Nationalhymnen”, *Agramer Tagblatt*, Agram, jg. IV, nr. 292, 24. december 1899. str. 5–6.

65 Fran Š. Kuhač, “Hrvatske narodne himne”, *Dom i svijet : ilustrovani list*, Zagreb, god. III, br. 2, 1890., str. 32–33.

66 “Lijepa naša domovina”, *Gusle : časopis za svjetovnu i crkvenu glasbu*, Zagreb, god. I, br. 1, 1. siečnja 1892., str. 8.

čitaonici 1. broj časopisa 'Gusle' upozorih prisutnoga gosp. Runjanina, ovdašnjeg liječnika na ono, što se u Vašem cienjenom listu piše o popievci 'Liepa naša domovina'. Spomenuti gosp. reče mi, da se onaj kadet, koji je izhitrio napjev za 'Liepa naša domovina', ne zove Franjo, već *Josip*, rođjak mu, koji je pred nekoliko godina umro kao podpukovnik varaždinske regimente. Isti doktor reče mi, da je on od pokojnog Josipa čuo tu pjesmu pjevati po talijanskoj melodiji pjesme 'O sole più rapido...'. *Prenio je dakle* pokojni Runjanin talijanski napjev na 'Liepa naša domovina'. Ovoliko sam bio slobodan javiti, da tako još bolje znamo genezu napjeva divne himne hrvatske.⁶⁷

Prema hrvatskoj glazbenoj historiografiji, "za daljnju muzičko-povijesnu poziciju" Runjanina, presudno je bilo objavljivanje Kuhačeve knjige *Ilirski glazbenici*, koju je 1893. izdala Matica hrvatska. U toj knjizi objavljeno je osamnaest biografija, među kojima i Runjaninova.⁶⁸ U toj prvoj biografiji Runjanina, Kuhač navodi gdje i kada je melodija nastala ("ishitrio je za pjesmu 'Liepa naša domovina' napjev godine 1846. u Glini, gdje je tada u svojstvu carskog kadeta u posadi bio"), premda konstatira da nema dokaza za svoju tvrdnju ("Runjanin je doduše svoju melodiju sam ukajdio, ali mi nemamo žalibože njegove ukajdbe, već samo onu, koju je Vatroslav Lichtenegger ... napisao godine 1861. po predaji"). Također se osvrnuo i na pitanje porijekla melodije ("slavni naš pjesnik i gorljivi hrvatski patriota pukovnik Ivan vitez Trnski, koji je tada skupa s Runjaninom u Glini službovao, uvjeravao me je da je Lichtenegger Runjaninovu melodiju, ako ne posvema točno ukajdio, to ipak prilično onako, kako su ju tada u Glini pjevali uz pratnju kitare, u koju se je Runjanin dobro razumio"). Zatim spominje da je vodio korespondenciju s dr. Runjaninom, podžupanijskim liječnikom u Rumi, i vodio razgovore s prijateljem Eugenom Kumičićem, koji mu je tada saopćio važnu vijest ("Za onu talijansku popievku, koju vi tražite, znade presv. g. dr. Marijan Derenčin: nalazi se u operi 'Lucia de Lammermoor'"). Daljnjom usporedbom, Kuhač je došao do zaključka da se melodija pjesme "Liepa naša domovina" danas pjeva "malo drukčije nego kako ju je Lichtenegger

67 "Liepa naša domovina", *Gusle : časopis za svjetovnu i crkvenu glasbu*, Zagreb, god. 1, br. 4, 1. travnja 1892., str. 32.

68 Fr. Š. Kuhač, "Josip Runjanin, ishitrilac melodija za hrv. pjesme" u: *Ilirski glazbenici : prilozi za poviest hrvatskoga preporoda : glazbotvorci, ishitrioci, pjevači, pjevačice i sakupljači hrv. pučkih popievaka*, Izdanje "Matice hrvatske", Zagreb 1893., str. 230-244.

ukajdio, a preinačio ju je sam narod.” Zatim piše: “Znajući dakle, da melodija naše narodne hrvatske himne nije prosti plagijat, već po strukturi svojoj čisto hrvatski napjev, zanimat će svakog Hrvata nešto pobliže doznati o samoj osobi Josipa Runjanina.” Kuhač navodi da se Runjanin rodio “god. 1821. u Vinkovcima od pravoslavnih roditelja”. Iznosi detalje njegovog školovanja i dolaska u Glinu, kao i boravka u Glini. “Ovdje je učio Josip od kapelnika vojničke svirke po kajdama pjevati i po kajdama kitarati”, piše Kuhač. Zatim objašnjava kako je “u kolu glinske omladine, na čelu im župnik Josip Marić” bilo “nnekoliko vatrenih mladih hrvatskih rodoljuba: Ivan Trnski, Runjanin, Drakulić i drugi.” “Oženio se (g. 1864.) gospodjicom Otilijom, kćerju umirovljenog kapetana Tome Perakovića. ... Potpukovnikom postao je god. 1871. (od koje godine potiče Runjaninova slika, koju ovdje donášamo, a koju imademo zahvaliti njegovoj udovici, koja sad u Gradcu živi) ... Stupivši god 1876. u mir, nastanio se je u Novomsadu, gdje je i umro 2. veljače god. 1878.” “Ove živopisne podatke priobćio nam je većom stranom gosp. umir. pukovnik Drakulić. Hvala mu od srca!” piše Kuhač.⁶⁹ Na kraju biografije Kuhač dodaje: “Josip Runjanin, po pripoviedanju svih njegovih nekadanjih drugova i prijatelja, bio je oduševljen hrvatski patriota”. Zahvaljujući “melodiji Runjaninovoju” Mihanovićeova pjesma je “po svim hrvatskim krajevima” i “od vaskolikoga naroda hrvatskog narodnom himnom prihvaćena”.

Za podatke o Runjaninu Kuhač se u svojoj knjizi srdačno zahvalio umirovljenom pukovniku Drakuliću. Vojni shematizmi potvrđuju da je Drakulić poznao Runjanina još od kadetskih dana.⁷⁰ Iako se njegova vojna biografija može rekonstruirati kroz vojne shematizme, danas znamo nešto više i o Drakulićevoj životnoj biografiji. Važne podatke otkriva nekrolog u petrinjskom *Banovcu* od 28. listopada 1893. godine: “U prošlu nedjelju 22. o. mj. umro je u

69 Kuhač je krivo razumio i pogrešno preraćunao datum smrti Josifa Runjanina, koji je umro 8. sijećnja 1878. po starom kalendaru, odnosno 20. sijećnja 1878. po novom kalendaru. Uzevši 20. sijećnja, Kuhač je dodao još 13 dana razlike između julijanskog i gregorijanskog kalendara i dobio pogrešan datum smrti “2. veljače god. 1878.”, kojeg nekritički preuzimaju tadašnje novine i literatura, a kasnije i poznati muzikolog Andrija Tomašek, “*Lijepa naša*”. *Pripovijest o hrvatskoj himni*, str. 28 (“izabrao Novi Sad za mjesto boravka. Ondje je umro 2. veljače (tj. 20. sijećnja po starom) 1878.”). Ova pogreška, koja u hrvatskoj glazbenoj historiografiji dosad nije uočena, odrazila se u brojnim događajima koji su potom slijedili, a koji su znanstveno-kritički obrađeni u ovom radu.

70 “(10.) Banal Mil. Gränz IR. Stab: Glina ... Cadeten. (k.k.) Drakullich, Cosmas. ... Runianin, Jos.” u: *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes*, Wien 1841., str. 253.

Novom Sadu Kuzman Drakulić, c. i kr. pukovnik u miru, u 76. godini života. Pokojnik se je rodio u selu Rastovu, obč. Majur. Služio je u biv. II. banskoj pukovnij, a kada se je Krajina ukinula, to je prešao k liniji i postao potpukovnikom u 29. pukovnij. Pred 18 godina pošao je u mir i nastanio se za posve u Novom Sadu, gdje eno i umro. Mir pepelu njegovu!”⁷¹

Dvije godine kasnije, petrinjski *Banovac* izvještava o još jednom važnom događaju, koji se odigrao 27. listopada 1895. u Glini. Naime, toga dana glinski su odbornici “priredili krasnu oprostnu večer” Pavlu Leberu, rođenom Glinjaninu i dugogodišnjem glinskom župniku (1884. — 1895.), koji je postao zagrebački kanonik. Prema novinskom izvještaju, nakon večere “prešlo se je po običaju na zdravice, te je prvu izrekao kao svečaru vel. g. proto [Danilo] Prica kao svećeniku i pastiru stada, kao obljubljenomu sine Gline, a sada kao višem dostojanstveniku duhovnomu. ... Zatim je g. Sliepčević rekao od strane građanstva svih vjeroispovjesti, kako ga štuju i ljube, a tomu da je najljepši dokaz broj prisutnika.” Slijedile su brojne zdravice koje su isticale Leberov rad i “na prosvjetnom polju”, što su svi prisutni “sa trokratnim živio popratili”. “Nakon toga izrečena je zdravica domovini po g. Skandalskomu, koja je bila popraćena sa ‘Liepa naša domovina’”, piše petrinjski *Banovac*.⁷² Ovaj podatak, koji dokumentira pjevanje hrvatske himne u Glini bio je dosad nepoznat i nije obrađen ni u lokalnoj,⁷³ niti u crkvenoj historiografiji,⁷⁴ koja se bavila životom i radom ovog istaknutog svećenika, povjesničara i pisca.

Povodom stote godišnjice rođenja Antuna Mihanovića, petrinjski *Banovac* objavio je 11. srpnja 1896. opširan članak o Runjaninu.⁷⁵ Članak je objavljen na prvoj stranici, jer “prvi zvuci sadašnje naše himne odjeknuše u srcu Banovi-

71 “† Kuzman Drakulić”, *Banovac : list za pouku, trgovinu, obrt i gospodarstvo*, Petrinja, god. VI, br. 43, 28. listopada 1893., str. 3. Za njegovo unaprjeđenje u čin pukovnika i umirovljenje (1871. – 1873.), vidi: Rudolf von Hödl, *Geschichte des k. und k. Infanterieregiments Nr. 29*, Selbstverlag des Regiments, Temesvár 1906., str. 576.

72 “Oprostna večer”, *Banovac : list za pouku, trgovinu, obrt i gospodarstvo*, Petrinja, god. VIII, br. 44, 2. studenoga 1895., str. 2.

73 Бранка Прибић, “Глина крајем XIX стољећа. Скица јавног живота” u: *Glina. Glinski kraj kroz stoljeća*, str. 98–102; Mato Artuković, “Glina na kraju 19. stoljeća prema pisanju štampe” u: *Glina. Glinski kraj kroz stoljeća*, str. 103–107.

74 Ivica Golec, “Banska krajina u djelima svećenika Josipa Marića (1807. – 1883.) i Pavla Lebera (1844. – 1919.)”, *Croatica Christiana Periodica*, Zagreb, god. 30, br. 57, lipanj 2006., str. 155–176.

75 P. G., “Josip Runjanin, skladatelj hrv. narodne himne ‘Liepa naša domovino!’”, *Banovac : list za pouku, trgovinu, obrt i gospodarstvo*, Petrinja, god. IX, br. 28, 11. srpnja 1896., str. 1–2.

ne – Glini, što nas potiče, da to iznesemo baš u našem listu, da njegovi čitatelji doznaju, da je hrvatska narodna himna nikla u našem kraju”. Iako članak ne donosi ništa novo, jer se gotovo u cijelosti oslanja na Kuhačev rad (“donašamo po našem neumornom glazbenom piscu Kuhaču sljedeće podatke”), članak je važan jer je među stanovništvom Gline i glinskog kraja širio svijest da je Runjanin “skladatelj hrv. narodne himne”. Članak završava riječima da je “Josip Runjanin” – koji se rodio u Vinkovcima “od pravoslavnih roditelja” – bio “po pripovijedanju svih njegovih nekadanjih drugova i prijatelja ... oduševljen hrvatski patriota, te je svoju hrvatsku otačbinu svim žarom svoje plemenite duše ljubio, a zalog te ljubavi odjekuje po cijeloj domovini, veličajući ju iz tisuću grla, slaveć uspomenu uglazbitelja hrvatske narodne himne”.

Međutim, 19. prosinca 1898. pojavio se neugodan članak u zagrebačkom listu *Srbobran* u kojem se obrazlagalo da pjesmu “Lijepa naša domovina” nije samo komponirao nego i napisao “Srbin pravoslavne vjere, Josif Runjanin”.⁷⁶ “Hrvati misle da je tu pjesmu spjevao i komponovao Antun Mihanović, i tako su ponositi na nju, da su gotovi i na zabavama inzultirati čovjeka, ako ne ustane, kad se ova pjesma pjeva. Pa kad se već tako ponose tom pjesmom, neka ne zaborave, da je tu pjesmu spjevao i komponovao Srbin pravoslavne vjere, Josif Runjanin, bivši c. i kr. potpukovnik. Runjanin se rodio u Vinkovcima, 26. nov. 1821, a umro je u Novom Sadu 1878. g. Da je bio Srbin, pravoslavne vjere, svjedoči protokol srpske pravoslavne crkve u Vinkovcima ... Da je pak taj Josif Runjanin spjevao i komponovao pjesmu ‘Lijepa naša domovino’, to je znao i često pripovijedao njegov prisni prijatelj i drug u vojništvu, pok. umirovljeni kapetan, Đoka Radivojević, koji je u Vinkovcima kao načelnik umro. To je tvrdio i kotarski ljekar u Rumi, dr. Nikola Runjanin”, piše *Srbobran* navodeći imena Runjaninovih znanaca, prijatelja i rođaka. “Znaju i potvrđuju to još mnogi ... samo ne znaju oni koji se tuđim perjem kite, a ovamo ne mogu bez Srba ni svoj patriotizam da ispjevaju. Dole kapu pred srpskim imenom, vi klevetnici srpskog roda!”

Zatim se pojavio još jedan članak o Runjaninu, kojeg je 16. siječnja 1899. objavila beogradska *Nova Iskra*.⁷⁷ U članku se ne komentira pisanje zagrebačkog *Srbobrana*, već navode neki novi podaci i jedan novi prijedlog. “Godine

76 “Ліјепа наша домовина”, *Србобран* : гласило Српске самосталне странке у Троједници, Загреб, год. XV, бр. 150, субота, 19. (31.) децембра 1898., стр. 3.

77 “Гроб Јосифа Руњанина композитора хрватске народне химне”, *Нова Искра* : илустровани лист, Београд, год. I, бр. 2, 16. јануара 1899., стр. 32.

1846. komponovao je u Glini Josif Runjanin, Srbin pravoslavne vere, hrvatsku narodnu himnu 'Lepa naša domovina', koja je veoma popularna u obema polama jednog i istog naroda", piše u članku. Zatim se navodi gdje je Runjanin rođen ("u Vinkovcima 26. novembra 1821. god."), gdje je služio ("Služio je u vojsci ... bio je austrijski potpukovnik") i gdje je umro ("Umro je u N. Sadu 8. januara 1878. god."). "Sve do skora nije mu se znao grob. Tek krajem prošloga meseca našao ga je, u novosadskom Uspenskom Groblju, g. Velja Mirosavljević, paroh. Dr. Ilija Ognjanović iznosi toga radi predlog braći Hrvatima: 'da ovom čestitom Srbinu, koji je njihovu narodnu himnu tako divno komponovao, podignu trajnu kamen-ploču, da bi time označili grob njegov i docnijem naraštaju.' Nema sumnje da bi izvršenje ovoga predloga dalo prilike i obostranom zblizavanju i uzajmnom poštovanju Srba i Hrvata", piše beogradska *Nova Iskra*. Riječ je o važnom i dosad nepoznatom članku, jer ispravlja pogrešnu tvrdnju u glazbenoj historiografiji, prema kojoj je dr. Ognjanović prvi našao Runjaninov grob.⁷⁸

Potom je 28. siječnja 1899. list *Brankovo kolo* iz Srijemskih Karlovaca prenio pisanje zagrebačkog *Srbobrana*, i to dosta ozbiljno ("Mislilo se, da je tu pesmu spevao i komponovao Antun Mihanović. U posljednje doba izbija da ju je spevao i komponovao † Josif Runjanin, bivši c. i kr. potpukovnik, koji je sahranjen, kao pravoslavni Srbin, u Novosadskom Uspenskom Groblju 10. jan. 1878., gde mu i danas stoji na grobu hrastov krst s urezanim imenom: *Josif Runjanin c. k. podpolkovnik*").⁷⁹ Na ovo pisanje reagirao je dr. Ilija Ognjanović već u narednom broju *Brankovog kola*: "Beleška u posl. 'Br. kolu' pogrešna je. Nije Runjanin spevao 'Lepu našu dom.', nego je ta pesma izišla u 'Danici ilirskoj' god. 1835." i zna se da je napisana od "Ant. Mihanovića. A zna se da je tu pesmu komponovao Srbin kadet Josif Runjanin. To sve tako i Hrvati tvrde, samo što ne kažu da je taj Runjanin bio Srbin", piše Ognjanović.⁸⁰ Zatim podsjeća čitatelje *Brankovog kola* "da je nađen grob Runjaninov u Uspen. Groblju". Također kaže "pozvao sam Hrvate da mu dignu spomenik, te da označe za potomke grob (na srpskom groblju Srbinu). Matica Hrvatska je 1893. izdala Kuhačevo delo o umetnicima hrvatskim sa likovima njihovim, pa tu je i Runjanin." O Kuhaču kaže: "On za

78 Илија Врсјаков, *Јосиф Руњанин : живот и дело*, стр. 60.

79 "Ко је композитор хрватске народне химне?", *Бранково коло : за забаву, поуку и књижевност*, Сремски Карловци, год. V, бр. 4, 28. јануара (9. фебруара) 1899., стр. 128.

80 И. О., "Ко је композитор хрватске народне химне?", *Бранково коло : за забаву, поуку и књижевност*, Сремски Карловци, год. V, бр. 5, 4. (16.) фебруара 1899., стр. 160.

Runjanina priznaje da je od 'pravoslavnih roditelja', ali ni on ne kaže 'Srbin'." Zatim se 15. veljače 1899. oglasio dr. Velimir Deželić, urednik zagrebačke *Prosvjete*, koji je reagirao na pisanje zagrebačkog *Srbobrana*.⁸¹ Prvo je iskriticizirao *Brankovo kolo*, što je prenijelo pisanje *Srbobrana* ("Čudimo se inače ozbiljnom listu, kakovo je 'Brankovo kolo', da može u ovakovom obliku na svijet iznieti očite laži i besmislice"), a potom napisao: "1. Nije istina, da se je mislilo, da je 'Liepu našu domovinu' komponovao A. Mihanović. Istina je, koja se je uvijek znala, da je on samo pjesnik te himne"; i "2. nije istina, da se do nedavno nije znalo tko je kompozitor hrvatske narodne himne. Davno je poznato, da je našu himnu uglazbio Runjanin", pri čemu se pozvao na Kuhačevu knjigu *Ilirski glazbenici*, gdje je "obširan životopis Runjaninov". Također je dodao da nema potrebe da nam *Brankovo kolo* "zlobnom mistifikacijom" sada nešto novo otkriva, kad "hvala Bogu još ima živih Mihanovićevih i Runjaninovih prijatelja". Na kraju, Deželić se osvrnuo i na pisanje *Nove Iskre* i prijedlog dr. Ognjanovića, na koji "rado pristajemo, tim više što je Runjanin bio oduševljen hrvatski patriota", pri čemu se opet pozvao na pojedine dijelove Kuhačeve knjige. U svom zaključku, Deželić je za Runjanina napisao sljedeće: "Takav čovjek za cijelo zaslužuje, da mu se grob označi dostojnom pločom, tim više, što se bar njegovo ime ne može zlorabiti u stranačke svrhe za sijanje mržnje."

Početakom 1900. godine pojavio se u Zagrebu drugi svezak *Albuma zaslužnih Hrvata XIX stoljeća*, u kojem je poznati novinar Milan Grlović objavio 150 biografija zaslužnih Hrvata, među kojima se našao i Runjanin.⁸² Međutim, ni ova Runjaninova biografija nije donijela ništa novo, jer su u cijelosti oslanjala na Kuhačevu knjigu. Pa ipak, Runjaninovi biografi tada nisu znali da je on svojevremeno bio izabran u Hrvatski sabor (1865. — 1867.), zajedno sa kapetanom Nikolom Milićem, s kojim se poznavao još od kadetskih dana. No za razliku od Runjanina, Milić je nakon 35 godina vojničke službe nastavio pokazivati političke ambicije, pa je ponovo bio biran u Hrvatski sabor (1884. — 1887.), a u dva navrata bio je općinski načelnik Gline (1878. — 1883. i 1887. — 1889.), te kroz 24 godine i predsjednik srpske pravoslavne crkvene opštine glinske, kako je to u povodu smrti umirovljenog kapetana Nikole pl. Milića u veljači 1901. napisao

81 Dr. Velimir Deželić, "Tko je kompozitor hrvatske narodne himne?", *Prosvjeta : list za zabavu, znanost i umjetnost*, Zagreb, god. VII, br. 4, 15. veljače 1899., str. 136.

82 "Josip Runjanin 1821. - 1878." u: *Album zaslužnih Hrvata XIX. stoljeća : sto i pedeset životopisa, slika i vlastoručnih podpisa : M - Ž*, sakupio, popunio i napisao Milan Grlović, slike crtao Stjepan Kovačević, knj. 2, Matičev litografski zavod, Zagreb 1898 - 1900., nepaginirano.

zagrebački *Srbobran*.⁸³ U svakom slučaju, prvih godina dvadesetog stoljeća Runjaninovo ime bilo je usko vezano uz hrvatsku narodnu himnu “Lijepa naša domovina”, koja je polako preuzimala vodeće mjesto među popijevkama himničkoga značaja, pa je Savez hrvatskih pjevačkih društava na svojoj glavnoj skupštini od 14. kolovoza 1905. godine “odlučio da se Hrvatskom saboru podnese predstava “glede uzakonjenja odnosno službenog proglašenja pjesme ‘Lijepa naša domovino’ hrvatskom himnom”.⁸⁴ Inicijativu Saveza ubrzo je prenio i petrinjski *Banovac*, koji 2. rujna 1905. piše: “Posve je na mjestu, i svaki će čestit Hrvat odobriti postupak ... Saveza hrv. pjev. društava ... da se što dostojnije i častnije sačuva karakter naše lijepe narodne himne, pa da se hrvatski sabor umoli, da ju uzakoni tako, da se samo u svečanim zgodama i slavama pjeva i svira, a ne kao do sad, da se pjeva svagdje i u svakom društvu, gdje joj po uzvišenom njenom značaju u obće nema mjesta. Naša narodna himna stoji uz bok kraljevke, te joj treba istu čast izkazivati, a ne profanirati ju kao znak visokog patriotizma, načelnog monopolovanog oporbenjačtva, da se obsjeni nemar i nerad.”⁸⁵

Počevši od izbora za Hrvatski sabor 3., 4. i 5. svibnja 1906. godine, u političkom životu Gline glasove je dobivala Hrvatsko-srpska koalicija, a Frano Supilo je u Glini, uz podršku Svetozara Pribičevića, izabran za saborskog zastupnika.⁸⁶ Iako su ovi događaji poznati u historiografiji, jedan događaj ostao je nepoznat. Naime, dva dana nakon izbornog uspjeha, kada se pronio glas da Pribičević dolazi u Glinu, “na željezničkoj stanici skupila se sva Glina i okolica. Preko tri hiljade ljudi zgrnulo se na svečani prijem.” I kad je vlak došao na stanicu, “zahori se iz hiljadu grla: Živio Svetozar, Živio Pribičević! – Priskočiše

- 83 “Читуља. Пишу нам из Глине”, *Србобран : гласило Српске самосталне странке у Троједници*, Загреб, год. XVIII, бр. 28, уторак, 6. (19.) фебруара 1901., стр. 4–5; “Kotarski predstojnici i općinski načelnici u Glini” u: Mijo Dukić, *Glina i okolica*, Hrvatsko književno društvo Sv. Ćirila i Metoda, Zagreb–Glina 1980., str. 108–109; Nives Rumenjak, *Politička i društvena elita Srba u Hrvatskoj potkraj 19. stoljeća : uspon i pad Srpskog kluba*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2005., str. 216, 403 i 427.
- 84 *Pjevački vjesnik*, Zagreb, god. I, br. 9, 15. prosinca 1905., str. 151.
- 85 “Hrvatska himna”, *Banovac : list za pouku, trgovinu, obrt i gospodarstvo*, Petrinja, god. 18, br. 36, 2. rujna 1905., str. 2.
- 86 Pribičević se odrekao mandata u svom zavičaju, a zadržao korenički kotar, pa je koalicija u sporazumu sa samostalcima predložila Supila; Mirjana Gross, *Vladavina Hrvatsko-srpske koalicije 1906 – 1907*, Institut društvenih nauka: Odeljenje za istorijske nauke, Beograd 1960., str. 81 i 87–88; Гордана Кривокапић, “Глина и глињски крај на почетку XX столећа (1903 – 1914)” u: *Glina. Gliniski kraj kroz stoljeća*, str. 108–123.

mnogi, da ga dignu na svoja ramena, cvijeće se osu i zabruja dostojanstveno 'Lijepa naša domovina'. Svijet je stajao otkrivene glave, a na ramenima glinskih izbornika uzdignuta Svetozara pozdravi odlični građanin glinski i oduševljeni hrvatski rodoljub ovdašnji advokat d-r Španić." U svom govoru, on je rekao:

Novi duh krenuo je kroz Hrvatsku i poslije najgroznije tiranije pomogao je, da pobjedi narodna volja. Borba je bila – reče – teška i predstoje još teški dani, no to treba sve nas i Hrvate i Srbe, samo da potakne na još jači složni rad. Glinski izbor dokaz je, što mogu složna braća, da učine.

Nakon održanih govora, "pošto je povorka obišla grad ... razišla se je pred gostionicom Balkan, gdje je Pribičević još jednom zahvalio skupljenom narodu", nakon čega je priređena "svečana večera" na kojoj su bili prisutni "najodličniji građani glinski". Izvještaj iz Gline završava u optimističnom tonu: "Kula mađaronštine je pala i u Glini se osjeća duh slobode. Bože daj, da iz razvalina nikne nov život i sloboda ozari svuda nebo naše otadžbine. Sloga Srba i Hrvata neka poradi na tom", piše *Novi Srbobran* od 12. svibnja 1906.⁸⁷

Na temelju izbornih rezultata, Hrvatsko-srpska koalicija formirala je vladu u Zagrebu, koju je središnja vlada u Beču opstruirala na razne načine. Tako je Savez hrvatskih pjevačkih društava na svojoj glavnoj skupštini od 8. prosinca 1907., izvijestio da predstavke koje su podnesene Saboru "glede uzakonjenja 'Lijepa naše domovine' kao hrvatske narodne himne" još nisu riješene, i da se ne zna "kada i kako će biti riješene".⁸⁸ No, najvažniji događaj tog vremena bio je "Veleizdajnički proces" u Zagrebu 1909. godine, što je bio montirani sudski proces protiv 53 srpska političara u Hrvatskoj, koji je pokrenut radi uništenja Koalicije te zastrašivanja javnosti i političara sklonih stvaranju južnoslavenske države.

Optuženici su bili većinom članovi Srpske samostalne stranke, pri čemu je među "veleizdajnicima" najviše optuženih bilo iz Gline ("Glina se ponosi što je dala najveći broj Srba veleizdajnika, mučenika narodne svijesti i slobode, ali se stidi, što je u isto vrijeme dala i najveći broj veleizdajničkih svjedoka").⁸⁹ Među "veleizdajnicima" nalazio se i glinski proto Nikola Ercegovac, koji je

87 Глињанин, "Народна слава у Глини", *Нови Србобран : гласник Српске самосталне странке*, Загреб, год. IV, бр. 96, субота, 29. априла (12. маја) 1906., стр. 2.

88 *Pjevački vjesnik*, Zagreb, god. III, br. 10, 15. decembra 1907., str. 150.

89 "Sačuvaj nas Bože od takovih patriota", *Jedinstvo : političko i prosvjetno glasilo jug. demokratske stranke za Baniju*, Petrinja, god. II, br. 41, 12. oktobra 1920., str. 2-3.

podržavao politiku Srpske samostalne stranke i tih godina osnovao *Srpsko narodno crkveno pjevačko društvo u Glini*.⁹⁰

O sudskom procesu u Zagrebu memoarski zapis ostavio je poznati novinar Josip Lakatoš, glavni urednik lista *Hrvatska*, glasila Hrvatske stranke prava, koja je sa Hrvatskom pučkom naprednom i Srpskom samostalnom strankom sačinjavala Hrvatsko-srpsku koaliciju: “Dođe dan 3. marta – dan glavne rasprave. Poduzete su sve mjere sigurnosti za taj dan, kako izvan suda, tako i u samoj tamnici. ... Optuženi se sabraše u hodniku prvog sprata, pred vratima, koja vode u sudnicu. Pošto su ih sviju pretražili, da ne bi ko imao uza se kakovo oružje – zapjevaše oni hrvatsku himnu ‘Lijepa naša’, ‘Vozbranoe’ te ‘Carju nebesni’. I dok su se još po hodnicima i sudnici odzvanjali zadnji zvuci, udošće optuženi vedra čela i mirne savjesti u sudbenu dvoranu”, piše Lakatoš, koji je zbog jednog članka protiv Rauchovog podbana Crnkovića bio osuđen na “dva mjeseca” zatvora, što ih je proveo među “veleizdajnicima”.⁹¹

Iako su početkom naredne 1910. godine “veleizdajnici” oslobođeni, “Veleizdajnički proces” postao je prekretnica u političkom razvoju čitave zemlje. U takvom ozračju, 7. kolovoza 1910. otkriven je spomenik Antunu Mihanoviću u Klanjcu. Tom prilikom organizirana je svečana proslava, kojoj su prisustvovalе najuglednije ličnosti hrvatskog javnog i kulturnog života. Okupilo se između 6.000 ljudi prema *Obzoru*, do 10.000 ljudi prema *Hrvatskoj slobodi*. Govorili su brojni govornici mahom ističući važnost narodnog jedinstva Hrvata i Srba, u čemu je prednjačio Ksaver Šandor Đalski, jedan od lidera Hrvatsko-srpske koalicije.⁹² Proslava u Klanjcu i brojni novinski natpisi potaknuli su Petra Peleša iz Gline, da napiše pismo i upozna širu javnost o tome gdje i tko je prvi put pjevao hrvatsku himnu. Iako se u historiografiji smatra da je prvo svjedočenje o prvoj izvedbi hrvatske himne iznijeto u zagrebačkom *Obzoru* 1. rujna 1910., ovo istraživanje otkriva da je ono prvi puta iznijeto u zagrebačkom *Srbobranu* 31. kolovoza 1910. Ipak, autor je isti, Petar Peleš:

90 HR-HDA-79, Unutrašnji odjel Zemaljske vlade, Serija pravila, Srpsko narodno crkveno pjevačko društvo u Glini 1607/1907., гкр., 4 (“У име одбора – пресједник: Никола Ерцеговац”).

Društvo je osnovano 1907., međutim, ne navodi se u njegovoj biografiji; Гордана Јовић, “Прота Никола Ерцеговац (или о местима сећања у Глини и на Банији)”, *Љетопис Српског културног друштва “Просвјета”*, Загреб, свезак XV, 2010., стр. 209–217.

91 Јосип Лакатош, *Међу “велеиздајницима”*, Тискара Хрватске странке права, Загреб 1910., стр. 118 i 215.

92 Jelena Očak, *Antun Mihanović*, стр. 361.

Čitajući novinske glasove o otkriću spomenika slavnom hrv. pjesniku Antunu Mihanoviću i autoru hrv. himne, pade mi na pamet, da iznesem u javnost, gdje i ko je prvi put pjevao hrv. himnu. Na riječi A. Mihanovića uzeli smo melodiju iz opere “Lucia di Lamermor” i prvi smo je mi u “Srpskom dobrotvornom pjevačkom društvu u Glini” 1846. god. pjevali. Obzirom na slogu Srba i Hrvata kako u prošlom tako i u sadašnjem vremenu držim da mi je sveta dužnost, da taj historički spomenik o otpjevanoj hrv. himni predam javnosti, da ne otide u zaborav kao mnogo šta, čemu smo obično sami krivi.⁹³

Nakon što je njegovo pismo objavljeno u *Srbobranu*, sutradan se pojavilo još jedno Pelešovo pismo koje je uputio *Obzoru*, a koje je *Obzor* 1. rujna 1910. objavio na svojoj prvoj stranici. U tom gotovo identičnom pismu, Peleš je napisao imena pjevača u “Srpskom dobrotvornom pjevačkom društvu u Glini”, koji su prvi pjevali hrvatsku himnu:

Čitajući novinske glasove o otkriću spomenika slavnom hrvatskom pjesniku Antunu Mihanoviću i autoru hrvatske himne, pade mi na pamet, da iznesem u javnost, gdje i tko je prvi put pjevao hrvatsku himnu. Na riječi A. Mihanovića uzeli smo melodiju iz opere “Lucia di Lamermoor” i prvi smo je mi u “Srpskom dobrotvornom pjevačkom društvu u Glini” 1846. godine pjevali. Prvi tenor pjevao je kadet Jovan Runjanin, drugi tenor trgovac Petar Peleš, kadet Nikola Milić i carinar Jovan Rakić; prvi bass poručnik Kuzman Drakulić, drugi bass Jakov Novaković i kapelnik Dragutin Šlauka. Obzirom na slogu Srba i Hrvata kako u prošlom tako i u sadašnjem vremenu, držim da mi je sveta dužnost da taj historički spomenik o otpjevanoj hrvatskoj himni predam javnosti, da ne otidje u zaborav kao mnogo šta čemu smo obično sami krivi.⁹⁴

Memoarski zapisi Petra Peleša predstavljaju osobna svjedočenja iz prve ruke i dragocjeni su izvor za utvrđivanje povijesne istine o hrvatskoj himni. Među-

93 Петар Пелеш, “Лијепа наша домовино...”, *Србобран : гласник Српске народне самосталне странке*, Загреб, год. XXVII, бр. 174, сриједа, 18. (31.) августа 1910., стр. 3.

94 Петар Пелеш, “Тко је први пјевао хрватску химну”, *Обзор*, Загреб, год. LI, бр. 237, четвртак, 1. ружна 1910., стр. 1.

tim, na Pelešovo javljanje iz Gline reagirao je dr. Božidar Krnic, čije je opširno pismo također objavljeno na prvoj stranici *Obzora* od 7. rujna 1910. godine.⁹⁵

Nedavno je g. P. Peleš iz Gline javio u "Obzoru", kako je godina četrdesetih prošlog stoljeća prvi puta pjevana u Glini naša himna po napjevu iz opere "Lucije Lamer Moor", te misli, da je himnu skomponovao neki Slanka.⁹⁶ Obćenito se pako kod nas drži, da je Mihanovićevu "Liepu našu domovinu" uglazbio Josip Runjanin. Nu niti ovo, niti ono prvo ne stoji. Pravi autor i komponist bio je za onda kapelnik kod I. banske pukovnije moj djed Josip Wendl, koga je godina četrdesetih sam ban Jelačić od Savojskih dragonera doveo u Glinu i koji je tamo mnogo godina bio kapelnikom. Njegova kćerka, a moja majka koja još živi i sada kod mene boravi u Samoboru, pripoviedala mi je tu čitavu stvar, te se vrlo dobro sjeća mnogih njegovih kompozicija; tako je n. pr. koračnica "Oj Banovci" također njegova. Ona se sjeća i toga Slanke, koji je bio jednostavni muzikant kod njezinog oca, a sjeća se i Josipa Runjanina, koji je kod njezinog oca učio flautu, ali koji nije bio tako muzikalan, da bi mogao uglazbiti tu himnu. Pošto je Wendl bio vrlo čedan, prepustio je tu slavu Runjaninu niti ne sluteći, kako će ta himna u budućnosti glasovita postati. Još u starim svojim godinama živući u penziji, bio je Wendl zborovodjom kostajničkog pjevačkog društva "Sokola", te ga se starija kostajnička generacija sigurno dobro sjeća, kako ih je učio naše hrvatske davorije pjevati s onim ilirskim oduševljenjem. Wendl je učio 12 godina na bečkom konzervatoriju, još se ja sjećam iz moga djetinjstva, kako je sate i sate na starom klaviru igrao kompozicije njemačkih klasika Beethovena i Mozarta a interesantno je, da je prvu poduku u muzici davao svojoj unučici, koja je počela kod njega učiti glasovir, sada glasovitoj našoj pjevačici Blaženki Krnic.

Ovim člankom kojim se negira Runjaninovo autorstvo, otvoren je spor Ru-

95 Dr. Božidar Krnic, "Tko je uglazbio našu narodnu himnu 'Liepa naša domovino'", *Obzor*, Zagreb, god. LI, br. 243, srijeda, 7. rujna 1910., str. 1-2.

96 Peleš tamo doslovno piše "Slauka", što je Krnic krivo pročitao i pogrešno prepisao kao "Slanka".

njanin vs. Wendl, o kojem već u studenom 1910. piše *Pjevački vjesnik*, nudeći kompromisno rješenje: “Ne marimo ispitivati, da li je autor napjeva baš Josip Runjanin ili Josip Wendl – ali držimo, da ne ćemo pogriješiti, podjemo li zlatnom sredinom ... da obojica imaju udjela u slavi autorstva.”⁹⁷

Dana 16. veljače 1911. *Srbobran* je donio opširnu vijest iz Gline: “U prošli petak u 6 sati ujutro ispustio je svoju plemenitu dušu nakon kratke i teške bolesti mnogouvaženi i odlični glinski građanin i trgovac Petar Peleš, u starosti od 84 godine.”⁹⁸ Bio je to nekrolog u kojem pisalo da “s njim pada u grob jedan živi spomenik iz naše prošlosti. Kao čovjek i kao Srbin ljubio je svoj narod sa rijetkijem žarom. Sav svoj život bio je zauzet za sve ono, što je valjano i pošteno. Podupirao je i materijalno i moralno sva humanitarna društva u Glini, koja su opstojala, i koja i danas opstoje, a osobito se zanimao za Srpski Soko glinski. U društvu i ako starac u visokoj dobi rado je bio viđen i slušan od mlađih ljudi. Bistročom svoga uma, koja ga je u cijelosti zadržala do zadnjeg časa znao je upravo živo i slikovito pripovjedati mnogo toga iz prošlosti, a naročito o slozi Srba i Hrvata. Sa pokojnim srpskim kompozitorom Runjaninom pjevao je u nekadanjem srpskom pjevačkom društvu u Glini prvi put hrvatsku himnu ‘Lijepa naša domovino!’”, piše u nekrologu. “Kod svečanih zгода njegovja je kuća bila uvijek okićena i sa srpskim barjakom, daklem, kroz 70 i više godina, dok su Akurti i Košutić pronašli da se u Glini viju srpski barjaci istom od 1906. godine. Ispod tih barjaka prošao je nekada hrvatski ban grof Ladislav Pejačević, kada je kao ban posjetio Glinu, i tom prilikom bio gost pokojnog Peleša. Čast pepelu njegovu i vječna mu pamjat.”

Nakon 40 dana, javnom zahvalom u *Srbobranu* javila se ožalošćena supruga, Darinka Peleš Kalićeva.⁹⁹ Tom prilikom najtoplije se zahvalila mnogim poznanicima, prijateljima i poštovaocima, koji su se “na onom mnogobrojnom

97 “Hrvatska hymna”, *Pjevački vjesnik*, Zagreb, god. VI, br. 7–9, 25. novembra 1910., str. 65–72.

98 “† Петар Пелеш”, *Србобран : гласник Српске народне самосталне странке*, Загреб, год. XXVII, бр. 24, четвртак, 3. (16.) фебруара 1911., стр. 3; HR-DASK-719, Zbirke matičnih knjiga, Matična knjiga umrlih parohije Glina: 1900 – 1911., godina 1911., tekući broj 7 (“Peleš Petar ... Mjesto rođenja umrlog: Glina 194 ... Zanimanje: trgovac ... Mjesto smrti, ulica i broj: Glina 194 ... Datum smrti je 10. februar 1911. Matičar: Ercegovac Nikola”).

99 Даринка Пелеш Калићева, “Јавна захвала”, *Србобран : гласник Српске народне самосталне странке*, Загреб, год. XXVII, бр. 58, сриједа, 16. (19.) марта 1911., стр. 4. Након смрти прве супруге Катарине Пелеш 1897. године, што је уклесано и видљиво на надгробном споменику, Даринка Пелеш Калићева је друга супруга Петра Пелеша; види: Igor Mrkalj, “Glinsko groblje”, *Prosvjeta*, Zagreb, br. 138–139, septembar 2017., str. 19–26.

i otmjenom sprovodu” oprostili od pokojnika. Zahvalila se “činovnicima svih sudbenih, političkih i opštinskih oblasti”, zatim svim mjesnim trgovcima, zanatlijskom i vatrogasnom društvu, kao i Srpskom sokolu, a posebno proti Nikoli Ercegovcu, “koji se smišljenim i dirljivim rečima sa pokojnikom oprostio.”

Naredne 1912. nastavljen je spor Runjanin vs. Wendl, kada se svojim člankom u *Književnom prilogu Kluba hrvatskih književnika u Osijeku* oglasio prof. Gejza Krnic.¹⁰⁰ On piše kako je “sada na žalost već pokojni dr. Božidar Krnic sasvim opravdano” iznio “mnijenje, da ‘Lijepu našu’ nije ukajdio Runjanin, kako se po Kuhaču općenito misli, već Josip Wendl. Interesirajući se za tu stvar pomno sam slušao, što o tome znadu moja majka i moja tetka, kćeri kapelnika glinskoga Josipa Wendla. Smislivši sve u jedno, uvjeren sam da Runjanin nije nikako mogao samostalno u ono doba što god ukajditi, jer naprosto nije ni poznavao kajde, koje je tek naučio kod Wendla”, piše Krnic. “Teško je pomisliti da bi mladi kadet, koji je tek počeo učiti note, već umio samostalno komponirati makar i prema uzoru.” (Uredništvo je ovu Krnicovu tvrdnju popratilo bilješkom: “To što Runjanin nije bio muzički obrazovan ne isključuje mogućnost da izmisli lijepu melodiju. Mogao je izmisliti, ili sam zapisati a drugi ispraviti”, što je glazbena historiografija ocijenila ispravnim razmišljanjem.)¹⁰¹ Krnic dalje piše: “Kuhač navodi da je Runjanin ishitrio napjev 1846. u Glini, gdje je bio carski kadet. Melodiju da je sam ukajdio, ali nema njegove ukajdbe”, piše Krnic. “Za Wendla se pozitivno zna da je bio vrstan kompozitor, na žalost nije jezika znao i u tom momentu držim da leži sva težina riješenju toga pitanja”, smatra Krnic.

Zatim se pita: “Ako je Runjanin kao mladi kadet znao i mogao ukajditi takove melodije, zašto nikada poslije nije toga više ni pokušao činiti? On je bio dobar pjevač, ali glazbenik nije bio nikakav.” Krnic spominje i Peleša, za čiji članak kaže: “To je učinjeno iz lokalnog i nacionalnog patriotizma, jer kako spomenuh, Wendel je bio ‘Deutschböhme’ i slabo je znao hrvatski, dok je govorio njemački, mađarski, talijanski perfektno, a češki već slabije kao i hrvatski.” Na kraju Krnic piše: “Čast Runjaninu, ja bih mu od srca priuštio slavu, ali mi osjećaj govori, da veća slava pripada njegovu učitelju Josipu Wendlu, glazbotvorcu ‘Lijepe naše’.”

100 Prof. Gejza Krnic, “Tko je uglazbio našu narodnu himnu: ‘Lijepa naša domovino?’” u: *Književni prilog Kluba hrvatskih književnika u Osijeku*, uredio Rudolfo Franjin Magjer, Osijek, knjiga druga, god. 1911/12, str. 246–247.

101 Andrija Tomašek, “*Lijepa naša*”. *Pripovijest o hrvatskoj himni*, str. 120.

Ovo negiranje Runjaninova autorstva nije prihvaćeno, niti je Wendlovim potomcima pridavana ista težina i nisu ocijenjena jednako uvjerljivima kao ona Runjaninovih prijatelja, a kako nisu otkriveni novi materijalni dokazi dilema je ostala. U međuvremenu, počela se mijenjati i naglo zaoštravati politička situacija u Austro-Ugarskoj, kada su 28. lipnja 1914. počele stizati burne vijesti iz Sarajeva o ubojstvu nadvojvode i prijestolonasljednika Franje Ferdinanda. Rat koji je buknuo protiv Srbije ubrzo se proširio i zahvatio gotovo cijeli evropski kontinent.

Unatoč ratnim zbivanjima, hrvatska himna i dalje se izvodila pjevanjem ili sviranjem u svečanim prilikama, kao što je to bio svečani koncert 19. srpnja 1916. godine u Splitu u povodu obilježavanja 50. godišnjice Viške bitke, kada je himna svirana odmah iza *Carevke*, što je u literaturi poznato. Međutim, nije poznato da je hrvatska himna bila svečano svirana i u Solunu, 17. srpnja 1917. godine. O tom događaju pišu *Srpske novine : službeni dnevnik Kraljevine Srbije*: “Posle izvršenih konferencija sa Kraljevskom Srpskom Vladom na Krfu, posle kojih je obnarodovana ovih dana Deklaracija o uređenju buduće zajedničke države Srba, Hrvata i Slovenaca, izaslanici Jugoslavenskog Odbora, Dr. A. Trumbić, kao predsednik” i ostali članovi, “odazvali su se visokom pozivu Njegovoga Kraljevskoga Visočanstva Prestolonaslednika Aleksandra, i posetili solunski front kao Njegovi gosti.” Prilikom dolaska u Solun, “Orkestar Kraljeve Garde odsvirao je Srpsku Kraljevsku Himnu i Hrvatsku Narodnu Himnu ‘Lijepa naša domovino’.”¹⁰²

Daljnji razvoj vojno-političke situacije išao je u prilog stvaranju zajedničke države Srba, Hrvata i Slovenaca.¹⁰³ Jedan od važnih događaja na tom putu bila je i sjednica Hrvatskog sabora od 29. listopada 1918. godine, kada je na redu bilo čitanje “prešnoga prijedloga” narodnog zastupnika Svetozara Pribičevića o razrješenu državnopravnih odnosa i veza Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije s Kraljevinom Ugarskom i Carevinom Austrijom. “Za vrijeme čitanja prve točke Pribičevićeva prijedloga s galerija je bacano cvijeće, zastupnici i gosti, ustavši, otpjevali su ‘Lijepu našu’.”¹⁰⁴ Iako neformalan, ovaj

102 “Изасланици Југословенског Одбора у Солуну и на солунском фронту као гости Њ. В. Престолонаследника”, *Српске новине : службени дневник Краљевине Србије*, Крф, год. LXXXVIII, бр. 86, у четвртак 20. јула 1917., стр. 1.

103 Dejan Djokić, “Vek Jugoslavije: kako i zašto su Srbi, Hrvati i Slovenci stvorili zajedničku državu?”, *Tragovi : časopis za srpske i hrvatske teme*, Zagreb, god. 2, br. 1, 2019., str. 25–51.

104 Stanislava Koprivica-Oštrić, “Konstituiranje Države Slovenaca, Hrvata i Srba”, *Časopis za*

čin možemo smatrati prvom službenom potvrdom statusa hrvatske nacionalne himne.

/

Nakon stvaranja Kraljevine SHS, "Lijepa naša" postala je sastavni dio nove državne himne. Kao što je nova država nastala od triju vodećih (i tada priznatih) naroda, tako je i od njihovih narodnih himni stvorena jedna cjelina.¹⁰⁵ "Lijepa naša" ušla je u sastav zajedničke himne, iza srpske ("Bože pravde"), a ispred slovenske ("Naprej zastava slave"). Međutim, "ni taj muzički kolaž nije na propisani način bio službeno proglašen državnom himnom", kaže postojeća literatura.¹⁰⁶

Kad je riječ o hrvatskoj himni, u prvom poslijeratnom desetljeću više se raspravljalo o Runjaninu nego o Mihanoviću. Razloga je bilo više, a glavni taj što se 1921. navršila stogodišnjica Runjaninova rođenja. Tako je petrinjsko *Jedinstvo : političko i prosvjetno glasilo jug. demokratske stranke za Baniju* u kolovozu 1921. javilo da će početkom listopada Klub hrvatskih književnika u Osijeku otkriti u Vinkovcima "spomen-ploču na rodnoj kući poznatog ilirca Josipa Runjanina, kompozitora hrvatske himne 'Lijepa naša...'"¹⁰⁷ Zatim se opširnim člankom oglasio zagrebački *Jutarnji list*, koji 8. listopada javlja: "Sutra proslavit će se u Vinkovcima jubilej Runjaninova rođenja ... ime njegovo ostat će zauvijek vezano o zvukove 'Lijepa naše'"¹⁰⁸ Tako je i bilo – dana 9. listopada 1921. priređena je proslava o kojoj je opširno izvjestio *Vjesnik Županije Virovitičke* iz Osijeka.¹⁰⁹ Prema programu proslave, "9. x. 1921. u po devet ujutro obdržavan je svečani parastos u srpsko-pravoslavnoj crkvi, kojega je odslužio paroh K. Šušić, a kojemu je prisustvovalo mnogobrojno općinstvo, zastupnici

suvremenu povijest, Zagreb, god. 25, br. 1, 1993., str. 59.

105 R. F. Magjer, "Hrvatsko-slovenačka i srpska himna", *Dom i svijet*, Zagreb, god. xxx, br. 5, 1920., str. 94–96.

106 Andrija Tomašek, "Lijepa naša". *Pripovijest o hrvatskoj himni*, str. 87.

107 "Stogodišnjica rođenja Josipa Runjanina", *Jedinstvo : političko i prosvjetno glasilo jug. demokratske stranke za Baniju*, Petrinja, god. III, br. 31, 2. avgusta 1921., str. 2.

108 "Hrvatska himna. O proslavi stogodišnjice rođenja Josipa Runjanina", *Jutarnji list*, Zagreb, god. x, br. 3481, 8. listopada 1921., str. 3.

109 "Runjaninova proslava u Vinkovcima", *Vjesnik Županije Virovitičke*, Osijek, tečaj xxx, br. 20 i 21, 15. listopada – 1. studenoga 1921., str. 176–177.

mjesnih oblasti, korporacija itd.” Zatim je u 11 sati u dvorani kina “Slavonija” započela svečana akademija na kojoj je “o Runjaninu i značaju same proslave” poduži govor održao predsjednik Kluba hrvatskih književnika u Osijeku Rudolf Magjer, “upoznavši prisutne Ilirizmom i njegovim tečevinama od god. 1818. do 1846. kada je ishitren napjev za hrvatsku himnu, prikazavši i tadanje političke i socijalne prilike, imenito način, kako je došlo do izražaja hrvatsko i srpsko ime”.

Svoj govor Magjer je završio poklikom: “Slava Runjaninu, a čast hrvatskoj himni!” čime se kasnije popratio svaki govor i svaka manifestacija. Nakon što je akademija “zaključena sviranjem hrvatske i srpske himne”, oko 13 sati formirala se svečana povorka, koja je s okupljenim građanstvom krenula prema rodnoj kući Runjanina, gdje je otkrivena spomen ploča, na kojoj je natpis glasio ovako: “U ovoj kući rodio se 8. XII. (26. XI.) 1821. Josip Runjanin, koji je god. 1848. [sic] u Glini ishitrio napjev za hrvatsku himnu (A. Mihanović: ‘Hrvatska domovina’), umro je 2. II. 1878. u Novome Sadu. Troškom hrvatskoga naroda Klub hrvatskih književnika u Osijeku MCMXXI.”¹¹⁰ Proslava je zatim nastavljena u središnjoj gradskoj ulici, gdje je “na pročelju palače Šumsko-gospod. ureda brodsko imovne općine u Vinkovcima” svečano otkrivena i druga spomen-ploča Runjaninu (sa brončanim reljefom) na kojoj je uklesan tekst: “Josip Runjanin ishitrilac napjeva hrvatske himne rodio se 8. XII. (26. XI.) 1821. u Vinkovcima u kući broj 2 u ulici Krste Frankopana umro 2. II. 1878. u Novome Sadu.” Niže su uklesana četiri takta hrvatske himne (kajde) i završni tekst: “Troškom hrvatskoga naroda Klub hrvatskih književnika u Osijeku MCMXXI.”¹¹¹ Opširni izvještaj završava riječima: “Svakako su to najljepše ploče ovdje kod nas u Slavoniji, pa su dolična pošta Runjaninu, a na diku Vinkovaca i Vinkovčana.”

110 “Runjaninove spomen-ploče u Vinkovcima”, *Vjesnik Županije Virovitičke*, Osijek, tečaj xxx, br. 20 i 21, 15. listopada – 1. studenoga 1921., str. 177. U članku se također navodi da je “ploča i klesanje slova po nacrtu slikara i grafičara I. Rocha”. O Ivanu Rochu, vidi: Oto Švajcer, “Osječko slikarstvo između dva rata (1918 – 1940)”, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, Zagreb, br. 16, 1991., str. 223.

111 “Runjaninove spomen-ploče u Vinkovcima”, *Vjesnik Županije Virovitičke*, str. 177. U članku također piše da je brončani reljef “Runjanina u narodnoj ilirskoj surki ... lijevan ... po jedinjoj sačuvanoj fotografiji u njegove jedinice Vilhelmine, a izrađen u idealnoj zamisli kao djelotvorni propagator Mihanovićeve ideje. Reljef je modelirao naš uvaženi grafičar Milenko D. Gjurčić”. Ovaj rad nije naveden u biografskoj natuknici, koju je napisao Zdenko Šenoa, “Gjurčić, Milenko D. (Đurić), grafičar, slikar i stručni pisac” u: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 4, LZMK, Zagreb 1998., str. 710–711.

Također je važno spomenuti da je u sklopu proslave izdana i knjiga *Hrvatska himna A. Mihanovića J. Runjanina*, kao “spomen-spis povodom otkrića spomen-ploče našem kompozitoru hrvatske himne”. Prema pisanju *Vjesnika Županije Virovitičke*, kako se u knjizi nalazi niz priloga, “povećava joj se vrijednost i dobro će doći osobito našoj mladosti, koja u oslobođenoj našoj domovini treba više no ikada idejala, koji će ju osvježiti i potaći na što življi rad oko izgradnje sretne i lijepe naše Jugoslavije”.¹¹² Među priložima u knjizi, posebno se ističe Runjaninov “Izvadak iz knjige krštenih”, kojeg je priredio vinkovački paroh Konstantin Šušić. Tu su i Runjaninova slika (“perocrtež M. D. Gjurica”) i njegov autograf (“vlastoručni potpis dobili smo dobrotom Milana Okovića, uvoditelja vodovoda i limara iz Petrinje”), kao i pismo Runjaninove kćerke Wilhelmine iz Graza, koja zahvaljuje Klubu hrvatskih književnika u Osijeku na poticaju da se njenom ocu podigne spomen ploča u Vinkovcima. U knjizi su također preštampani stariji Kuhačev članak o Runjaninu (1893) i noviji članak “Hrvatsko-slovenačka i srpska himna” (1920) od Rudolfa Magjera, urednika knjige.¹¹³

Nakon što je u Vinkovcima održana proslava i otkrivene spomen ploče Runjaninu, predsjednik Kluba hrvatskih književnika u Osijeku Rudolf Magjer nastavio se zanimati za hrvatsku himnu. On se 20. listopada 1921. obratio pismom poznatom glinskom građaninu Franu Detoniju, koji mu je ubrzo i odgovorio.¹¹⁴ Detoni piše kako “od savremenika Runjaninovi neima nijednog u životu izuzev Koste Sliepčevića koji je kao dječarac od 8 godina bio kadno je Runjanin rečeni napjev ishitrio”. “Po kazivanju g. Koste Sliepčevića stanovao je Runjanin kao kadet u kući kapetana Mraovića sada vlasništvo gostioničara Gjure Muretića u Pelešovoj /prije Vlaškoj/ ulici kuće broj 188/9 a kasnije kao častnik u potpukovnijskoj zgradi sada stan ravnatelja više pučke škole Philipović trg kuće broj 14”, piše Fran Detoni “u Glini 31. listopada 1921.” Neke od ovih podataka Magjer je koristio u svom novom članku o Runjaninu, kojeg je objavio u zagrebačkom listu *Omladina* u prosincu 1921.¹¹⁵ Magjer je vjerovao da

112 “Hrvatska himna”, *Vjesnik Županije Virovitičke*, Osijek, tečaj xxx, br. 20 i 21, 15. listopada – 1. studenoga 1921., str. 178.

113 *Hrvatska himna A. Mihanovića J. Runjanina*, izdao i uredio Klub hrvatskih književnika u Osijeku i Svečanosni odbor za podizanje spomen-ploča zaslužnim Hrvatima i drugim Slavenima u Vinkovcima, Osijek 1921.

114 Nacionalna sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Zbirka rukopisa i starih knjiga, R. 5544.

115 R. F. M., “Josip Runjanin – Kuzminčanin”, *Omladina : list za zabavu i pouku srednješolske mla-*

je Runjanin bio Hrvat, “jer su se svi tadanji časnici pravoslavne vjere smatrali Hrvatima”. Istovremeno, proto Velja Miroslavljević pisao je u novosadskoj *Zastavi* kako je Runjanin bio Srbin (“Odao se vojničkoj struci i doterao još srazmerno mlad, do potpukovničkog čina u austrijskoj vojsci, što u ono doba, kad se Srbinu zbog vere i narodnosti otežavalo napredovanje u više činove, nije bila ni laka ni česta stvar”),¹¹⁶ nakon čega se u kragujevačkom *Vojnom vesniku* oglasio izvjesni M. A. P., koji je za Runjanina napisao: “on se osećao ne kao Hrvat, ne kao Srbin – osećao se kao Jugosloven”.¹¹⁷

Prema izvještaju *Muzičkog glasnika* iz Beograda od siječnja 1922., “Runjaninova stogodišnjica svečano je proslavljena u čitavoj našoj zemlji. Gospodin Ministar Prosvete (Svetozar Pribičević – op. a.) aktom od 2. decembra prošle godine SNBR 20/83 naredio je da se 8. decembra, na dan Runjaninovog rođenja, ‘u svima srednjim školama Kraljevine održi prigodno predavanje o životu, radu i značaju Runjanina (kompozitora hrvatske himne) i pesnika Antuna Mihanovića (pesnika hrvatske himne), a u cilju osvežavanja narodne svesti, ponosa, a naročito narodnog jedinstva.’”¹¹⁸ U istom broju *Muzičkog glasnika* objavljena je još jedna vijest, koja je podsjetila na činjenicu da je na “Uspenskom groblju u Novom Sadu” sahranjen “Josif Runjanin, kompozitor Hrvatske narodne himne”. Zatim se navodi kako je u povodu nedavne stogodišnjice njegovog rođenja formiran u Novom Sadu “Odbor za podizanje spomenika Josifu Runjaninu”, koji posebnim proglasom “poziva svakog člana našeg jedinstvenog naroda da ga u njegovoj akciji potpomogne i da sakupljajući priloge omogući podići trajan spomenik na Runjaninovom grobu”.¹¹⁹

U vrijeme dok je Odbor dovršavao akciju prikupljanja dobrovoljnih priloga za podizanje spomenika Josifu Runjaninu u Novom Sadu, u Glini je 5. i 6. srpnja 1924. održan veliki slet, koji je “privukao ... mnogobrojno hrvatsko

deži, Zagreb, god. v, br. 3 i 4, 10. prosinca 1921., str. 71–74; u ovom članku Magjer je pogrešno napisao ime (“po kazivanju Krste Sliepčevića”) i prezime (“gostioničara Gjure Maretića”), str. 74.

116 V. M., “Јосиф Руњанин рођ. 26. нов. (8. дец.) 1821. – †8./20. јан. 1878.”, *Застава : орган Радикалне странке*, Нови Сад, год. LI, бр. 280, 8. децембра 1921., стр. 1.

117 М. А. П., “Јосип Руњанин”, *Војни весник – Војаški vestnik : месечни часопис за војску и књижевност*, Крагујевац, књ. I, бр. 11–12, децембра 1921., стр. 62–63.

118 “Стогодишњица Јосифа Руњанина”, *Музички гласник : орган подружине југословенских музичара у Београду*, Београд, год. I, бр. 1, јануар 1922., стр. 7–8.

119 “Споменик Јосифу Руњанину”, *Музички гласник : орган подружине југословенских музичара у Београду*, Београд, год. I, бр. 1, јануар 1922., стр. 8.

sokolstvo”, o čemu opširno piše list *Hrvatski Sokol*.¹²⁰ Prema opširnom izvještaju, na sletu “u Glini su sudjelovali hrvatski Sokoli župe Ljutoviđa Posavskoga iz Siska, Petrinje, Velike Gorice, Kostajnice, te Sokoli iz Karlovca, Zagreba, te Zlatara. ... Doček je bio u Glini impozantan, te je cijela Glina bila okićena hrvatskim trobojnicama”, piše u izvještaju. “U svečanoj povorci išlo je oko jedne stotine konjanika seljaka, te oko jedne tisuće Sokolova sviju kategorija, povorka, kakove još Glina nije doživjela. Sav mnogobrojni sakupljeni svijet klicao je neprestano hrvatskom sokolstvu i Hrvatskoj.” Zatim se kaže: “Pravom veselju su jedino smetale cijele hrpe žandara, koji su bili mobilizovani iz cijele okolice, te patrolirali s nataknutim bodovima među mirnom ali oduševljenom publikom.” “Poslije podne u 4 sata bila je velika javna vježba”, kod koje se “osobito istakla Glina”, koja je nastupila sa svim kategorijama i u najvećem broju. Starješina Hrvatskog sokola u Glini, dr. Fattori, primao je i pozdravljao brojne goste, te nastojao “da im bratski boravak u hrvatskoj staroj graničarskoj našoj Glini, bude što ugodniji”. Među gostima se nalazio i predstavnik Hrvatskog sokolskog saveza i “starješina H.S. Zagreb I, brat dr. [Mile] Budak, koji je pozdravio tamošnje sokolstvo te je obodrio na daljni rad na polju hrvatskog sokolstva”. “Poslije 6 sati spremiše se gosti na odlazak, te su krenuli na kolodvor uz veliku pratnju cjelokupnog građanstva. Vlak je bio okićen hrvatskim trobojnicama, a narod je zapjevao ‘Lijepu našu’, koju su svi prisutni, osim nekoliko Srba i Jugovinaca te vojske i žandara, saslušali otkrivene glave”, piše *Hrvatski Sokol*. “Time se naravno nije ništa odmoglo već samo pomoglo hrvatskoj svijesti i stvari u Glini, koja je samo na taj način još bolje probuđena u svojoj pravoj hrvatskoj i sokolskoj svijesti”, stoji na kraju opširnog izvještaja.¹²¹

Nakon pune dvije godine, “Odbor za podizanje spomenika Josifu Runjaninu” skupio je potreban novac (“26 hiljada dinara”) i na Uspenskom groblju u Novom Sadu 12. srpnja 1924. priredio svečano otkrivanje nadgrobno spomenika Runjaninu, o čemu su opširno izvijestile tadašnje novine. Prema pisanju novosadske *Zastave*, koja je donijela najiscrpniji izvještaj, “svečanosti je prisustvovalo više stotina osoba” te “mnoga izaslanstva sa strane a i mesna publika ... sa gradonačelnikom ... na čelu”. “Činodjejtvoavao je bački episkop

120 “Slet župe Ljutoviđa Posavskog u Glini”, *Hrvatski Sokol : list za promicanje sokolstva*, Zagreb, god. VI, br. 8, kolovoz 1924., str. 237-239.

121 Ovaj događaj ostao je nepoznat u lokalnoj historiografiji; vidi i usp., Milivoj Vojnović, “Razvoj tjelesnog vježbanja i sporta u Glini do 1945. godine” u: *Glina. Gliniski kraj kroz stoljeća*, str. 566-574.

visokoprečasni g. Irinej”, nakon čega su “ovdašnja pevačka društva: Muzičko – petrovaradinski ‘Neven’, Mađarsko reformatsko crkveno, nemačka ‘Frozin’ i ‘Jugend-hor’ te jevrejsko ‘Havemer’” pod ravnanjem “dirigenta Muzičkog Društva” Svetolika Paščana “zajednički otpevala himnu ‘Lijepa naša domovina’ nad tim tako dugo zaboravljenim grobom!” Pun simboličkog značaja bio je obred “prelamanja pogače nad grobom”, kojeg su izvršili episkop Irinej (Srbin), prof. Franjo Malin iz Petrovaradina (Hrvat) i inž. Janko Mačkovšek iz Udruženja Jugoslavenskih inženjera i arhitekata (Slovenac). Zatim su prigodne govore održali predsjednik Odbora za podizanje spomenika prota Velja Miroslavljević i inž. Franjo Horvat, predsjednik zagrebačke sekcije “Jug. Inž. Udruženja.” Nakon toga, “na grob su položeni venci: od Jug. Inž. Udruženja, Ljubljanske Glazbene Matice i ‘Lisinskog’ iz Zagreba.” U članku se dalje kaže da je “spomenik ... veoma lep i ukusno izrađen. Sasvim gore su urezana prva četiri takta sa tekstom latinicom: Lijepa naša domovina.” Ispod toga dolazi “mesto za plaketu sa reljefnim likom pokojnika” i posveta: “Josifu Runjaninu” [ćirilичnim pismom] “Lijepa naša domovina” [latiničnim pismom]. Prema članku, natpis na postamentu glasi: “Josif Runjanin kompozitor ‘Lijepa naše domovine’ rođ. u Vinkovcima 26. XI. / 8. XII. 1821. umro u Novom Sadu 8/20. I. 1878.” Usred ovog natpisa izrađena je, u bijelom mramoru, lira. Članak također navodi kako “ostrag na postamentu” piše: “Ovaj spomenik podigli su Srbi i Hrvati 12. VII. 1924. Na čelu odbora za podizanje spomenika bili su: prota Velja Miroslavljević, predsednik; prota Jovan Hranilović, podpredsednik i prof. Franjo Malin, tajnik. Izradili su: nacrt za spomenik Gojko Todić, arhitekta, a reljefni lik Runjaninu Đorđe Jovanović, vajar – oba iz Beograda.”¹²² Da li je u prikupljanju novčanih priloga, eventualno svečanom otkrivanju spomenika, učestvovao netko iz Gline, pokazat će daljnja istraživanja.

U lipnju 1925. i rujnu 1927., list *Obzor* objavio je dva članka o tome da će u Zagrebu biti postavljeni spomenici “pjesniku ‘Lijepa naše domovine’ Antunu Mihanoviću i skladatelju hrvatske himne Josipu Runjaninu”, koji su izrađeni,

122 O. Č-h, “Са свечаног откривења надгробног споменика Јосифу Руњанину”, *Застава* : орган Радикалне странке, Нови Сад, год. LV, бр. 156, 15. јула 1924., стр. 3. На крају članka пише да је исти дан “завузимањем проте г. V. Мировасљевећа” откривена и спомен-плоча “на кући у Четинској (пре Ленануовој) ул. бр. 4 у којој је Руњанин умро.” Натпис на плочи гласио је: “У овој кући је становао и умро 8/20. I. 1878. Јосиф Руњанин, композитор ‘Лјепе наше Домовине’”.

ali još nisu postavljeni.¹²³ Spomenike je izradio poznati kipar Robert Frangeš Mihanović kao “velike buste u tamno patiniranoj bronci, koje će biti postavljene na visokim četverouglastim pilonima”. Ovi članci potakli su prof. Gejzu Krnica, koji je pisao Odboru za podizanje spomenika u Zagrebu “protestirajući, da se Runjanin smatra kompozitorom” i “predložio ... neka se stvar još jedared provjeri i neka mjerodavni stručnjaci izreknu svoj sud”, a kojem će se on pokoriti. Čini se da je njegovo pisanje dalo učinka, jer spomenici nisu postavljeni 1927., a ni 1929., kada je *Jubilarni almanah Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku* objavio Krnicev članak u kojem je prikazao nove spoznaje dopisujući se s ljudima starije generacije, koji su mu iznijeli svoje argumente u kontroverzi Runjanin vs. Wendl (“Iznašam sada neke bilješke i izvratke iz mog dopisivanja, da se vidi, kako su mišljenja još vrlo podvojena i kako mnogi uz mene drže Wendla zaista za pravog kompozitora.”)¹²⁴ Zatim je iznio pretpostavku da bi se potvrdila ili bar trag Wendlova autorstva mogao naći u glazbenoj arhivi 1. banske pukovnije kojoj je bio kapelnik, kada bi taj arhiv bio dostupan i sačuvan (tragajući za arhivom doznao je kako je arhiv “nakon razvojačenja krajine” premješten u Graz odakle je opet selio, da bi na nakon 1914. bilo “sve popaljeno, dakle propalo – u nepovrat”). Negirajući da je Runjanin mogao bilo što samostalno “ukajditi”, Krnic na kraju piše i predlaže: “Wendl je bio stranac – ‘Švabo’, nije umio jezika”, ali “budući da su obojica stvorila nešto trajnoga za cijeli rod i narod naš, nešto velikoga, zaslužuju obojica, da se poklonimo njihovomu prahu, ali da i obojicu dolično slavimo. Slava Josipu Runjaninu, kao inspiratoru, slava Josipu Wendlu, kao kompozitoru naše hrvatske himne, ‘Lijepa naša domovina’. Slava im i čast.”

U međuvremenu, nesposobnost srpskih i hrvatskih političkih vođa da tokom 1920-ih godina postignu kompromis i nađu rješenje za hrvatsko pitanje, doprinijela je propasti demokratskih institucija Kraljevine SHS. Ozbiljna opasnost od građanskog rata i raspada države, samo deset godina poslije ujedinjenja, bila je povod da kralj Aleksandar – koji je već od ranije pokazivao autokratske tendencije i direktno se miješao u politički život postavljajući i ru-

123 “Buste pjesnika i skladatelja”, *Obzor*, Zagreb, god. LXVI, br. 161, 18. lipnja 1925., str. 3; “Podignuće spomenika Mihanoviću i Runjaninu”, *Obzor*, Zagreb, god. LXVIII, br. 254, 23. rujna 1927., str. 3.

124 Gejza Krnic, “Tko je uglazbio hrvatsku narodnu himnu: ‘Lijepa naša domovino’?!” u: *Jubilarni almanah Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku*, Tisak Ferde Kittera, Osijek 1929., str. 105–115.

šeci vlade – dana 6. siječnja 1929. raspusti skupštinu, zabrani političke stranke i proglasi ličnu diktaturu.¹²⁵

Jedan od značajnijih događaja u Glini tog vremena, bilo je svečano otkrivanje spomenika kralju Petru I. Karađorđeviću 8. rujna 1929. Spomenik je podignut pred zgradom Općine, na glavnom gradskom trgu, o čemu su opširno pisale tadašnje novine navodeći brojna izaslanstva i visoke goste koji su toga dana stigli u Glinu da uveličaju ovu proslavu.¹²⁶ “Kroz ulice manifestirala je ogromna povorka svijeta, na čelu sa glazbom drž. uzgajališta, pa školska mladež, Sokoli, vatrogasci, obrtnici i ostali građani”, javljaju *Primorsko-krajiške novine* iz Karlovca. “Nakon otkrića spomenika”, kako piše zagrebački dnevni list *Novosti*, “obavljeno je i otkrivanje spomen-ploče na kući g. Peleša, u kojoj je kralj Petar Oslobođioc prije 53 godine češće noćio, organizirajući četnike za veliku borbu oko oslobodjenja raje, koja se zlopatila pod teškom igom turskih dahija.”¹²⁷ Međutim, premda je točno da je budući kralj – pod imenom Petar Mrkonjić – boravio u Glini i ovdje razvijao svoje akcije u bosanskom ustanku 1875. — 1876.,¹²⁸ nije točno da mu je Peleš davao utočište, niti da je na njegovoj kući otkrivena spomen-ploča: naime, on se skrivao u kući koja je pripadala Đorđu Urici na čijoj je kući otkrivena spomen-ploča, kako je to par dana kasnije ispravno napisalo petrinjsko *Jedinstvo* (“Iza toga je obavljeno osvećenje spomen-ploče na kući Urice gostoprimca Vojvode Mrkonjića u Pelešovoj ulici”).¹²⁹ Pisanje petrinjskog *Jedinstva* potvrđuje i beogradska *Politika*, koja je objavila članak s fotografijom kuće na kojoj je otkrivena spomen-ploča.¹³⁰

125 Dejan Đokić, *Nedostižni kompromis. Srpsko-hrvatsko pitanje u međuratnoj Jugoslaviji*, Fabrika knjiga, Beograd 2010.

126 Боривоје Продановић, “У Глини се сутра открива спомен плоча Краљу Петру. Успомена на дане када је Кнез Петар Карађорђевић боравио у Глини”, *Политика*, Београд, год. XXVI, бр. 7667, 7. септембра 1929., стр. 3–4; Душан Јакшић, “Откривање споменика и спомен плоче кralju Петру у Глини”, *Primorsko-krajiške novine*, Karlovac, год. III, бр. 37, 12. септембра 1929., стр. 1.

127 “Svečano otkriće spomenika kralju Petru Oslobođiocu u Glini”, *Novosti*, Zagreb, год. XXIII, бр. 252, 10. rujna 1929., стр. 6.

128 “Petar Mrkonjić u Glini godine 1875/1876.”, *Jedinstvo*, год. XI, бр. 36, 1. септембра 1929., стр. 1; Dr Rudolf Horvat, “Kako je spašen Petar Karagjorgjević u Glini 1876.”, *Država*, Izdaje Okružni odbor Narodne radikalne stranke u Splitu, Split, год. IV, бр. 337, 2. новембра 1927., стр. 4.

129 “Откривање и освећење споменика Великом Кralju Петру Ослободицу у Глини”, *Jedinstvo*, Petrinja, год. XI, бр. 38, 15. септембра 1929., стр. 1.

130 “Кућа – успомена на Краља Петра Ослободиоца”, *Политика*, год. XXXVI, бр. 11007, 20. јануар 1939., стр. 11.

Pa ipak, događaji u Glini 1929. predstavljali su samo dio šire politike integralnog jugoslovenstva, koja će početkom 1930-ih – konkretno 7. lipnja 1931. – Glinu ponovno dovesti na naslovne strane vodećih dnevnih listova.¹³¹ Naime, u sklopu svog dužeg boravka u Zagrebu i Savskoj banovini, kralj Aleksandar je obišao Baniju i Kordun, a upravo toga dana posjetio je Sisak, Petrinju i Glinu, gdje mu je priređen spektakularan doček.¹³² Iako su tadašnje novine bile pod izravnom državnom cenzurom, vrijedi spomenuti izvještaj petrinjskog *Jedinstva* u kojem se navodi kako se u Glini tog dana skupilo “oko 20.000 seljaka ... da pozdrave svoga kralja. Nemoguće je opisati ono silno oduševljenje koje je provalilo kad se pojavio Nj. Vel. Kralj. Zvona su zvonila, a glazbe su svirale himnu”.¹³³

Zatim je 27. studenog 1932. osnovan u Glini Mjesni odbor Jadranske straže, što je bila važna jugoslavenska pomorska i patriotska organizacija.¹³⁴ U razvoju glinskog ogranka važnu ulogu imao je i Podmladak Jadranske straže u Glini, koji je 3. lipnja 1933. u dvorani hotela Kasina priredio svoju prvu zabavu sa vokalnim koncertom: “Podmladak je ovaj program izveo iznad svakog očekivanja, jer su njihovi umilni glasovi osvojili srca mnogobrojne publike, a duše ispunili velikim veseljem i zadovoljstvom, što je sve popraćeno silnim aplauzima ... Državna himna i himna Jadranske straže izvedene su u svakom pogledu tačno i precizno, te na sveopće divljenje”, piše u izvještaju s priredbe.¹³⁵ Zatim je 6. rujna 1933. Mjesni odbor J. S. u Glini priredio svojim članovima i publici koncert povodom 10-godišnjice rođenja svoga Visokoga pokrovitelja, Nj. Kr. Vis. Prestolonasljednika Petra. Ovu slavu je uveličala Općinska uprava, koja je uz dobro uvježbanu muziku pitomaca Doma maloljetnika u predvečerje

- 131 Premda nigdje ne navodi primjer Gline, politiku izgradnje državnog i nacionalnog jedinstva u multietničkoj državnoj zajednici za vrijeme Šestojanuarske diktature istražio je Christian Axboe Nielsen, *Making Yugoslavs: Identity in King Aleksandar's Yugoslavia*, University of Toronto Press, Toronto 2014.
- 132 Душан Лопандић, “Банија одушевљено дочекује Њ. В. Краља”, *Политика*, Београд, год. XVIII, бр. 8288, 8. јун 1931., стр. 1–2; “Нј. Вел. Кралј у Глини”, *Novosti*, Загреб, год. XXV, бр. 156, 8. јуна 1931., стр. 3–4; “У Глини: Кралј приступа добровољцима, рукује се и разговара са њима. Призор који је сад видео у Глини, остат ће запамћен за сва времена”, *Novosti*, Загреб, год. XXV, бр. 157, 9. јуна 1931., стр. 1–2.
- 133 “Величанствен доček Нашег Кралја у нашој Крајини”, *Jedinstvo*, Петринја, год. XIII, бр. 24, 14. јуна 1931., стр. 1–2.
- 134 Igor Mrkalj, “Čuvari Jadrana u Glini”, *Prosvjeta*, Загреб, бр. 143, јуни 2018., стр. 29–37.
- 135 “Glina. Zabava podmlatka”, *Jadranska straža*, Split, год. XI, бр. 9, септембар 1933., стр. 74.

istog dana “dala vrlo uspješnu bakljadu, ophodom kroz grad, gdje je građanstvo manifestiralo Nj. V. Kralju, Prestolonasljedniku Petru, dinastiji Karadorđevića, te pjevalo razne patriotske i nacionalne pjesme.” U izvještaju se navodi kako je koncert održan u dvorani Kasine, gdje je predsjednik društva dr. Stevan Branković održao predavanje o značaju Jadranskog dana i rođendanu Visokog Pokrovitelja Jadranske straže, “a nakon toga je muzika Doma maloljetnika intonirala drž. himnu, što je popraćeno silnim aplauzom.”¹³⁶

Godinu dana kasnije, izvršen je atentat na kralja Aleksandra u Marseilleu, prilikom državne posjete Francuskoj 9. listopada 1934. godine. Ovaj teroristički čin, kojeg je izveo pripadnik makedonske VMRO, ali u organizaciji Ante Pavelića i hrvatskih ustaša, označio je početak događaja, koji će značajno utjecati na daljnji razvoj lokalnih prilika u Glini. Naime, nedugo nakon atentata, uhapšen je dr. Mirko Puk, poznati glinski odvjetnik, pod sumnjom da održava veze s Pavelićem i marsejskim atentatorima, ali nakon što je prošao i zagrebačku policiju i sud i kotarsku oblast u Glini, pušten je na slobodu.¹³⁷ “Znađem da su se prvi znakovi ustaštva u Glini pojavili posle ubijstva kralja Aleksandra 1934 god.,” rekao je dugogodišnji glinski župnik Franc Žužek.¹³⁸ On je smatrao da su najzapaženiji propagatori i rukovodioci ustaškog pokreta u Glini bili odvjetnici dr. Mirko Puk, dr. Mirko Jerec i dr. Juraj Devčić, kao i liječnik glinske bolnice dr. Juraj Rebok. Pa ipak, “dr. Puk je bio intelektualni vođa cijele organizacije, davajući joj smjernice”, kazao je Žužek.

U vrijeme kada jača ilegalni ustaški pokret u Glini, petrinjsko *Jedinstvo* donosi 9. veljače 1935. opširan članak o hrvatskoj himni.¹³⁹ U tom članku navodi se kako je “Josip Runjanin ... srpsko-pravoslavne vjere ... prvi uglazbio i prvi zapjevao melodiju Mihanovićeve hrvatske himne.” No, “važno je naglasiti”, piše u članku, “da je tu himnu pjevao uz Runjanina Josipa i njegov prijatelj Pe-

136 “Glina. Proslava rođendana Nj. Vis. Prestolonasljednika Petra – Jadranski dan”, *Jadranska straža*, Split, god. XI, br. 11, novembar 1933., str. 464. Značajne zasluge za razvoj muzike u glinskom Domu maloljetnika ima njegov upravitelj, prof. Đorđe Gavrilović; opširnije, vidi: Igor Mrkalj, “Reformator glinskog uzgajališta”, *Novosti : samostalni srpski tjednik*, Zagreb, br. 963, 1. lipnja 2018., prilog Kronika, str. 4–5.

137 Igor Mrkalj, “Tko je bio dr. Mirko Puk, odvjetnik i organizator ustaškog pokreta u Glini?”, *Prosvjeta*, Zagreb, br. 135, decembar 2016., str. 35–42 i br. 136, mart 2017., str. 42–48.

138 Igor Mrkalj, “Slovenac među Hrvatima i Srbima: Franc Žužek, župnik u Glini, 1927. – 1955.,” *Tragovi : časopis za srpske i hrvatske teme*, Zagreb, god. 1, br. 1, 2018., str. 128.

139 “Zapjevana prvi puta u Glini: “Lijepa naša domovino!””, *Jedinstvo : organ Jugoslavenske narodne stranke*, Petrinja, god. XVII, br. 7, 9. februara 1935., str. 2.

tar Peleš tada mladi trgovac u Glini.” “Ova važna kulturno-historijska činjenica – da su dva mlada Srbina, prije 95 godina, pjevali i uživali u napjevu ‘Lijepa naša domovino’ ... trebala bi da bude pred očima i mnogim ljudima današnje naše generacije, od kojih su mnogi daleko ostali iza svoga vremena, premda su u svojoj državi, u kojoj treba da vlada bratska ljubav, sloboda, pravda, jednakost i poštenje.” Na kraju članka, *Jedinstvo* poziva na rad i suradnju sve poštene sinove domovine naše, “zvali se oni Srbi ili Hrvati, jer nam spasa donijeti neće ni svađe, ni sila, ma od koga se ona primjenjivala”.

Kako su se prema hrvatskoj himni odnosili pripadnici ilegalnog ustaškog pokreta u Glini, ilustrira događaj o kojem piše katolički dnevni list *Hrvatska straža*. Naime, malo je poznato da je dr. Mirko Puk izabran za predsjednika svečanog odbora zaduženog za doček novog nadbiskupa koadjutora dr. Alojzija Stepinca, koji je 3. kolovoza 1935. posjetio obnovljenu župnu crkvu u Glini.¹⁴⁰ Na samom ulazu u Glinu načelnik općine Svetozar Davidović visokom gostu zaželio je dobrodošlicu, nakon čega je dr. Puk u ime svih okupljenih održao svečani govor. Nadbiskup se zahvalio na dobrodošlici, nakon čega je praćen mnoštvom naroda posjetio župnu crkvu, župni stan i Hrvatski dom u Glini, gdje je svečani odbor priredio banket. U počast nadbiskupa navečer je pripremljena “impozantna bakljada” na čelu sa križarskom glazbom iz Zagreba i Hrvatskim pjevačkim društvom *Slavulj* iz Petrinje, koja je krenula od župne crkve i nastavila se kretati glavnim ulicama, da bi se na kraju zaustavila pred Hrvatskim domom, u kojemu se već nalazio nadbiskup. U tom trenutku, pred okupljenim mnoštvom, nadbiskupa je svečanim govorom “u ime cijeloga hrvatskoga naroda i građanstva Gline i okolice” pozdravio odvjetnik dr. Juraj Devčić, koji je istaknuo da je “Glina bila sjedište djelatnosti slavnoga bana Jelačića”, nakon čega je posebno naglasio: “U ovoj je Glini prvi puta odjeknula najslađa melodija svetinje naše – hrvatske himne: ‘Lijepa naša domovina!’”

U svom govoru dr. Devčić nije spominjao Runjanina. Ali njega je spominjao i o njemu ponovo pisao prof. Gejza Krnic, koji je po ko zna koji put ponovio svoje argumente da Runjanin 1846. “nije ni poznavao note, a kamoli da nešto izkomponira”, i da je zapravo sve ono što se Runjaninu pripisuju “djelo kapelnika Josipa Wendla”, javlja *Jutarnji list* od 3. studenog 1935.¹⁴¹ Nedugo

140 “Veličanstven doček nadbiskupa koadjutora u Glini i Bučići”, *Hrvatska straža : katolički dnevnik*, Zagreb, god. VII, br. 181, 8. kolovoza 1935., str. 6–7.

141 Gejza Krnic, prof. u m., “Je li Josip Runjanin zaista uglazbio ‘Lijepu našu’”, *Jutarnji list*, Zagreb, god. XXIV, br. 8538, 3. studeni 1935., str. 10.

zatim, novine će opširno pisati o jednom značajnom događaju u Zelenjaku nedaleko Klanjca, gdje je 24. studenog 1935., povodom 100. godišnjice objave pjesme Antuna Mihanovića “Hrvatska domovina”, otkriven spomenik hrvatskoj himni, kojem je prisustvovalo oko 20.000 ljudi. Bila je to velika svečanost, koja se pretvorila u općehrvatsko slavlje, koje je trebalo pokazati ujedinjenost hrvatskog naroda oko svog vođe Vladka Mačeka, piše u jednom kompetentnom povijesnom prikazu.¹⁴²

Dana 24. rujna 1936. nadbiskup koadjutor Alojzije Stepinac ponovo je posjetio Glinu, ovaj put povodom dijeljenja Svete potvrde u glinskom kotaru.¹⁴³ Preuzvišenog gosta dočekali su predstavnici svjetovne i crkvene vlasti, kao i brojno građanstvo i seljaštvo, koje je oduševljeno klicalo nadbiskupu. Nakon procesije gradskim ulicama, priređen je banket u župnom stanu, a navečer u počast nadbiskupa i svečana bakljada, uz sudjelovanje Hrvatskog pjevačkog društva *Slavulj* iz Petrinje, kojem se priključio ogranak *Seljačke sloge* iz Jukinca, otpjevavši pjesmu “Ljubimo Te, naša diko”. Nadbiskup se zahvalio srdačnim riječima, osokolivši narod “da ustraje u borbi za krst časni i slobodu zlatnu, i da ne nasjeda intrigama i agitaciji komunističkih crvendaća, a hrvatski narod da će ostati neslomiv kao i dosada vjekovima”, pisala je *Hrvatska straža*. Iako se u novinskom izvještaju iz Gline ne spominje hrvatska himna, o tome kakvo je bilo političko opredjeljenje hrvatskog stanovništva u Glini svjedoči jedan događaj od 20. srpnja 1937., kada je na Oberstariji, omiljenom glinskom šetalištu, održana tradicionalna proslava rođendana dr. Vladka Mačeka, predsjednika HSS-a i vodećeg hrvatskog političara.¹⁴⁴ “Dok je prošle godine na proslavi sudjelovala većina ovdašnjeg hrvatskog življa”, piše u izvještaju kotarskog poglavarstva u Glini, “ove godine bilo je svega oko 200 posetioca, tj. muškaraca, žena i djece, koji su odpjevali nekoliko hrvatskih pjesama. Od strane glinskih građana Hrvata bio je odziv veoma slab, jer su isti većim delom frankovci. Hrvatskih barjaka bilo je izvešenih svega oko deset, dok su prošle godine sve

142 Jelena Očak, *Antun Mihanović*, str. 370.

143 Dr Mirko Jerec, “Dijeljenje svete Potvrde u glinskom kotaru. Preuzvišeni gospodin nadbiskup koadjutor Alojzije Stepinac posvuda svečano i oduševljeno dočekan od naroda”, *Hrvatska straža* : katolički dnevnik, Zagreb, god. VIII, br. 223, 29. rujna 1936., str. 6.

144 O tome kako su proslave Mačekova rođendana (20. srpnja) pretvorene u prave nacionalne manifestacije, vidi: Željko Karaula, “‘Naš voda’ – stvaranje kulta Vladka Mačeka” u: *110 godina Hrvatske seljačke stranke*, ur. Zorislav Lukić i Hrvoje Petrić, Matica hrvatska – Povijesno društvo Križevci – Zaklada braće Radić, Zagreb–Križevci 2015., str. 149–164.

hrvatske kuće bile iskićene hrvatskim barjacima”.¹⁴⁵ U kolovozu 1939. sklopljen je Sporazum Cvetković — Maček, kojim je privremeno riješena unutrašnja državna kriza i formirana autonomna hrvatska jedinica unutar Kraljevine Jugoslavije – Banovina Hrvatska. Premda Uredba o Banovini Hrvatskoj nigdje ne spominje hrvatsku himnu, o njoj se i dalje živo pisalo i diskutiralo. Tako je 24. prosinca 1939., poznati petrinjski novinar Milan Babić¹⁴⁶ objavio dva prigodna članka o Glini i hrvatskoj himni: jedan u *Novostima*,¹⁴⁷ drugi u *Jutarnjem listu*.¹⁴⁸ U tim člancima Babić je donio i dvije značajne fotografije, koje su tada objavljene po prvi put. Njihovi potpisi glase: “Kuća trgovca Peleša u Glini, u kojoj je prvi put pjevana i svirana hrvatska himna (sada je u toj kući pošta)” i “Klavir na kojemu je prvi put svirana hrvatska himna 1846. god.”

Pišući o hrvatskoj himni, Babićev glavni sugovornik u Glini bio je Slavko Stojanović Peleš, unuk pokojnog Petra Peleša. Prema njegovom sjećanjima, Babić je napisao da je “Jovan Runjanin” služio kao kadet kod I. banske regimente i bio Pelešov prijatelj. Često je zalazio u kuću Peleša i njegove prve supruge, jer su imali klavir i često priređivali glazbene večeri na kojima se pjevalo i muziciralo. Osim toga, bio je Runjanin član Srpskog pjevačkog društva u Glini. Tada je bio običaj da se pjevalo “u obje crkve na službama, kako u pravoslavnoj crkvi sv. Bogorodice, tako i u crkvi sv. Ivana Nepomuka, katoličkoj”, piše Babić. Kako je Runjanin bio glazbeno nadaren, tako je jedne večeri “donio skladbu sa tekstom Mihanovićeve pjesme”, nakon čega je Pelešova supruga sjela za klavir i “odsvirala Runjaninovu kompoziciju”. Svima se dopala, poslije čega je služila i za marš I. banske regimente, kada ju je obradio Josip Wendl, kapelnik glinske regimente, piše Babić. Također navodi sjećanja starog Koste Halagića, poznatog petrinjskog trgovca i jedinog živog svjedoka, koji je poznavao Runjanina. Osvrnuo se i na neslaganja glazbenih stručnjaka oko napjeva Mihanovićeve

145 HR-HDA-1353, Gradanske stranke i društva, inv. br. 662, Izvještaj kotarskog poglavarstva u Glini Banskoj upravi Savske banovine, Odjeljak za državnu zaštitu, 20. VII. 1937.

146 “Babić, Milan, novinar, knjižar” u: Ivica Golec, *Petrinjski biografski leksikon*, Matica hrvatska, Petrinja 1999., str. 10. U biografskoj natuknici autor ne navodi Babićeve članke o hrvatskoj himni.

147 Milan Babić, “Kako je ‘Lijepa naša’ postala hrvatskom himnom? U Glini i danas postoji klavir na kojemu je prvi put svirana hrvatska himna, i kuća u kojoj je prvi put otpjevana”, *Novosti*, Zagreb, god. XXXIII, br. 355, 24. prosinca 1939., Božićni prilog, str. 10.

148 Milan Babić, “U Glini je prvi put 1846. g. odjeknula hrvatska himna. Klavir na kojem je prvi put svirana ‘Lijepa naša’ još postoji u Glini. Kako je Runjanin ishitrio ‘Lijepu našu’”, *Jutarnji list*, Zagreb, god. XXXVIII, br. 10029, 24. prosinca 1939., str. 12.

pjesme, da je skladana po motivama talijanske opere, i zatim prikazao kako je krajem 19. stoljeća “Lijepa naša” postala hrvatskom himnom. Spomenuo je i osporavanja, koja su početkom 20. stoljeća objavili dr. Božidar Krnic i njegov nećak prof. Gejza Krnic. “Žalibože izgubile su se sve originalne kompozicije Runjanina, Wendla, Lichteneggera, ali je ostao jedan klavir – na kojemu je prvi put svirana hrvatska himna, one večeri kada je Runjanin donesao skladbu glinskom trgovcu Petru Pelešu”, piše Babić. Zatim otkriva da je klavir “bio u kući obitelji Peleš do 1928. godine, kada je prodan gdji Olgi Kovačić, učiteljici u Glini, kćerki hrvatskog pisca Ante Kovačića. Klavir je marke “Jakov Czapka” iz Beča.” Za klavir kaže: “Još uvijek je dobar, ima vrlo ugodan zvučan glas i potpuno je sačuvan. Ovaj klavir ne smije se zaboraviti. Njegovo mjesto je negdje na počasnom mjestu kojeg našeg muzeja”, piše Babić. Vjeruje da bi ga “u tu svrhu gdja Kovačić prepustila uz pogodnu odštetu ili zamjenu.” “I kuća Jurice Muretića u Glini važna je u vezi sa postankom hrvatske himne”, nastavlja Babić. “U njoj je stanovao Runjanin, u toj kući su napisane prve note hrvatske himne”. “Uskoro će se navršiti stotinu godina kako je Runjanin skladao ‘Lijepu našu’. Hrvatski narod, napose Glinjani pozvani su da tom prilikom dadu viđan dokaz zahvalnosti skladatelju himne jednim lijepim spomenikom na najpodesnijem mjestu”. Babić predlaže “glinsko šetalište gdje je bio duhovni začetak skladbe hrvatske himne. Sredina šetališta gdje se stječu četiri dijagonale potpuno je prazna i tamo bi bilo najpodesnije, najljepše i povjesno najprikladnije mjesto skladatelju hrvatske himne.”

Iako su Babićevi članci privukli pažnju javnosti, najvažniji događaj tog vremena bio je posjet regenta Pavla Karađorđevića Zagrebu 14. siječnja 1940.¹⁴⁹ Bio je to događaj velike političke težine, o kojem su opširno izvještavali vodeći dnevni listovi, poput *Hrvatskog dnevnika*, koji naglašava da je prilikom dočeka visokog gosta bila intonirana hrvatska himna, prvo u Novskoj (“Oko trinaest sati vlak je u Novskoj. I ovdje svečan doček. Glazba svira ‘Lijepu našu’”), a zatim u Zagrebu (“Nekoliko časaka prije 3 sata stigao je na peron dvorski vlak, a glazba je u tom času zasvirala himnu”).¹⁵⁰ Nema sumnje da su ovi događaji imali odjeka i među Hrvatima u glinskom kotaru, koji su se pripremali za

149 “Kneževski par u Zagrebu. Predsjednik dr Maček, ban dr Šubašić, gradski povjerenik Starčević i nadbiskup dr Stepinac pozdravili su odlične goste kod dolaska u glavni grad Hrvatske”, *Hrvatski dnevnik*, Zagreb, god. v, br. 1331, 15. siječnja 1940., str. 1.

150 “Zagreb dočekuje visoke goste”, *Hrvatski dnevnik*, Zagreb, god. v, br. 1331, 15. siječnja 1940., str. 2.

predstojeću proslavu tridesete godišnjice Hrvatskog doma u Glini, kojeg je 1911. podigla Hrvatska seljačka zadruga. “U njegovim se prostorijama nalaze: Hrvatsko glazbeno društvo, Hrvatsko pjevačko društvo ‘Svačić’, Hrvatska žena. Tu se drže i predavanja koja priredjuje u prvom redu organizacija HSS, te sve kulturne priredbe u Glini”, pisao je *Hrvatski dnevnik* u prosincu 1940.¹⁵¹

Drugi svjetski rat i splet povijesnih okolnosti doveli su do sloma Kraljevine Jugoslavije i stvaranja ustaške Nezavisne Države Hrvatske, koja je ideološki i politički bila dio “novog evropskog poretka” pod dominacijom nacističke Njemačke.¹⁵² Nedugo zatim, NDH počinje sa provođenjem politike uništenja nepoželjnih nacionalnih, vjerskih i “rasnih” dijelova stanovništva, odnosno Srba, Židova i Roma, kao i nepoćudnih Hrvata, prije svega donošenjem *Zakonske odredbe za obranu naroda i države* od 17. travnja 1941., kojom je ozakonjen teror i određene državne institucije koje će teror provoditi. Konsolidacija nove vlasti bila je u punom jeku, pa je 28. travnja 1941. Ante Pavelić potpisao *Zakonsku odredbu o državnom grbu, državnoj zastavi, Poglavnikovoj zastavi, državnom pečatu, pečatima državnih i samoupravnih ureda*, koja je objavljena u *Narodnim Novinama*, a potom i u vodećem dnevnom listu *Hrvatski narod*.¹⁵³ No iz nekog razloga “Lijepa naša” nije ozakonjena kao državna himna Nezavisne Države Hrvatske, niti je službeno proglašena jednim od njenih nacionalnih simbola. Ipak, značaj himne ubrzo je potvrđen kada je poznati skladatelj Jakov Gotovac na stranicama *Hrvatskog naroda* od 1. svibnja 1941. potaknuo raspravu da “Lijepa naša” treba dobiti svoju obaveznu verziju i postati “glazbeni simbol suvereniteta Nezavisne Države Hrvatske ... u novom evropskom poretku”.¹⁵⁴

- 151 Ivica Lisnić, “Trideset godišnjica Hrvatskog doma u Glini. Plodan rad Hrvatske seljačke zadruge – Hrvatski je dom stjecište društvenog života u Glini”, *Hrvatski dnevnik*, Zagreb, god. v., br. 1675, 28. prosinca 1940., str. 15.
- 152 Milan D. Ristović, *Nemački “novi poredak” i Jugoistočna Evropa 1940/41 – 1944/45. : planovi o budućnosti i praksa*, Službeni glasnik, Beograd 2005; Стеван К. Павловић, *Хитлеров нови антипоредак : Други светски рат у Југославију*, Слио, Београд 2009.
- 153 “Znaci hrvatske državnosti i suverenosti”, *Hrvatski narod : glasilo hrvatskog ustaškog pokreta*, Zagreb, god. III, br. 78, 1. svibnja 1941., str. 2.
- 154 Jakov Gotovac, “Hrvatska narodna himna kao međunarodni simbol”, *Hrvatski narod*, Zagreb, god. III, br. 78, 1. svibnja 1941., str. 9.

Pritom je konstatirao da u prijašnjim obradama ove popijevke “vlada na žalost ... pravi glazbeni kaos, diletantizam, neukusnost i samovolja pojedinih obradivača i instrumentatora kroz sve vrijeme od njezinog prisvajanja kao narodne himne pa do danas”. Stoga je sugerirao “da bi Državna vlast Nezavisne Države Hrvatske trebala da autoritativno pristupi provedbi definitivnog službenog izdanja hrvatske državne himne, povjerivši prije toga pozvanim glazbenim stručnjacima tehnički posao oko obradbe”.

Na pojedine dijelove njegove inicijative reagirao je prof. Franjo Dugan, rektor Glazbene akademije u Zagrebu (“da se ispravi pogrešna analiza Hrvatske državne himne objelodanjena od g. Gotovca ... u sastavku g. Gotovca htjelo se publici prikazati strukturu državne himne. To ipak ne smije ostati irelevantna stvar. – Radi toga donosim ovdje ispravnu analizu melodije ‘Lijepa naša’”).¹⁵⁵ Dok je na stranicama lista *Hrvatski narod* trajala muzikološka rasprava o hrvatskoj državnoj himni, isti list donio je sutradan opširnu vijest da je u Glini 9. svibnja 1941. “održana svečana misa zahvalnica povodom proglašenja Nezavisne Države Hrvatske. Svečanoj misi prisustvovali su svi odličnici i predstavnici ustaških i državnih vlasti kao i gradjanstvo te narod iz okolice”, piše *Hrvatski narod* od 10. svibnja 1941.¹⁵⁶ “Crkva je bila dupkom puna tako, da nisu svi mogli unutra stati te je mnogo naroda ostalo vani. Svečani *Te Deum* obavio je mjesni župnik. Pročitana je i okružnica hrvatskog metropolite preuzv. dra. Alojzija Stepinca.” Prema istom članku, “nakon mise održan je u Hrvatskom domu svečan proslov o povjesnim događajima prigodom obnove Nezavisne Države Hrvatske”. Proslov je održao dr. Rebok, primarius bolnice u Glini, koji je istaknuo “odlučnost hrvatskog naroda te njegovu volju, da u ovom dijelu Evrope izvrši posao, koji mu njegov položaj i jakost nalaže kao sudioniku u stvaranju novog poretka u Evropi. Nakon proslova govorio je dr. Jerec o Ustaškom pokretu u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Iznio je načela Ustaškog pokreta i njegov rad za slobodu Hrvatske. Nakon toga otpjevana je hrvatska himna i narod se radostan razišao da započne svaki na svom mjestu raditi za dobrobit Nezavisne Države Hrvatske.” Dana 11. i 12. svibnja 1941., bez nekog neposrednog povoda, uhapšeno je oko 400 Srba iz Gline, muškaraca starijih od 16 godina, koji su potom zatočeni i mučeni u zgradi zatvora Kotarskog suda u

155 Franjo Dugan, “Rektor Glazbene akademije prof. Dugan o hrvatskoj državnoj himni”, *Hrvatski narod*, Zagreb, god. III, br. 85, 8. svibnja 1941., str. 8.

156 “Svečana misa zahvalnica u Glini”, *Hrvatski narod*, Zagreb, god. III, br. 87, 10. svibnja 1941., str. 7.

Glini, odakle su kamionima odvedeni u obližnje selo Prekopa, gdje su brutalno i sadistički ubijeni u masovnoj ustaškoj likvidaciji u noći s 12. na 13. svibnja 1941. Među ubijenima također su bili Slavko Stojanović Peleš i njegov 20-godišnji sin Perica.¹⁵⁷ Najnovija istraživanja potvrđuju da je nalogodavac ovoga genocidnog masakra bio predratni glinski odvjetnik i organizator ustaškog pokreta u Glini, ministar pravosuđa u Vladi NDH dr. Mirko Puk.¹⁵⁸ Za masakr glinskih Srba ubrzo je doznao i nadbiskup Stepinac, koji je u popodnevnim satima 14. svibnja 1941. poslao protestno pismo Anti Paveliću. Iako je to bio dopis upućen direktno vrhu režima, za njega javnost nije znala.¹⁵⁹

Dana 1. lipnja 1941., glinske ustaše priredile su pred župnom crkvom u Glini veliku skupštinu na kojoj se okupilo mnoštvo građanstva i seljaštva iz bliže i daljnje okoline te brojni ustaški prvaci iz Petrinje, Siska i Zagreba. Sa velike skupštine izvijestio je *Hrvatski narod*, koji piše: "Glina nastavlja svoju povijesnu tradiciju! U njenom je srcu niknula hrvatska himna: Lijepa naša domovina... Oduvijek je Glina bila žarište hrvatske misli i hrvatske svijesti čitavog hrvatskog Korduna i Banije. Ovakva Glina postala je i morala je postati središtem hrvatskog ustaškog pokreta!", javlja *Hrvatski narod*, i dodaje: "Jednom kad će se pisati povijest hrvatske oslobodilačke borbe, Glina i njezini veliki sinovi bit će zlatnim slovima napisani na stranicama naše slavne povijesti. Na prvom će pak mjestu stajati ime: dr. Mirko Puk."¹⁶⁰ Nakon što je održana misa, narod je "izašao iz crkve i pohrlio govorničkoj tribini". U jed-

157 "Попис Срба Глине и околине убијених у прољеће 1941. године" у: Бранко Вујасиновић, Чедомир Вишњић, Ђуро Роксандић, *Глина 13. маја 1941. У поводу 70. годишњице усташког злочина*, СКД "Просвјета", Загреб 2011., стр. 78 (жртве под редним бројем 314 i 315).

158 Igor Mrkalj, "Slovenac među Hrvatima i Srbima: Franc Žužek, župnik u Glini, 1927. – 1955.", *Tragovi*, str. 136. Za teorijsko tumačenje i definiciju pojma "genocidni masakr", vidi: Leo Kuper, *Genocide: Its Political Use in the Twentieth Century*, Penguin Books, London 1981., str. 32. Spasio se samo postolar i nogometaš Glinskog sportskog kluba Nikola Samardžija, koji je nakon rata svjedočio pred Zemaljskom komisijom za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača o svom hapšenju, zatvaranju i bijegu sa stratišta; Igor Mrkalj, "Mislio sam samo kako da se spasim: sjećanje na pokolj u Glini", *Prosvjeta*, Zagreb, br. 134, novembar 2016., str. 52–55.

159 Za širi kontekst, vidi priloge: Milan B. Koljanin, "Nadbiskup Stepinac i vlasti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj", str. 125–152, i Radmila Radić, "Alojzije Stepinac i odnos prema Srbima i pravoslavlju", str. 193–211, oba u zborniku *Nadbiskup Stepinac i Srbi u Hrvatskoj u kontekstu Drugoga svjetskog rata i poraća*, ur. Ivan Majnarić, Mario Kevo i Tomislav Anić, Hrvatsko katoličko sveučilište – Zagrebačka nadbiskupija – Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2016.

160 "Hrvatski Kordun i Banija iz žarišta ustaške misli Gline kliču: 'Poglavniče, Ti zapovijedaj, a

nom trenutku, "glazba je završila 'Lijepu našu', koju su svi pratili uzdignutim desnicama". Riječ je potom dobio ministar pravosuđa dr. Mirko Puk, koji se u svom govoru osvrnuo na dugogodišnju revolucionarnu borbu pod vodstvom Poglavnika, istaknuvši da se država "osniva samo krvlju". Također je istaknuo pomoć velikih prijatelja Njemačke i Italije u borbi za oslobođenje. Zatim je govorio o uskrsnuću NDH i tuđinskim elementima, koji nastoje potkopati izgradnju nove Hrvatske. Tada je poručio kako "u povelji cara Leopolda stoji već napisano, da će ti elementi, koji su k nama doseljeni, otići natrag, kad dodje vrijeme, a sada je to vrijeme došlo". Svoj trijumfalni govor Puk je završio riječima: "Poglavniče, Ti zapovijedaj, a mi ćemo slušati!"

Narednih dana državne vlasti NDH, potaknute inicijativom Jakova Gotovca, odlučile su "da državna himna bude svirana uvijek u istom glazbenom obliku dostojnom svečanih prigoda", pa su instrumentaciju državne himne povjerali poznatim stručnjacima. "Na instrumentaciji sada rade trojica hrvatskih skladatelja ... gg. Krešimir Baranović, prof. Krsto Odak i Jakov Gotovac", pišu tadašnje novine, pa "čim bude ovaj rad završen bit će pred Duglavnikom drom Milom Budakom izvedene sve tri instrumentacije i tad će Duglavnik odlučiti, koja će instrumentacija biti službeno priznata i koja će se svirati u svim potrebnim zgodama", izvještava *Hrvatski narod* od 10. lipnja 1941.¹⁶¹

Iste novine pisat će idućih dana kako je "odsjek za umjetnost, književnost i tisak pri ministarstvu bogoštovlja i nastave, a na želju ministra i Duglavnika dra Mile Budaka pozvao hrvatske skladatelje" u Hrvatsko državno kazalište, gdje će 19. lipnja 1941. biti izvršen izbor konačnog oblika državne himne.¹⁶² U opširnijem izvještaju navodi se da je zbor i orkestar Opere izveo sve tri obrade, koje je Duglavnik pratio "s velikim zanimanjem". Nakon razmatranja s porotom, ministar Budak je "prema svojem uvjerenju odlučio... da se državna himna ima izvoditi u onom obliku, kakav joj je dao harmonizacijom i instrumentacijom poznati hrvatski skladatelj g. Jakov Gotovac", čija da je "obradba najbliža narodu i narodnom shvaćanju". Ovaj izbor obavezao je Gotovca da pri-

mi ćemo slušati!", *Hrvatski narod*, Zagreb, god. III, br. 109, 3. lipanj 1941., str. 3; "Velika manifestacija ustaške svijesti u Glini", *Hrvatske novine : glasilo hrvatskog ustaškog pokreta za Veliku Župu Gora*, Sisak, god. XVII, br. 18, 7. lipnja 1941., str. 4.

161 "Instrumentacija hrvatske državne himne", *Hrvatski narod*, Zagreb, god. III, br. 116, 10. lipnja 1941. str. 7.

162 "Izvršen izbor konačnog oblika Državne himne", *Hrvatski narod*, Zagreb, god. III, br. 127, 21. lipnja 1941., str. 7.

redi verzije za ženski i muški zbor, za mješoviti zbor, za klavir, za orgulje te za simfonijski i duhački orkestar. Uporedo sa standardiziranjem muzičke fakture utvrđena je i obavezna verzija teksta u čiji je prvi stih druge kitice umetnuta Drina (stih “Dravo, Savo, Drino teci, nit ti, Dunav, silu gubi”).¹⁶³

Početkom srpnja 1941. *Hrvatske novine* iz Siska pišu da Hrvatsko glazbeno društvo u Glini “priredjuje u nedjelju 13. o. mj. na igralištu GSK u 4 sata poslije podne zabavu sa plesom. Sudjeluje kompletna glazba pod ravnanjem kapelnika g. S. Hanicha, nast. pjevanja.”¹⁶⁴ Nedugo zatim, novine su javile da je u Glini održan “promenadni koncerat pod vodstvom Stjepana Hanicha, kapelnika glazbe i nastavnika pjevanja. Skladno sviranje privuklo je brojno građanstvo, koje je pljeskanjem nagradilo izvedbu vlastite skladbe g. Hanicha.”¹⁶⁵ Međutim, ono o čemu tadašnje novine nisu pisale bila su masovna ubijanja, iseljavanja i pokatoličavanja srpskog stanovništva diljem NDH, a sve u cilju stvaranja etnički čistog hrvatskog prostora.¹⁶⁶ Tako je krajem srpnja i početkom kolovoza 1941. izbio masovni ustanak protiv ustaške vlasti na širem područje Banije, Korduna i Like. Ubrzo je slijedila velika ustaška akcija “čišćenja”, koja je počela 29. srpnja ujutro i trajala do 8. kolovoza 1941. uvečer. Obuhvatila je široko područje od petnaestak tadašnjih kotareva, blizu 100 općina. U akciji hvatanja ljudi na Kordunu, pod vidom odvođenja na “prisilni rad”, uhapšeno je oko 400 Srba, koji su vlakom prevezeni iz Topuskog u Glinu i dovedeni u glinsku pravoslavnu crkvu, gdje su pobijeni u noći s 29. na 30. srpnja 1941.¹⁶⁷ Međutim, hvatanje ljudi na Kordunu je nastavljeno, pa je pod

163 “Hrvatska državna himna” u: *Hrvatska domovina. Hrvatsko rodoljubno pjesništvo 1831 – 1941*, ur. Vinko Nikolić, Zapovjedništvo Ustaške mladeži, Odjel za promičbu, Zagreb 1942., str. 31; Ivo Goldstein, “Granica na Drini – značenje i razvoj mitologema” u: *Historijski mitovi na Balkanu*, ur. Husnija Kamberović, Institut za historiju, Sarajevo 2003., str. 109–137.

164 “Vijesti iz Gline. Hrv. Glazbeno Društvo”, *Hrvatske novine*, Sisak, god. XVII, br. 23, 12. srpnja 1941., str. 2.

165 “Vijesti iz Gline. Promenadni koncert Hrv. Glazbe”, *Hrvatske novine*, Sisak, god. XVII, br. 26, 26. srpnja 1941., str. 6.

166 Fikreta Jelić-Butić, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941–1945.*, Liber, Zagreb 1977; Ivo Goldstein, “Nezavisna Država Hrvatska 1941. godine: put u katastrofu”, u: *Nezavisna Država Hrvatska 1941. – 1945.*, Alinea, Zagreb 2009., str. 29–41; Милан Кољанин, “Идеологија и политика уништења Срба у НДХ”, *Војноисторијски гласник*, Београд, бр. 1, 2011., str. 66–91.

167 HR-HDA-306, ZKRZ-ZH, kutija 150, br. 890, Iskaz Ljubana Jednaka iz Gredana kbr. 70, zemljoradnika 27 god. staroga, po narodnosti Srbina, o pokolju izvršenom u prav. crkvi u Glini dana 30. srpnja 1941, pred Kotarskim narodnim sudom u Glini, 1. maja 1944.; Igor Mrkalj, “Slove-

vidom odvođenja na “pokrst” (prisilno pokatoličavanje) uhapšeno još oko 1.000 Srba, koji su kamionima prevezeni iz Vrginmosta u Glinu i dovedeni u glinsku pravoslavnu crkvu tokom 4. i 5. kolovoza 1941. (“Došavši u Vrginmost bili su ti ljudi tovareni u kamion i odvedeni u Glinu. U Glini su ih po grupama uvodili u crkvu tobože radi prielaza, a u stvari ti su ljudi bili u samoj crkvi svi poklani”).¹⁶⁸ Masovna ubijanja srpskog stanovništva bila su praćena uništavanjem svih tragova srpskog postojanja, njihove duhovne i materijalne kulture, a iznad svega, njihovog vjerskog identiteta. Tako je 12. kolovoza 1941. ustaška vlast počela rušiti glinsku pravoslavnu crkvu.¹⁶⁹ Atmosferu u tadašnjoj Glini uvjerljivo opisuje Benedikta Bućan, koja je krajem kolovoza 1941. došla na mjesto nastavnice povijesti i talijanskog jezika u glinskoj gimnaziji, a potom preuzela i dužnost logornice ženske ustaške mladeži: “U gradiću je vladalo vrlo mučno raspoloženje kao posljedica pred kratko vrijeme izvršenih dvaju krvavih masovnih zločina nad pravoslavnim pučanstvom.”¹⁷⁰

Nakon ustaško-domobranske ofenzive na Šamaricu krajem listopada, početkom studenog 1941. dolazi do ponovnog jačanja partizanskog pokreta na Baniji.¹⁷¹ Istovremeno, glasilo ustaškog pokreta u Sisku javlja da je Odjel za promičbu Velike župe Gora u Petrinji priredio “Usmene novine u Glini” 23. studenog 1941.¹⁷² U opširnom izvještaju navodi se kako je Glina “malo, ali složno graničarsko gnijezdo”, koje “imade za sobom svijetlu tradiciju kulturnog shvaćanja, koje počima s velikim imenima Jelačića, Runjanina, Trnskoga i

nac među Hrvatima i Srbima: Franc Žužek, župnik u Glini, 1927. – 1955.”, *Tragovi*, str. 140–145.

- 168 “Nezavisna država Hrvatska Ministarstvo unutarnjih poslova Tajništvo Ministra, T. Broj: 1106-I-A-1942. U Zagrebu, dne 16. studenoga 1942. Predmet: Velika župa Pokupje u Karlovcu – mjesečno izvješće. – Ministarstvu domobranstva Gl. stožer u Zagrebu” u: *Zbornik dokumenta i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda*, Vojnoistorijski institut, Beograd 1964., tom v, knjiga 32, Borbe u Hrvatskoj 1941 – 1942. godine, Ustaško-domobranski dokumenti, dok. br. 184, str. 509.
- 169 Igor Mrkalj, “1941. u Glini : povijesni izvori o rušenju glinske Bogorodičine crkve”, *Prosvjeta*, Zagreb, br. 149, april 2019., str. 32–37.
- 170 Benedikta Zelić-Bućan, “Sjećanja na vrijeme uspostave i propasti Nezavisne Države Hrvatske”, *Marulić : hrvatska književna revija*, Zagreb, god. 24, br. 6, studeni–prosinac 1991., str. 719; Benedikta Zelić, *Nezavisna Država Hrvatska (1941. – 1945.) : u mom sjećanju*, Naklada Bošković, Split 2007., str. 91.
- 171 Uroš Krunić, “Neuspjeli prvi neprijateljski pokušaj likvidacije ustanka na Baniji i formiranje Banijskog vojnog i partijskog rukovodstva” u: *1941 – 1942 u svjedočenjima učesnika narodnooslobodilačke borbe*, knj. 1, Vojnoizdavački zavod JNA, Beograd 1975., str. 503–538.
- 172 “Usmene novine u Glini”, *Hrvatske novine*, Sisak, god. XVII, br. 44, 29. studenog 1941., str. 2.

drugih.” Priredba je “održana u dupkom punoj dvorani Hrvatskog Doma”, gdje je izlagalo nekoliko predavača, među kojima i “dr. Juraj Rebok, ustaški prvak u Glini”. On je prikazao “politički položaj i tok unutrašnjeg državnog života nove Hrvatske”, a naročito se je “zadržao na analizi tzv. smutljivaca i šaptača, koji hoće uzalud da brod državnog našeg života krene drugim putem.” Rebok se osvrnuo i na pitanja vanjske politike i situacije na istočnom bojištu, rekavši “kako vrijednost i stalnost ove naše mlade države ovisi o nama samima. Samo naš savjestni rad i čvrsto uvjerenje bit će podloga čuvanju stečenog dobra”, što su prisutni pozdravili burnim odobravanjem. Također je “burno pozdravljen oratorijski zbor Svete Cecilije” pod ravnanjem vlč. Ivana Lazičkog. “Sama priredba ‘Usmenih Novina’ je započela sa Hrvatskom državnom himnom, a završila s ustaškom himnom, a obje su svi prisutni slušali ispruženih desnica”, pišu *Hrvatske novine*.

Državni status hrvatske himne potvrđen je i prilikom prvog zasjedanja Hrvatskog državnog sabora 23. veljače 1942., koja je “zaključena pjevanjem hrvatske državne himne.”¹⁷³ Zatim je 10. travnja 1942. održana svečana sjednica Hrvatskog državnog sabora, a povodom prve godišnjice proglašenja NDH. Tim povodom oglasio se i prof. dr. Božidar Širola, poznati skladatelj, glazbeni pisac i muzikolog, koji je u *Hrvatskom narodu* objavio prigodni članak o postanku hrvatske himne.¹⁷⁴ U tom članku on je prikazao historijat kontroverze Runjanin vs. Wendl, tako što je spomenuo najprije nedokazanu tvrdnju Franje Kuhača (1892.) i onu protivnu dr. Božidara Kernica (1910.), koji svojata to pravo za svoga djeda Josipa Wendla. Na kraju članka analizira srednji prijedlog iznesen od anonimnog pisca u *Pjevačkom vjesniku* (1910.), koji pripisuje autorstvo i jednom i drugom. Širola ostaje kod vjerovanja, predaje i Kuhača, i s njima zajedno smatra i dalje Runjanina “ishitriocem” hrvatske himne (“Zbog toga ćemo i dalje u punom poštovanju prema predaji priznati autorstvo Josipu Runjaninu, oduševljenom ‘ilirskom’ samouku glazbeniku ili – kako ga Kuhač nazva – ishitriocu napjeva hrvatske narodne himne. Njega je dosad išla a i ostat će mu do vijeka slava uz zahvalno priznanje cijeloga hrvatskog naroda.”).

173 “Brzopisni zapisnik I. sjednice Hrvatskog državnog sabora održane dne 23. veljače 1942. u glavnome državnome gradu Zagrebu” u: *Brzopisni zapisnici prvog zasjedanja Hrvatskog državnog sabora u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj godine 1942. Od I. do XII saborske sjednice od 23. veljače do 28. prosinca 1942.*, Tisak Hrvatske državne tiskare, Zagreb 1942., str. 3.

174 prof. dr. Božidar Širola, “Hrvatska narodna himna. Što se priča o njezinom postanku”, *Hrvatski narod*, Zagreb, god. IV, br. 397, 10. travnja 1942., str. 14.

Doprinos prvoj godišnjici NDH dao je i Vinko Nikolić iz Odjela za promičbu Zapovjedništva ustaške mladeži. On je 1942. uređio zbornik *Hrvatska domovina. Hrvatsko rodoljubno pjesništvo 1831 — 1941*, u kojem je na istaknuto mjesto uvrstio i hrvatsku himnu “ne samo stoga što stvara okvir ciklusima, nego i zato, da u knjizi bude točan tekst himne sa svim promjenama”. A najvažnija promjena podrazumijevala je prije svega činjenicu da je u tekst himne umetnuta Drina, kao jedna od graničnih rijeka ustaške države. Prema jednom važnom historiografskom radu, “Drina je svojevrsno ‘predzide katoličanstva’ prema pravoslavlju, ona je označavala granicu teritorija na kojem je trebalo realizirati plan o budućnosti srpskog, pravoslavnog stanovništva u NDH. Naime, nenapisan, ali često spominjan i u praksi naznačen plan bio je da se trećina pobije, trećina protjera u Srbiju, a trećina prisili na prijelaz na katoličku vjeru. Umjereniji dio ustaškog vodstva bio je za masovne deportacije u Srbiju i pokatoličavanje (po Budakovoj paroli “ili se pokloni ili se ukloni”), dok je “tvrda jezgra” s Pavelićem i emigrantima povratnicima na čelu zastupala “upotrebu svih sredstava, pa i najstrašnijih (iz jednog Pavelićevog uvodnika 1932. u listu Ustaša), dakle ubijanja.”¹⁷⁵ U svakom slučaju, zbornik *Hrvatska domovina. Hrvatsko rodoljubno pjesništvo 1831 — 1941* u koji je uvrštena hrvatska himna, objavljen je 1942. sa posvetom “Na čast Poglavniku na dar Ustaškoj mladeži o prvoj godišnjici Nezavisne Države Hrvatske” uz potpis “Zapovjedništvo Ustaške mladeži”.¹⁷⁶ Nema sumnje da je Ustaška mladež, kao omladinska organizacija ustaškog pokreta, pridavala veliki značaj nacionalnim simbolima. Tako je u srijedu 7. listopada 1942. održana velika svečanost ustaške mladeži u Glini, gdje je “odkrivena spomen ploča hrvatskom skladatelju Josipu Runjaninu”.¹⁷⁷ Iako su o toj svečanosti izvijestili vodeći dnevni listovi NDH, ovaj događaj ostao je nepoznat u historiografiji, pa i najnovijoj.¹⁷⁸ Stoga je od posebne važnosti izvještaj *Nove Hrvatske*, koji dosad nije bio u historiografskom opticaju:

175 Ivo Goldstein, “Granica na Drini – značenje i razvoj mitologema” u: *Historijski mitovi na Balkanu*, str. 123.

176 *Hrvatska domovina. Hrvatsko rodoljubno pjesništvo 1831 – 1941*, ur. Vinko Nikolić, Zapovjedništvo Ustaške mladeži, Odjel za promičbu, Zagreb 1942., str. 31 i 320.

177 “Svečanost ustaške mladeži u Glini. Odkrivena spomen ploča hrvatskom skladatelju Josipu Runjaninu”, *Nova Hrvatska*, Zagreb, god. II, br. 236, 8. listopada 1942., str. 3; “Velike ustaške svečanosti u Glini”, *Hrvatski narod*, Zagreb, god. IV, br. 549, 8. listopada 1942., str. 5.

178 Goran Miljan, *Croatia and the Rise of Fascism: the Youth Movement and the Ustasha During the WWII*, IB Tauris, London 2018; Petar Macut, *Ustaška mladež: povijest organizacije koja je brinula o podmlatku Ustaškog pokreta*, Despot infinitus, Zagreb 2018.

Ustaška mladež u Glini je na svečani način otkrila spomen-ploču hrvatskom skladatelju Josipu Runjaninu. U hrvatskom mjestu Glini gdje je rodoljubni pukovnik, a kasnije ban Jelačić okupljao u praskozorje hrvatskoga preporeda rodoljubne častnike, prvi puta je odjeknula skladba Hrvatske himne, a iz srca mladog Josipa Runjanina na zanosne rieči Mihanovićeve. Da svečanost bude dostojna časti i hvale današnjih naraštaja prošlosti priredila je ustaška mladež logora glinskog uz otkriće spomen-ploče i zborovanje, na koje je pohrlilo stanovništvo Gline i okolice. Uz ustaške postrojbe bile su i domobranske, a svečanost je započela zvucima hrvatske državne himne. Nakon toga je govorio logornik ustaške mladeži iz Gline, stožernica ustaške mladeži iz Petrinje, a zaključni je govor održao povjerenik u Glavnom ustaškom stanu Ante Štitić, prikazavši značaj hrvatske političke borbe u prošlosti i ustaškoj današnjici. Kao izaslanik Upravnog zapovjedništva ustaške mladeži Ante Štitić je na zamolbu logornika glinskog otkrio ukusnu mramornu spomen-ploču s nadpisom u slavu neumornoga hrvatskog skladatelja Josipa Runjanina, zatim je odpjevana po pjevačkom zboru ustaška himna, iza koje je sledio svečani mimohod pred dužnostnicima i gostima. Istoga je dana ustaška mladež u Glini posvetila svoje društvene prostorije. Ovu je posvetu obavio vlč. Majstorović. Poslije podne je održano natjecanje Ustaške mladeži, na kojemu su se liepo predstavili glinski omladinci u raznim granama športa. I ovoj je priredbi prisustvovao liep broj gradjanstva, koje stoji vjerno uz narodnu uzdanicu – svoju mladež – hrabreći je i pomažući njezinu djelatnost u izgradnji nove Hrvatske. Spomen-ploča Josipu Runjaninu je postavljena na Domu ustaške mladeži u Glini.

O svečanosti u Glini slično je pisao i *Hrvatski narod*, dok je petrinjski list *Hrvatska zemlja* istaknuo činjenicu da je “Glinsko pjevačko društvo ... odpjevalo na početku svečanosti hrvatsku državnu, a na svršetku ustašku himnu”, čime je “Glina pokazala kako misli i dokazala svoju ustašku sviest”. Pritom “treba posebno iztaknuti požrtvovni rad logornice prof. Ete Bučan ... te ostalih čimbenika, koji omogućíše Glini ovako častnu i ustašku slavu neumrlog Josipa

Runjanina”, piše *Hrvatska zemlja* od 10. listopada 1942.¹⁷⁹ Otkrivanje spomen-ploče Runjaninu u Glini očito je potaklo novinara Milana Babića, koji je tim povodom u drugoj polovici listopada 1942. objavio dva članka: prvi, u listu *Nedjeljne viesti*,¹⁸⁰ i drugi u časopisu *Hrvatski krugoval*.¹⁸¹ Riječ je o člancima koji su na tragu njegovih prijašnjih tekstova o hrvatskoj himni, ali koje je prilagodio novom vremenu (primjerice, glazbeno nadareni “krajški častnik” u Glini, koji se bavio “skladanjem manjih djela”, sada se zove “Ivan Runjanin”, dok je cijele pasuse u kojima je njegov glavni sugovornik u Glini bio Slavko Stojanović Peleš potpuno izostavio). Tako u prvom članku od 19. listopada 1942. Babić piše: “Kako je podignut krasan spomenik u Zelenjaku povodom 100-godišnjice kada je spjevana ‘Liepa naša’, tako treba o stogodišnjici skladbe – a ta će biti 1946. godine – postaviti spomenik u Glini. Prije nekoliko dana postavljena je Runjaninu spomen-ploča na kući gdje je himna prvi put svirana, ali pravi spomenik treba postaviti u sredini šetališta u Glini, jer je tamo – po predaji – Runjanin bio inspiriran melodijom na pjesmu ‘Liepe naše’.” U drugom članku od 25. listopada 1942. Babić piše ovako: “Razporedi naše glavne i svih ostalih krugovalnih postaja počinju i svršavaju svaki dan zvucima ‘Liepe naše’. Tisuće slušača u domovini i u drugim zemljama svaki dan u jutro i na večer slušaju veličanstvenu himnu, koju su hrvatskom narodu dali dva zaslužna hrvatska sina: Antun Mihanović i Ivan Runjanin.” Zatim piše da “u Glini postoji još i danas glasovir na kojemu je prvi put svirana ‘Liepa naša’. Taj glasovir je sada u posjedu obitelji Kovačić. ... I danas je još uvijek dobar, imade vrlo ugodan i zvučan glas i dobro je sačuvan. Taj glasovir spada bezuvjetno negdje na počastno mjesto u muzeju. ... Bilo bi lijepo, kada bi se uredila negdje u muzeju soba ‘hrvatske himne’, gdje bi taj glasovir ostao za vječna vremena pokoljenjima.” U zaključku Babić piše o hrvatskoj himni: “Neka nas i dalje vodi boljim danima, sretnijoj budućnosti i neka nam sa mnogih mjesta, a napose preko naših eter-skih valova daje svaki dan podstreka, da radimo pošteno, savjestno, predano i razumno – za našu lijepu domovinu Nezavisnu Državu Hrvatsku.”

179 “Glina. Runjaninovo slavlje”, *Hrvatska zemlja : tjednik za politička, prosvjetna, društovna i gospodarska pitanja*, Petrinja, god. I, br. 2, 10. listopada 1942., str. 4–5.

180 Milan Babić, “Lijepa naša... Zelenjak – Mihanovićev dol... kraj, gdje su nastali stihovi “Lijepe naše” – Klanjec i okolina – Mihanović i Runjanin – Hrvatska himna – uz Sutlu”, *Nedjeljne viesti*, Izdaje Hrvatsko novinarsko društvo, Zagreb, god. II, br. 46, 19. listopada 1942., str. 6.

181 Milan Babić, “Kako je postala Hrvatska himna. Početak i svršetak naših izvedaba”, *Hrvatski krugoval*, Zagreb, god. II, br. 43, 25. listopada 1942., str. 12.

Iako je “Lijepa naša” bila u himničkoj funkciji ustaških vlasti, ona je jednako tretirana i kod partizanskog pokreta, kako nam otkriva prvo izdanje prve partizanske pjesmarice *Pjesme borbe*, koja je štampana u selu Buniću u Lici listopada 1942.¹⁸² Tako su na prve dvije stranice uvrštene narodne himne “Hej Slaveni” i “Lijepa naša domovino”, nakon čega slijedi još 30 pjesama međunarodnog proletarijata.¹⁸³ Bila je to pjesmarica namijenjena partizanskom pokretu, koji je krajem 1942. i početkom 1943. bivao sve jači, posebno u Lici, gdje je sredinom travnja oslobođen Otočac i gdje je 1. svibnja 1943. održana velika proslava o kojoj piše list *Naprijed : organ Komunističke partije Hrvatske*:

Novooslobođeno mjesto Otočac, nakon pune dvije godine ropstva i okupatorskih poniženja i zuluma, dočekaao je Prvi Maj slobodno i radosno. Hrlio je Prvog maja hrvatski i srpski narod iz okolnih sela pod svojim nacionalnim zastavama i slio se sa građanstvom grada Otočca da zajedno proslave na velikom zboru dan oslobođenja ... Blizu dvije hiljade duša radosno su i ponosno slušali zvuke “Lijepa Naše”, “Partizanske pjesme” i “Internacionale”. Poslije govora u kojemu su narodu jasno i slikovito prikazani ciljevi, smisao i zadaci Narodno-oslobodilačkog Pokreta i značenje ovogodišnje proslave praznika Prvog maja, partizanska je vojna muzika odsvirala himnu “Hej Slaveni”.¹⁸⁴

Nedugo zatim, Otočac postaje mjesto osnivačkog zasjedanja Zemaljskog anti-fašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH), koje je održano 13. lipnja 1943.

Druga sjednica održana je idući dan (14. lipnja) na Plitvičkim jezerima. “Zasjedanje je završeno pjevanjem ‘Lijepa naše’, nakon čega su se vijećnici vratili u Otočac, odakle su otišli u svoje krajeve”, piše *Vjesnik narodno-oslobodilačke fronte Hrvatske*.¹⁸⁵

182 *Pjesme borbe*, Izdanje “Vjesnika” Jedinственe nacionalno-oslobodilačke fronte Hrvatske, Bunić, Lika, oktobar 1942.

183 Zlata Knezović, *Kulturno stvaralaštvo u revoluciji : prilog istraživanju funkcije kulturnog i umjetničkog stvaralaštva u narodno oslobodilačkoj borbi u Hrvatskoj*, Centar za kulturnu djelatnost sso – Institut za historiju radničkog pokreta, Zagreb 1981., str. 46, 87 i 217.

184 “1. Maj borbeni praznik naših naroda”, *Naprijed : organ Komunističke partije Hrvatske*, god. I, br. 3, 5. V. 1943., str. 2.

185 “Prva redovita sjednica ZAVNOH-a održana je na Plitvičkim jezerima”, *Vjesnik narodno-oslobo-*

U vrijeme dok su partizani kontrolirali sve veći teritorij NDH, “bivša kuća Peleš Darinke ... ul. Frankopanska br. 13 u Glini”, na kojoj je otkrivena spomen-ploča Runjaninu, izdana je u najam Kasać Josipu, činovniku pošte u Glini.¹⁸⁶ Sačuvani ugovor o najmu otkriva da je “najmodavac: Ured za podržavljeni imetak, Porezni ured Glina” i da “najam ... koji se sastoji od 3 sobe i 3 sporednih prostorija ... teče od 1. listopada 1943. god. do odkaza”. Međutim, situacija u Glini postajala je sve nesigurnija, a na tome ništa nije promijenio ni dolazak njemačke 11. ss dobrovoljačke pancergrenadirske divizije “Nordland”, koja je od 23. do 25. studenog 1943. branila Glinu pred napadima Sedme banijske divizije, koja se vratila na Baniju, nakon što je prošla teške bitke na Neretvi i Sutjesci.¹⁸⁷ Ipak, 11. siječnja 1944. Glina je oslobođena.¹⁸⁸ Nedugo zatim, partizanske vlasti priredile su svečanu proslavu oslobođenja Gline o kojoj su opširno izvijestile *Banijske vijesti*: “Nakon 30-mjesečnog ropstva i švapsko-ustaškog terora prvi put slobodno su zalepršale nacionalne zastave u slobodnom gradu Glini. ... Prostrana dvorana bivšeg ‘Kasina’ bila je divno iskličena” i “prepuna mnoštvom svijeta, kako u prizemlju tako i na galerijama. Bilo je tu i naroda iz okolnih sela Gline.” Poslije uvodnog govora, koji je počeo u 8 sati navečer, “Kazališna družina Banije otpjevala je zatim himne ‘Hej Slaveni’ i ‘Lijepu našu’”, nakon čega su se redali brojni govornici iz redova vojnih i civilnih vlasti praćeni burnim ovacijama, pišu *Banijske vijesti* od 18. siječnja 1944.¹⁸⁹

U svom memoarskom zapisu Pavle Jakšić, predratni đak glinske gimnazije i ratni komandant Sedme banijske divizije, navodi kako nakon oslobođenja Gline “nije više bilo ni traga od trgovačkih jevrejskih porodica (Kon, Langraf...) i srpskih (Metikoš, Čorković, Peleš, Gavrilović...)”. Jakšić piše da mu

dilačke fronte Hrvatske, god. III, br. 9, 19. lipnja 1943.

- 186 “Ugovor o najmu stana – bivša kuća Peleš Darinke kbr. 13 iz Gline od 5. listopada 1943.” na kojem se nalaze potpisi najmodavca i najmoprimca te službeni pečat Ureda za podržavljeni imetak, Porezni ured Glina (dokument u posjedu autora).
- 187 Tomislav Dulić, “Danish Waffen-SS units in Yugoslavia: The fighting at Hrastovica and Glina, Autumn 1943”, *Journal of the Danish Commission for Military History*, Odense, vol. 2016, str. 63–94; također vidi zbornik radova *Sedma banijska divizija*, urednici Branko Borojević [i dr.], Vojnoizdavački zavod, Beograd 1967.
- 188 “Glina u rukama naše proslavljene divizije”, *Banijske vijesti*, Izdaje Okružni NOO za Baniju, Vanredno saopćenje, srijeda, 12. I. 1944., str. 1.
- 189 “Svečana proslava oslobođenja grada Gline”, *Banijske vijesti*, br. 7, utorak, 18. januara 1944., str. 1.

je bilo drago što je Sedma banijska divizija upravo pod njegovom komandom “donela slobodu ovom namučenom gradiću, mestu onog nečuvenog pokolja u crkvi”.¹⁹⁰

Premda je narednih mjeseci Glina bila važno središte partizanskog pokreta, susjedno Topusko postaje mjesto održavanja Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a (8. i 9. svibanj 1944.). U Topuskom je održan i prvi Kongres kulturnih radnika Hrvatske, na čijem je svečanom otvaranju 25. lipnja 1944. “Zbor Centralne kazališne družine, uz pratnju Duhačkog orkestra ‘Pavao Markovac’ otpjevao hrvatsku himnu ‘Lijepa naša domovina’.”¹⁹¹

Nedugo zatim, u Glini je održan prvi Kongres pravnika antifašista (12–14. kolovoz 1944.), nakon čega je u listopadu 1944. počela s radom Okružna komisija za ratne zločine Narodnooslobodilačkog odbora Banije, koja će narednih mjeseci pozivati svjedoke i prikupljati dokaze (u većini slučajeva izjave) o ratnim zločinima, kako bi nadležni sudovi mogli pokrenuti sudske postupke.¹⁹² Tako su 4. siječnja 1945. u Glini, u predmetu hapšenja i masovne ustaške likvidacije glinskih Srba u noći s 12. na 13. svibnja 1941., svjedočili glinski građani Bakšić Mato i Šešerin Ante, čije su izjave važne u onom dijelu u kojima je opisano stradanje muških članova obitelji Peleš. “Okolo 8 sati istog dana vidjeo sam kroz prozor kako Hanih Stjepan vodi Stojanović Peleš Slavka i njegova sina Pericu. Kuda ne znam”, izjavio je Bakšić.¹⁹³ Istog dana svjedočio je i Ante Šešerin.¹⁹⁴ On je izjavio da je “Hanih Stjepan zet urara Jeseneka, koji je bio došao u Glinu poprilično godinu dana, te koji je bio u to vrijeme kapelnik neke glazbe”, rekao je Šešerin. “Mi smo još prije rata znali da ta glazba služi kao maska za organizaciju Frankovaca, a kasnije se ustanovilo da su članovi te glazbe bili svi od reda najgore ustaše i krvnici. Osnovatelj glazbe i mecena bio je dr. Puk.”

190 Pavle Jakšić, *Nad uspomenuama*, knj. 1, Rad, Beograd 1990., str. 487.

191 “Prvi kongres kulturnih radnika Hrvatske. Topusko, 25 – 27. VI 1944. Grada”, *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb, god. 8, br. 2–3, 1976., str. 16; za širi kontekst vidi: Drago Rokšandić i Vlatka Filipčić Maligec, *Kultura hrvatskog antifašizma : Prvi kongres kulturnih radnika Hrvatske (Topusko, 25. – 27. lipnja 1944.) : između “mjesta pamćenja” i kritičke refleksije*, Filozofski fakultet, Centar za komparativnohistorijske i interkulturne studije – Zagrebačka naklada, Zagreb 2016.

192 Martina Grahek Ravančić, “Ustrojavanje organa nove vlasti – Državna/Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača – organizacija, ustroj, djelovanje”, *Historijski zbornik*, Zagreb, god. LXVI, br. 1, veljača 2015., str. 149–172.

193 HR-HDA-306, ZKRZ Zh, kutija 228, br. 9650, Izjava Bakšić Mate, Glina, 4. I. 1945.

194 HR-HDA-306, ZKRZ Zh, kutija 228, br. 9650, Izjava Šešerin Ante, Glina, 4. I. 1945.

List *Naprijed* : organ Komunističke partije Hrvatske donio je 8. ožujka 1945. dvije kratke vijesti iz Gline. Prva glasi: "1. prošlog mjeseca otvoren je na svečan način radnički Dom kulture u Glini. Svečanosti je prisustvovalo 300 radnika, predstavnici narodne vlasti i vojske. Nekoliko govornika održalo je govore, a zatim su diletantska grupa radnika i radnica i kazališna družina 'August Cesarec' dale svoje priredbe."¹⁹⁵ Ova vijest, dosad nepoznata u lokalnoj historiografiji, otkriva da se nekadašnji Hrvatski dom u Glini sada zove Dom kulture, te da ubuduće treba služiti općim interesima, odnosno društvenom, političkom i kulturnom uzdizanju radnika. Nema sumnje da je ova odluka bila donesena u skladu s politikom Komunističke partije, koja je u Hrvatskoj, kao i drugdje u Jugoslaviji, pristupila uvođenju sovjetskog modela na mnogim područjima života. Da utjecaj Komunističke partije postaje odlučujući potvrđuje druga vijest iz Gline, koja glasi: "14. veljače navršila se godina dana, otkako je otvorena gimnazija u Glini ... Mali broj od 50 đaka, koliko ih je bilo na početku prošle godine u 4 razreda, narastao je ove godine na 420 u pet razreda." Zatim se opisuje svakodnevni život đaka, nakon čega se navodi kako su u gimnaziji "uvedena dva nova predmeta: učenje ruskog jezika i upoznavanje s tekovinama НОВ". Prigodni članak završava riječima kako "duh drugarstva vlada u školi. Hrvatska i srpska djeca, povezana jednakom željom za prosvjetom i znanjem, izgrađuju se u duhu bratstva za buduće korisne članove naše zajednice."¹⁹⁶

Dana 14. travnja 1945. u Splitu je održano "historijsko izvanredno zasjedanje Predsjedništva ZAVНОH-a, na kojemu je formirana prva narodna vlada Hrvatske", javlja *Slobodna Dalmacija*.¹⁹⁷ U opširnem izvještaju prikazan je tijek zbivanja u Gradskoj vijećnici, gdje je dr. Vladimir Bakarić pročitao imena svih predloženih ministara i predložio da Predsjedništvo prihvati njegov prijedlog, što je jednoglasno i prihvaćeno, pa je "na osnovu toga Predsjednik Vladimir Nazor proglasio prvu narodnu vladu Hrvatske". "U tome trenutku prolomile su se nevidene ovacije i manifestacije oduševljenja. Glazba je intonirala hrvatsku himnu, a odmah zatim 'Hej Slaveni' ... Bilo je točno 20 sati i 25 minuta,

195 "I u Glini otvoren Radnički dom", *Naprijed* : organ Komunističke partije Hrvatske, god. III, br. 95-96, 8. ožujka (marta) 1945., str. 7.

196 Marija Kon, upravitelj gimnazije u Glini, "Godišnjica gimnazije u Glini", *Naprijed* : organ Komunističke partije Hrvatske, god. III, br. 95-96, 8. ožujka (marta) 1945., str. 7.

197 "Na historijskoj izvanrednoj sjednici Predsjedništva Zemaljskoga antifašističkog vijeća narodnoga oslobođenja Hrvatske imenovana je Narodna vlada Hrvatske", *Slobodna Dalmacija*, Split, god. III, br. 144, 15. travnja 1945., str. 1-2.

kada je federalna Hrvatska dobila svoju prvu zaista narodnu vladu u gradu Splitu, u herojskoj Dalmaciji, kolijevki hrvatske državne misli.” Nepunih mjesec dana kasnije, 8. svibnja 1945., oslobođen je Zagreb.

/

U poslijeratnom razdoblju, hrvatska himna izvođena je u svim prilikama kojih je karakter tražio njeno izvođenje, međutim, egzistirala je i dalje kao neslužbena himna, bez formalno-pravnog legitimiteta, što se jasno vidi iz Ustava NR Hrvatske od 18. siječnja 1947., gdje o himni nema ni riječi.¹⁹⁸ No kad je riječ o himni i poslijeratnoj Glini, valja spomenuti dvije činjenice: prvo, da je nakon smrti udove Darinke Peleš, pravo vlasništva uknjiženo na Darinku Stojanović Peleš (kćerku ubijenog Stojanović Peleš Slavka), koja je 22. prosinca 1947. rasprodala svu imovinu u Glini i nastavila živjeti u Beogradu,¹⁹⁹ i drugo, da je u sklopu poslijeratnog preimenovanja glinskih ulica i trgova od 30. ožujka 1948., nekadašnja Pelešova, odnosno nekadašnja Frankopanska ulica, dobila ime Ulica Saveza boraca.²⁰⁰

Sredinom 1950. godine obitelj Kovačić iz Gline odlučila je pokloniti svoj klavir *Srpskom kulturno-prosvjetnom društvu “Prosvjeta”* iz Zagreba. O tim malo poznatim činjenicama govore dosad nepoznati dopisi sekretara društva Bogoljuba Rapajića od 15. srpnja 1950. (“Dragi drugovi, Drugarice Kovačić poklonile su svoj klavir, kao kulturni spomenik, Muzeju Srba u Hrvatskoj. Na tom klaviru prvi put je otvirana Runjaninova kompozicija ‘Lijepa naša’, te će biti prenesen u muzej.”),²⁰¹ odnosno 22. srpnja 1950. (“Radi se o onom klaviru što su ga Kovačići poklonili ‘Prosvjeti’ – Zagreb i koji je naše vlasništvo, a nala-

198 Ivo Perić, *Hrvatska u socijalističkoj Jugoslaviji: kronika važnijih zbivanja*, Dom i svijet, Zagreb 2006., str. 86–87.

199 Općinski sud u Sisku, Zemljišnoknjižni odjel Stalne službe u Glini, Gruntovni uložak: 50. A. Posjedovnica. B. Upisi vlasništva: 8. Peleš Darinka udova kbr. 13 iz Gline; 9. Stojanović Peleš Darinka, Beograd, Dobračina ul. 21, prenošenje vlasništva temeljem kup. ugovora od 22. 12. 1947.

200 HR-DASK-16, Narodni odbor kotara Glina, kutija 17, Zapisnik napisan dana 30. ožujka 1948. godine u zgradi “Kasina” u predmetu polaganja računa Mjesnog N.O. Glina.

201 Arhiv SKD Prosvjeta, Zagreb, reg. III, br. 161. Pismo sekretara Rapajić Bogoljuba Pododboru Srpskog kulturno-prosvjetnog društva “Prosvjeta” Glina, Zagreb 15. jula 1950., str. 1.

zi se tamo u Glini.”).²⁰² Iako je klavir poklonjen “Prosvjeti” sredinom 1950., on je tek sredinom 1951. godine prevezen u Zagreb, kako nam otkriva Zvonimir Kovačić, umirovljenik iz Gline, u pismu upućenom Glavnom odboru SKPD “Prosvjeta” u Zagrebu: “Negdje početkom 1950. obećale su moje sestre, umirovljene učiteljice tada još u Glini, da će pokloniti Runjaninov klavir društvu ‘Prosvjeta’ uz obvezu da im preseli pokućstvo u Zagreb u Mirovinski dom u Martićevoj ulici. Funkcioner društva držim da je bio drug B. Sučević, kojim su one tada uglavile usmene pogodbu. ... Konačno je u drugoj – čini mi se – polovici mjeseca maja 1951. došao k meni po klavir načelnik odjela za prosvjetu i kulturu ovdašnjeg N.O.K. drug Bogdanić – i klavir lično – nakon dopreme kamijonom u Zagreb – predao društvu ‘Prosvjeta’ – odnosno Muzeju.”²⁰³

Da je hrvatska himna početkom 1950-ih izvođena u Glini, potvrđuje više izvora, primjerice list *Budućnost*, koji piše o muzičkoj sekciji Odgojno popravno doma Glina: “Mi muzičari dajemo sada sve od sebe, da naučimo jednu Koračnicu i hrvatsku Narodnu himnu”, piše jedan od pitomaca ove državne penalne ustanove u Glini.²⁰⁴ “Nekoji drugovi baš i nedaju sve od sebe, ali ipak ćemo nastojati da to svladamo. Obavezali smo se, da ćemo do 1. maja naučiti gornje dvije točke, koje ćemo sa ostalim kulturno-prosvjetnim sekcijama doma toga dana davati pred glinskom publikom”, javlja list *Budućnost* od 1. ožujka 1952. Također, valja zabilježiti da je odlukom gradskog Narodnog odbora iz studenog 1954. jedna od glinskih ulica dobila ime Mihanovićevo, dok je ulica gdje je stanovao Runjanin dobila ime Runjaninova.²⁰⁵ U prosincu 1955. u listu *Problemi : revija Banije, Korduna i Like* objavljen je članak “‘Lijepa naša’ uglazbljena je u Glini”, kojeg potpisuje poznati novinar Milan Babić.²⁰⁶

202 Arhiv SKD Prosvjeta, Zagreb, reg. III, br. 161. Pismo sekretara Rapajić Bogoljuba drugu Štefančić Draganu, Povjereništvo prosvjete Kotarskog narodnog odbora Glina, Zagreb 22. jula 1950., str. 1.

203 Arhiv SKD Prosvjeta, Zagreb, reg. III, br. 161. Pismo Kovačić Zvonimira, penzionera iz Gline Srpskom kulturno-prosvjetnom društvu “Prosvjeta” Glavnom odboru u Zagrebu, Glina 18. decembra 1954., str. 1; “Bogdanić, Duško, pedagoški djelatnik” u: Ivica Golec, *Petrinjski biografski leksikon*, str. 35.

204 Ante Ljubetić, “Muzička sekcija”, *Budućnost : mjesečnik Odgojno popravno doma*, Glina, god. II, br. 3, 1. marta 1952., str. 2.

205 Igor Mrkalj, “Imenima glinskih ulica i trgova negira se antifašistička borba”, *Novosti : samostalni srpski tjednik*, Zagreb, br. 1019, 28. lipnja 2019., prilog Kronika, str. 4–5.

206 Milan Babić, “‘Lijepa naša’ uglazbljena je u Glini”, *Problemi : revija Banije, Korduna i Like*, Zagreb, god. I, br. 2–3, prosinac 1955., str. 83–88.

Riječ je o članku koji je na tragu njegovih prijašnjih tekstova o hrvatskoj himni, ali kojeg je ponovo prilagodio novom vremenu. Babić piše da bi Mihanovićeve "Horvacka domovina" kao i "stotine drugih rodoljubnih pjesama ostala samo u pjesmaricama ili u nekoj antologiji, da nije dobila melodiju. A tu je još jedanput došla do izražaja u ono vrijeme bratska sloga Hrvata i Srba, jer je kompozitor bio Srbin, Jovan Runjanin. ... Zanimljivo je da su prvi akordi 'Lijepa naša' odjeknuli u kući glinskog trgovca Petra Peleša, također Srbina", piše Babić. "Poslije toga ta je pjesma ... postajala sve poznatija i popularnija, dok nije konačno, željom naroda, postala i konačno službeno proglašena hrvatskom himnom", stoji u novom Babićevom tekstu. U njemu navodi sjećanja Slavka Stojanovića Peleša i objašnjava kako je "Runjanin dobio pobudu za melodiju hrvatske himne u glinskom parku, 'Oberstariji', kraj kojeg teče rijeka Glina." Međutim, kroz naredna desetljeća "nestali su prvi rukopisi stihova i nota", a također izglubljeni instrumenti na kojima je Runjanin svirao. "Ali, nije se izgubio klavir, na kojemu je ono historijsko veče u Glini, u kući Peleša, prvi put odjeknula 'Lijepa naša' ... Prodan je početkom našeg stoljeća obitelji našeg velikog književnika Ante Kovačića, koji je u Glini bio advokat. Baštinili su ga djeca, kćerka književnika, Olga Kovačić, učiteljica, i Krešo Kovačić, književnik i novinar.²⁰⁷ U obitelji Kovačić sačuvao se klavir do naših dana. Konačno je našao svoje mjesto u 'Muzeju Srba u Hrvatskoj', u Zagrebu." Za klavir kaže da je sačuvan i da "ima lijep zvuk, te će ostati pokoljenjima, kao jedan od najvrednijih historijskih spomenika. On će mladim generacijama biti svjedok hrvatsko-srpskog bratstva i ljubavi u prošlim vremenima", piše Babić. "I kao što je 'Lijepa naša' himna hrvatskog naroda, ona je isto tako i himna Srba u Hrvatskoj, jer su je stvorili zajednički Hrvat i Srbin i jer je ona decenijama davala i Hrvatima i Srbima poticaj u borbi za slobodu", da bi u samom zaključku Babić dao konačni prijedlog: "Runjanin još nema svoj spomenik, kao što ga ima Mihanović na trgu u Klanjcu." Stoga predlaže: "Mjesto njegovu spomeniku bilo bi u Glini."

207 Malo je poznato da je supruga Ante Kovačića bila učiteljica Milka Hajdin, koja je poslije Kovačićeve smrti u Zagrebu 1889. završila Srpsku učiteljsku školu u Karlovcu 1890. "Obećano učiteljsko mjesto u Karlovcu nije mogla dobiti jer je odbila zahtjev karlovačkog župnika Hegedušića, da prijeđe na rimokatoličku vjeru." Godine 1891. imenovana učiteljicom pučke škole u Glini, a za vrijeme Veleizdajničkog procesa 1909. premještena u Đakovo i godinu dana kasnije u Zemun. "Penzionirana iz političkih razloga živjela je u Glini do smrti 1931." Sasvim sigurno da je imala utjecaja na kćerku, također učiteljicu, Olgu Kovačić koja je 1928. kupila Pelešev klavir. Za porodičnu povijest, vidi: Krešimir Kovačić, "Zapisi i bilješke o Anti Kovačiću" u: *Grada za povijest književnosti Hrvatske*, knj. 25, JAZU, Zagreb 1955., str. 7–10 i 119–121.

“U čast 1. maja” 1957. izašao je drugi broj lista *Banovac* iz Gline. Bio je to godišnjak, koji je donosio vijesti iz istoimenog sportskog društva i njegovih raznih sekcija, prije svega nogometne. Međutim, list je također pratio društvena, politička i kulturna zbivanja u Glini tog vremena. Tako se u drugom broju pojavila rubrika “Da li znate?”, koja je donijela 21 pitanje iz lokalne kulturno-povijesne baštine, od kojih je prvo glasilo: “Tko je i gdje pjevao, uglazbio i gdje je prvi put pjevana hrvatska himna ‘Lijepa naša domovino?’” Odgovor: “Spjevao ju je Antun Mihanović u Hrv. Zagorju. Uglazbio Runjanin. Prvi puta u Glini pjevana na večeri u kući trgovca Peleša.”²⁰⁸

Čini se da je najveće zasluge za pokretanje ove rubrike imao poznati prosvjetni radnik, koji je ujedno bio i urednik lista, profesor povijesti Dragan Štefančić.²⁰⁹ Upravo je on bio jedan od pokretača inicijative da se 1961., povodom petnaeste godišnjice Sportskog društva Banovac i 20-te godišnjice “narodne revolucije”, na ulazu na nogometno igralište podigne spomen-portal na kojem će se nalaziti “spomen ploča mrtvim drugovima, sportašima, čiji je život bio zalag naše bolje budućnosti i slobode”.²¹⁰ Bio je to civilizacijski čin i obilježje, koje je upozoravalo na tragične događaje iz nedavne prošlosti i čuvalo sjećanje na zajedničku žrtvu u izgradnji boljeg društva. Iako je na spomen-ploči bilo uklesano petnaest imena, članova predratnog Glinškog sportskog kluba, u suštini radilo se o devetorici nogometaša-prvotimaca i dvojici klupskih funkcionara koji su odvedeni i ubijeni u masovnoj ustaškoj likvidaciji glinskih Srba u noći s 12. na 13. svibnja 1941.²¹¹ Prema pisanju lista *Banovac*, “u nedjelju 20. VIII 1961. pred intimnim skupom članova i prijatelja kluba otkrivena je spomen-ploča ... Skup je otvorio Dragan Štefančić, te je riječ dao Milanu Davidoviću, predsjedniku Općinskog odbora Socijalističkog saveza”, koji se osvrnuo na historijat NOB-a, društvene i političke prilike te značaj ove proslave za Glinu i SD Banovac. “Prisutni su bili duboko impresionirani otkrivanjem ove ploče, koja se nalazi baš u nekadašnjoj ‘Obrstariji’, gdje je

208 “Da li znate?”, *Banovac*, Izdavač SD Banovac, Glina, br. 2, 1. v. 1957., str. 5.

209 Za biografske podatke o Štefančiću, vidi: Aleksandra Pereković, “Prvi ravnatelj” u: *Srednja škola Glina 1958. – 2013.*, ur. Marija Žarinac, Srednja škola Glina, Glina 2013., str. 20.

210 “Spomen-ploča igračima ‘Banovca’”, *Jedinstvo : organ Socijalističkog saveza radnog naroda kotara Sisak*, Sisak, god. IX, br. 421, 26. kolovoza 1961., str. 4; “Petnaesta godišnjica Banovca”, *Banovac*, izdavač SD Banovac, Glina, br. 7, 1. I. 1962., str. 1.

211 Igor Mrkalj, “Slava, zločin i zaborav”, *Novosti : samostalni srpski tjednik*, Zagreb, br. 887, 16. prosinca 2016., prilog Kronika, str. 6–7.

pred nekih 150 godina Srbin Runjanin pod starim grabovima komponirao ariju za pjesmu 'Lijepa naša domovina', koju je spjevao Mihanović u Titovu zavičaju. Ta je pjesma kasnije postala hrvatska himna. Zar se može i poželjeti bolje mjesto, gdje će stajati spomen za nekadašnje sportaše, naše drugove", piše u prigodnom članku, koji je uz tri fotografije sa svečanog otkrivanja spomen-ploče objavljen na naslovnoj stranici lista *Banovac* od 1. siječnja 1962.²¹²

Dana 9. travnja 1963. usvojen je novi Ustav, kojim je, između ostalog, naziv Narodna Republika Hrvatska promijenjen u Socijalistička Republika Hrvatska. Kao i prethodni, tako je i novi Ustav imao posebne odredbe o grbu i zastavi, ali o himni ponovo nije bilo ni riječi. Pa ipak, o hrvatskoj himni pisao je tjednik *Jedinstvo* iz Siska, koji je u rujnu 1963. donio zanimljivu polemiku o Runjaninu, dosad nepoznatu u historiografiji. Prvo se pismom uredništvu *Jedinstva* javila Mirjana Bosanac iz Narodnog sveučilišta u Glini.²¹³ Ona je podsjetila da je iz "naše historije" poznato kako je Mihanović napisao i objavio u *Danici* pjesmu "Lijepa naša domovina". Također, da je "u Glini kompozitor Josip Runjanin ... pjesmu uglazbio." Međutim, piše Mirjana Bosanac, "na malom trgu ispred kuće u kojoj je taj poznati kompozitor živio i radio postojao je nekada njegov spomenik. On je za vrijeme rata srušen. Ostalo je jedino poprsje koje je prislonjeno na kuću u kojoj je Runjanin živio. To je uostalom, bila jedina uspomena na ovog kompozitora", piše ona, i nastavlja: "Ali, međutim, Komunalnoj ustanovi smetalo je poprsje, pa su ga prilikom asfaltiranja pločnika radnici te ustanove bacili kao suvišni kamen. Čudi me ovakva briga za naše kulturne spomenike. Način na koji je uklonjeno poprsje ne može se pravdati neznanjem. Samo poprsje je već godinama bilo izloženo zubu vremena, a da nitko u Glini nije poveo računa o njemu. Možda ipak postoji netko tko bi se za ovaj 'suvišni kamen' zainteresirao", završava svoje pismo Mirjana Bosanac iz Narodnog sveučilišta Glina. Odgovor nije dugo čekala, jer se 21. rujna oglasio

212 Na zemljištu zvanom "Oberstarija" u svibnju 1939. otvoreno je nogometno igralište Glinskog sportskog kluba. Zemljište je bilo obrubljeno alejom grabova zasađenim još u doba Vojne krajine i služilo je zapovjednicima Prve banske pukovnije kao mjesto šetnje i odmora. Ne treba ga poistovjećivati s glinskim parkom u središtu Gline; Милан Мркаљ, "Сто година ногомета у Глини (1913 – 2013)", *Љетопис Српског културног друштва "Просвјета"*, Загреб, свезак XVIII, 2013., str. 239–260.

213 Mirjana Bosanac, "Šta je s poprsjem?", *Jedinstvo : organ Socijalističkog saveza radnog naroda kotara Sisak*, Sisak, god. XI, br. 528, 14. rujna 1963., str. 9.

Dušan Meandžija, upravitelj Komunalne ustanove Glina.²¹⁴ “Lijepo je što se drugarica M. B. interesira za poprse Josipa Runjanina”, počinje svoj opširni odgovor Dušan Meandžija. “Svi mi u Glini osjećamo da je velika nepravda što se nisu Glinjani sjetili postaviti spomen čovjeku koji je uglazbio pjesmu, koja je postala hrvatska himna.” Zatim iznosi biografske podatke o Runjaninu, za kojeg kaže da je bio “vrlo obojbljubljen u Glini”, jer “u to vrijeme nije bilo političke mržnje između Srba i Hrvata”. Potom daje svoje viđenje nastanka himne: “On Srbin ... bio je impresioniran stihovima A. Mihanovića, koji veliča ljepotu zajedničke domovine Hrvata i Srba.” Nakon toga, na elementima arije iz jedne talijanske opere, “uglazbio je ovu pjesmu. Nošen zanosom te kompozicije otišao je supruzi glinskog trgovca Peleša (također Srpkinja) i uz njenu klavirsku pratnju zapjevao svojim baritonom ‘novu pjesmu’. Tako je nastala hrvatska himna”, piše Meandžija. “Zagorci su u ‘Zelenjaku’ par kilometara pred Kurnovcem, podigli spomenik Mihanoviću, mi Glinjani Runjaninu nikad. Istina, ustaše su 1942. godine na jednoj kući bili podigli spomen-ploču Runjaninu, želeći ga valjda proglasiti ‘pravoslavnim Hrvatom’. Ta je ploča skinuta odmah 1944. nakon oslobođenja Gline. Ustaše su bili nedostojni da podižu spomenik Josipu Runjaninu. Možda je drugarica M. B. mislila tu ploču. Poprsja, odnosno spomenika Josipu Runjaninu nije nikad bilo u Glini”, odgovara Meandžija, i daje sljedeće objašnjenje: “Pred kućom onda vlasništvo nekadašnjeg glinskog građanina Leopolda Župana, stajao je na uglu kolobran da kuću zaštiti od kola radi blizog sajmišta. Taj kamen kolobran imao je oblik prsate žene, koji i danas djeca nazivaju ‘baba’. Zub vremena ga je temeljito oštetio. Nije valjda drugarica M. B. taj kolobran iz neupućenosti držala za spomenik Runjaninu. Nije nikad sramota da čovjek drugoga pita što sam ne zna. Ovo bi joj svaki prosječni građanin znao rastumačiti”, piše Meandžija. “Komunalna ustanova nije nikad uklanjala spomenike, a pogotovo ne kolobran, koji je na svom mjestu mirno preživio i Jelačićeve ratove s Turcima kod Bos. Bojne, kao i I i II svjetski rat. Taj kolobran su uklonili radnici ‘Fonda za mjesni samodoprinos’ kod asfaltiranja ulice Saveza boraca, jer im je smetao pri radu.” Svoje opširno pismo zaključio je sljedećim prijedlogom: “Narodno sveučilište u Glini bi, zbilja trebalo pokrenuti ideju o postavljanju nekog spomenika Josipu Runjaninu, koji je nekad

214 Dušan Meandžija, upravitelj Komunalne ustanove Glina, “Povodom članka ‘Šta je s popr-sjem?’. Za spomenik Josipa Runjanina”, *Jedinstvo : organ Socijalističkog saveza radnog naroda kotara Sisak*, Sisak, god. XI, br. 529, 21. rujna 1963., str. 9.

živio i djelovao u Glini, i bio pokretač nacionalnog bdijenja. Iako austrijski oficir I banske regimente on je stopama svojih predčasnika Ivana Trnskog i Petra Preradovića, oficira iste regimente bio značajna ličnost koja zaslužuje poštovanje”, stoji u odgovoru upravitelja Komunalne ustanove Glina.²¹⁵

U studenom 1967. u *Matici : listu iseljenika Hrvatske* objavljena je opširna reportaža iz Gline.²¹⁶ Uz nekoliko atraktivnih fotografija, prikazan je tradicionalni sajam stoke zbog kojeg svake srijede Glina posebno oživi. Jer, toga dana sajam posjećuju brojni kupci i obrtnici iz Petrinje, Siska, Karlovca, Zagreba, pa čak i Ljubljane. Također je prikazan društveno-ekonomski razvoj glinske općine. Međutim, značajan prostor posvećen je i Spomen-domu žrtava fašizma u Glini, koji se upravo gradi: “Ovaj memorijalni kulturni objekt podiže se na mjestu nekadašnje pravoslavne crkve u kojoj su ... 1941. godine ustaše izvršile masovni pokolj. Naši iseljenici koji žive u Torontu u Kanadi zainteresirali su se za podizanje novog objekta i poslali su novčani prilog od 400 dolara. Za izgradnju Spomen-doma predviđeno je 250 milijuna starih dinara od kojih je Sabor Hrvatske učestvovao sa 125 milijuna starih dinara”, piše novinarka *Maticе*, i pritom citira izjave svojih sugovornika: “Teško bi bilo naći makar i jednu kuću ... u kojoj ne bi bila poneka žrtva rata ili učesnik narodnooslobodilačke borbe”. “Strahote rata duboko su se uvukle ... u skute ovog grada, u čitav kraj.” Svoj putopis nastavlja sljedećim riječima: “Na časak nehotice se sjetih da upravo prolazim ulicom grada nekadašnje pukovnije Vojne krajine, da su u Glini službovali oficiri Preradović, Trnski, Jelačić; da je u ovom gradu živio i radio pisac Ante Kovačić. U Glini je prvi put odsvirana hrvatska nacionalna himna ‘Lijepa naša domovino’ koju je mladi poručnik Josip Runjanin službujući u ovom gradu komponirao na stihove pjesnika Antuna Mihanovića.” Tako je podsjećanjem na hrvatsku himnu zaključena reportaža iz Gline u kojoj je dvije godine kasnije, akcijom solidarnosti brojnih građana te radnih i društvenih organizacija diljem Hrvatske i Jugoslavije izgrađen Spomen-dom žrtava fašizma, koji je svečano otvoren na Dan borca, 4. srpnja 1969. Na svečanom otvorenju, kojem su prisustvovali brojni uzvanici iz tadašnjeg društvenog i političkog života Gline, Banije i Korduna te političkog i partijskog vodstva SR Hrvatske uključu-

215 Da li je stvarni autor ovog pisma možda bio prof. Dragan Štefančić? Pitanje ostaje istraživački otvoreno.

216 Marjana Greblo, “Kad ruka o ruku udari”, *Matica : list iseljenika Hrvatske*, Zagreb, god. XVII, br. 11, studeni 1967., str. 409–411.

jući predsjednicu CK SKH dr. Savku Dabčević-Kučar, govorio je Miko Tripalo, član Izvršnog biroa Predsjedništva CK SKJ, o čemu su opširno izvijestili vodeći dnevni listovi u zemlji, *Vjesnik*, *Borba* i *Politika*.²¹⁷ Prema pisanju sisačkog tjednika *Jedinstvo*, “na prostoru ispred novoizgrađenog Spomen-doma gdje se okupilo više tisuća građana Gline... zbor KUD ‘Joža Vlahović’ iz Zagreba izveo je najprije državnu himnu, a nakon toga je govorio Franjo Čumpek, sekretar Općinskog komiteta Saveza komunista Glina”. Poslije njegove uvodne riječi, i “nakon govora Mike Tripala pjevački zbor KUD ‘Joža Vlahović’ i grupa glumaca HNK izveli su prigodan kulturno-umjetnički program, a zatim je Miko Tripalo simboličkim presjecanjem vrpce predao novoizgrađeni Spomen-dom na upotrebu i tom prilikom čestitao Glinjanima na upornosti u izgradnji ovog objekta”.²¹⁸

Pa ipak, prilikom svečanog otvorenja bio je upadljiv izostanak predstavnika Srpske pravoslavne crkve, koji nisu krili svoje ogorčenje što na tom mjestu nije obnovljena stara glinska crkva i što je na mjestu porušene crkve u kojoj su “toliki pravoslavni srpski mučenici poklani i izmrcvareni” izgrađen spomenik u vidu Spomen-doma. “Ali, kad već to nije učinjeno, onda je trebalo podići spomenik koji bi zaista i sadašnjim i budućim generacijama prikazivao gnusnost zločina a uzvišenost nedužnih žrtava. U najgorem slučaju trebalo je mesto ostaviti potpuno prazno. ... Samo još dve reči, da bi se izbegao svaki nesporazum. Nismo mi pravoslavni protiv toga da se podižu domovi ‘kulture’. Nismo ni protiv toga da omladina ima svoje domove i sale. Nismo ni protiv zabave ni igranke koje omladina priređuje. ... Ali ne na mestu gde je bila pravoslavna crkva, niti na grobu nevino streljanih ljudi, u ovom slučaju pravoslavni Srba. To je ono, što mora zaprepatiti svakog normalnog čoveka, a svakog pravoslavnog Srbina zaboleti do dna duše kad ovu vest pročita”, piše u osvrtu kojeg su objavile novine Srpske patrijaršije.²¹⁹ Prema nekim novijim

217 Miroslav Matovina, “Spomen-dom zavjet bratstvu i jedinstvu. Na velikom zboru naroda Korduna i Banje u Glini govorio M. Tripalo”, *Vjesnik*, Zagreb, god. xxx, br. 8038, 5. srpnja 1969., str. 1–2; Тајјуг, “Завет братства и јединства Срба и Хрвата. Приликом отварања Спомен-дома у Глини говорио Мико Трипало”, *Борба*, Београд, год. xxxiv, бр. 182, 5. јул 1969., стр. 4; “Прослава 4. јула – Дана борца: Морамо се супротставити свим покушајима да се наруши братство и јединство – рекао је Мико Трипало на свечаности”, *Политика*, Београд, год. lxxvi, бр. 20025, 5. јул 1969., стр. 6.

218 Vladimir Pajtlar, “Svečano proslavljen Dan borca. Glina: Otvoren Spomen-dom”, *Jedinstvo: list za politička i društvena pitanja*, Sisak, god. xxiv, br. 1048, 10. srpnja 1969., str. 1–2.

219 Др. Лазар Милин, “Тамо где је била глинска црква”, *Православље: новине Српске*

istraživanjima i tumačenjima, “kad su lokalne vlasti odlučile izgraditi spomen obilježje, njihova je želja bila da na prostoru ruševina stare pravoslavne crkve u Glini izgrade spomen mjesto koje bi po formi i funkciji uzdizalo ‘bratstvo i jedinstvo’. Novo spomen obilježje (Spomen-dom) napravljeno je tako da se pozitivno odnosi i obuhvaća i glinske Srbe i glinske Hrvate.”²²⁰ To se željelo postići na dva načina: “prvo, kao dom kulture, spomen obilježje je bilo korisno za obje nacionalne skupine, pošto je bilo mjesto gdje su se odigravale razne aktivnosti od koristi za cijelu zajednicu; i drugo, natpis na spomen ploči ispred zgrade, kao i kip majke i djeteta na istom mjestu, nisu konkretno spominjali ni jednu grupu (tj. ni Srbe ni Hrvate), niti nacionalnost počinitelja i žrtava masovnih ubojstava, već su naglašavali zajednički otpor oba naroda u ratu i njihovu suradnju u izgradnji Spomen doma.” Međutim, “odluka da se u prvi plan stavi ‘bratstvo i jedinstvo’ i da se nacionalna i vjerska osnova masovnih ubojstava u Glini izostavi, izazvala je nezadovoljstvo nekih glinskih Srba koji su tražili da se spomen obilježje izmjeni. Oni su naglašavali da Spomen-dom u Glini nije odao na odgovarajući način poštu žrtvama masovnih ubojstava, niti je uvažio činjenicu da su žrtve ustaša stradale zbog toga što su bili ‘Srbi’.”

U svakom slučaju, od srpnja 1969. Spomen-dom pored memorijalne, ima i kulturno-obrazovnu funkciju, pa tako postaje novo središte društvenog života Gline.²²¹ Tako u siječnju 1971. sisačko *Jedinstvo* javlja da je “u velikoj i prepunoj dvorani Spomen-doma, u povodu 11. siječnja – Dana oslobođenja Gline, održana svečana akademija”, na kojoj je izveden “bogat kulturno-umjetnički pro-

namпујаршије, Београд, год. III, бр. 57–58, 31. јула 1969., стр. 16. О томе како су државне власти успјеле наговорити представнике Горњокарловачке епархије СПС да одустану од обнове старе православне цркве у Глини и да нову цркву граде у једној споредној улици (1960. – 1963.), види: Радмила Радић, *Држава и верске заједнице 1945–1970*, књ. II, Институт за новију историју Србије, Београд 2002., стр. 21–23.

220 Max Bergholz, “Masovna ubojstva u Glini tijekom 1941. godine i poslijeratna kultura sjećanja na žrtve: što znamo, a što ne?” u: *Znanstveni kolokvij : Što se uistinu dogodilo u glinskoj srpsko-pravoslavnoj crkvi između 29/30. srpnja – 4/5. kolovoza 1941. : svjedočanstva i kultura sjećanja*, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest – Hrvatski državni arhiv u Zagrebu – Documenta – SNV, Zagreb 2012., стр. 17–20.

221 Igor Mrkalj, “Spomenici NOR-a Gline i glinskog kraja (1)”, *Prosvjeta*, Zagreb, br. 141, decembar 2017., стр. 37–38. U Spomen-domu smješteno je Narodno sveučilište, knjižnica i društvene prostorije te velika dvorana za priredbe u kojoj se nalazilo i kino; Igor Mrkalj, “Stoljeće kina u Glini : časna prošlost i neizvjesna budućnost”, *Prosvjeta*, Zagreb, br. 127, oktobar 2015., стр. 51–55.

gram”.²²² Zatim se u rujnu 1971. ponovo oglašila *Matica : list iseljenika Hrvatske*, koja je objavila još jednu, nešto kraću reportažu iz Gline. Ona počinje prvim stihovima hrvatske himne, “što ih je svom narodu darovao pjesnik Antun Mihanović. Iako su oni dobro poznati, malo se zna da je ovo jubilarna godina otkako se prvi put začula hrvatska himna”, piše *Matica*. “Naime, upravo ove jeseni navršit će se 125 godina života ‘Lijepa naša’. Hrvatska himna rođena je u Glini gdje je stihove Mihanovićeve pjesme uglazbio Josip Runjanin.” On je izveo “na svojoj violini prve akorde ‘Lijepa naša’”, navodi se u reportaži. “Kuća bivšeg trgovca Petra Peleša, u kojoj je godine 1846. prvi put odsvirana ‘Lijepa naša’, i danas postoji u Glini. Na njenu ulazu obješene su tri potkove, znak da je tu kovačka radionica. Bilo bi dobro da u ovoj jubilarnoj godini ta kuća dobije i obilježje po kojem bi se znalo da je u njoj rođena himna hrvatskog naroda”, predlaže *Matica* u rujnu 1971.²²³

Međutim, u vrijeme kad je ovaj prijedlog objavljen, u javnosti se već vodila široka rasprava o ustavnim amandmanima, između ostalog, i o hrvatskoj himni. Također su objavljivani detaljni prijedlozi o prilagođavanju teksta himne novoj političkoj realnosti i zahtjevima najširih masa, bilo da su dolazili iz Zagreba²²⁴ ili Vrginmosta.²²⁵ Tako je prijedlog *Maticе* vezan uz kuću Petra Peleša u Glini brzo pao u zaborav, jer je u međuvremenu kulminirala politička kriza, koja je u prosincu 1971. završila smjenom partijskog i političkog vodstva SR Hrvatske. Kako je ovo kratko i turbulentno razdoblje, poznatije kao “Hrvatsko proljeće”, “Reformni pokret” ili “Maspok” (ovisno iz kojeg se kuta gleda) doživljeno u crkvenim krugovima u Glini, otkriva izjava glinskog župnika Mije Dukića: “Ipak, sa strane sam mogao primijetiti da se hrvatsko proljeće 1971. godine u Glini i glinskom kraju gotovo nije ni osjetilo. Ako je netko

222 Mirko Klobučar, “Glinjani proslavili godišnjicu oslobođenja”, *Jedinstvo : list za politička i društvena pitanja*, Sisak, god. xxvi, br. 1127, 14. siječnja 1971., str. 1 i 4.

223 “125 godina ‘Lijepa naša’”, *Matica : list iseljenika Hrvatske*, Zagreb, god. xxi, br. 9, rujna 1971., str. 355.

224 Danijel Alerić, “Dotjerivanje mora biti opravdano. U povodu prijedloga da se izvrši jedna izmjena u hrvatskoj himni”, *Hrvatski tjednik : novine za kulturna i društvena pitanja*, Zagreb, god. i, br. 19, 27. kolovoza 1971., str. 11; Julije Derossi, “Himna nije prćija”, *Hrvatski tjednik : novine za kulturna i društvena pitanja*, Zagreb, god. i, br. 25, 8. listopada 1971., str. 20.

225 С. Б., “Са седнице општинског сабора. Примедбе и предлози Вргинмоста”, *Политика*, Београд, год. lxxviii, бр. 20846, 17. октобар 1971., стр. 7; Petar Mrkalj, “Svečanom sjednicom Općinskog sabora proslavljen Dan komune Vrginmost. Amandmani – dobra osnova za daljnji razvitak”, *Karlovački tjednik*, Karlovac, god. xviii, br. 42, 21. listopada 1971., str. 13.

nešto i pokušao učiniti za hrvatsku stvar, to bi se odmah zataškalo i osudilo”, prisjeća se Dukić. “‘Milicija’ i Savez komunista strogo su nadzirali sva zbivanja, i nije se moglo puno učiniti za hrvatsku opciju. Imao sam utisak kao da živimo u kraju u kojem proljeće stiže s velikim zakašnjenjem, izoliranom od ostalog svijeta.”²²⁶ Pa ipak, ustavnim amandmanima iz 1972. hrvatska himna prvi put u svojoj povijesti službeno je označena kao državna himna (točka 4. prvog amandmana): “Himna Socijalističke Republike Hrvatske je ‘Lijepa naša domovino’.” Ta je formulacija doslovno prenesena u Ustav SR Hrvatske iz 1974. godine, gdje je postala član 8. tog ustava, nakon čega je himna, uz grb i zastavu, i službeno postala jedan od hrvatskih državnih simbola.

Sredinom 1970-ih Glina bilježi snažan društveno-ekonomski napredak.²²⁷ Grade se i novi uslužni, stambeni i stambeno-poslovni objekti, kao i objekti društvenog standarda, pa Glina sve više poprima urbani izgled. Istovremeno, stara glinska arhitektura ustupa pred socijalističkom modernizacijom, pa tih godina u glavnoj gradskoj ulici nestaje nekoliko povijesnih građevina (tri stare zgrade). Ipak, i ovdje se grade novi objekti i nove zgrade, a 1976. godine na mjestu nekadašnjeg Doma kulture, odnosno nekadašnjeg Hrvatskog doma i još jedne susjedne prizemnice, niče moderni stambeno-poslovni blok s više od 80 stanova kojeg za svoje potrebe gradi glinski privredni gigant, Pamučna predionica Glina koja zapošljava preko 1.100 radnica i radnika.²²⁸ Na svim poljima društvenog i ekonomskog razvoja Gline vidljiv je njen napredak i ona je krajem 1970-ih razvijenija nego ikada.

U svibnju 1980. održana je u Glini svečana proslava povodom 180. godišnjice osnivanja glinske župe, 150. godišnjice izgradnje župne crkve sv. Ivana Nepomuka i 50. godišnjice svećeništva zagrebačkog kanonika Josipa Crnkovi-

226 Željko Maljevac, “Ispravio povijesne krivotvorine. Vlč. Mijo Dukić, autor knjige ‘Glina i okolica’ prvi puta javno govori o 15 godina službovanja u Glini, od 1970. do 1985. godine”, *Sisački tjednik*, Sisak, god. L/IV, br. 196/197, 28. prosinac 1995., str. 5.

227 Milan Mrkalj, “Društveno-ekonomski razvoj općine Glina u poslijeratnom razdoblju” u: *Glina. Glinski kraj kroz stoljeća*, str. 453–460.

228 “Novi stambeno-poslovni objekt”, *Jedinstvo : tjednik SSRN Zajednice općina Sisak*, Sisak, god. XXXI, br. 1427, 21. listopada 1976., str. 4; Davor Salopek, “Stambena zgrada s poslovnim prizemljem za tržište u Glini”, *Čovjek i prostor : arhitektura, kiparstvo, slikarstvo i primijenjena umjetnost*, Zagreb, god. 25, br. 2, 1978., str. 8; Ivo Maroević, “Dominanta u slici naselja”, isto, str. 9; Ivo Maroević, “Prostorni razvitak gradskog naselja Glina” u: *Glina. Glinski kraj kroz stoljeća*, str. 435–436; Mirko Belošević, “Pamučna predionica Glina 1959/1963/1986. godine”, *Glina. Glinski kraj kroz stoljeća*, str. 461–467.

ća, rodom iz glinskog kraja.²²⁹ Povodom ova tri značajna jubileja glinski župnik Mijo Dukić napisao je i objavio knjigu *Glina i okolica* u kojoj su objavljeni vrijedni podaci o povijesti Gline. Međutim, knjiga je na najveću osudu naišla upravo u Glini, ne zbog onoga što je glinski župnik u njoj napisao, nego zbog onoga što je prešutio. Tako se u knjizi autor ni jednom riječju nije osvrnuo na masovne ustaške zločine nad srpskim stanovništvom u Glini u proljeće i ljeto 1941., što nije prošlo nezapaženo, posebno u *Vjesniku*, vodećem listu u Hrvatskoj.²³⁰ Također je zaobišao Narodnooslobodilački pokret, koji je u glinskom kraju bio i srpski i hrvatski. Pa ipak, Dukićeva knjiga potakla je daljnja istraživanja lokalne povijesti, premda o himni i Runjaninu nije donijela ništa novo (“Josip Runjanin, kompozitor i prvi izvođač kasnije hrv. himne ‘Lijepa naša domovino’. ... Godine 1846. časnik 1. Banske pukovnije u Glini Josip Runjanin, Vinkovčanin, svira prvi puta na violini, na spomenuti tekst, melodiju iste himne. To je bilo u kući glinskog trgovca Petra Peleša, sada kuća obitelji Jednak u ulici Saveza boraca. Kasnije je dugo u Glini bio i klavir na kojemu je ova melodija svirana.”).²³¹

S druge strane, protojerej Mirko Tišma iz Zagreba napisao je u lipnju 1981. prigodni članak o Josifu Runjaninu, u kojem je objavio jedan važan povijesni izvor, čime je aktualizirao polemiku o Runjaninovoј nacionalnosti.²³² Tako je u listu *Glas svetih ravnoapostola Ćirila i Metodija* objavljen faksimil iz Protokola rođenih i krštenih Srpske pravoslavne parohije u Vinkovcima sa podacima o rođenju Josifa Runjanina i imenima njegovih roditelja, “kako piše u knjizi II. na str. 6 pod rednim brojem 31”. U nastavku članka prepričana je životna biografija Josifa Runjanina, “Srbina pravoslavne vere”, koji je “1846. u Glini napisao melodiju za pesmu A. Mihanovića ‘Horvacka domovina’ ... koja je docnije nazvana ‘Lijepa naša domovina’ i postala hrvatska himna.” Članak završava podsjećanjem na Wilhelminu Runjanin, njegovu kćerku: “Sa njenom

229 Mijo Gabrić, “Banijski trostruki jubilej”, *Glas Koncila : novo lice Crkve : katoličke dvotjedne novine*, Zagreb, god. XIX, br. 11, 1. lipnja 1980., str. 11.

230 Srećko Ljubljanić, “Tripud iznevjereno poštenje”, *Vjesnik*, Zagreb, god. XLII, br. 11987, 10. siječnja 1981., tjedni dodatak Sedam dana, br. 147, str. 15.

231 Mijo Dukić, *Glina i okolica*, Hrvatsko književno društvo Sv. Ćirila i Metoda, Zagreb–Glina 1980., str. 81 i 113. Radi se o obitelji kovača Jednak Stanka.

232 Протојереј Мирко Тишма, “Јосиф Руњанин: поводом 160-те годишњице рођења”, *Глас светих равноапостола Ћирила и Методија*, Издаје Загребачка епархија, Загреб, год. VIII, бр. 107–108, јануар–јун 1981., стр. 16–18.

smrću ugasio se poslednji izdanak Josifove porodice, a ostao je samo vidan spomen na novosadskom Pravoslavnom Uspenskom groblju i spomen ploče širom naše zemlje. I ovi redovi napisani u spomen 160-godišnjice rođenja Josifa Runjanina, jesu skroman spomen umesto venca na njegovom grobu i dokaz da ga Majka, Srpska pravoslavna crkva, u čijem krilu je odnjihan, nije zaboravila”, piše Mirko Tišma.

Zatim se u siječnju 1984. oglasio još jedan pravoslavni svećenik, jeromonah Atanasije Jevtić, koji je u listu *Pravoslavlje*, novinama Srpske patrijaršije, objavio svoje putne zapise kroz Jasenovac, Baniju i Kordun.²³³ U zapisima iz Gline, koju je posjetio 21. rujna 1983. povodom 20-te godišnjice posvećenja nove pravoslavne crkve (1963. — 1983.), on se osvrnuo i na tragičnu sudbinu stare pravoslavne crkve u Glini: “Da spomenemo ovde, ako je to od značaja, da je u toj staroj pravoslavnoj crkvi u Glini, leta Gospodnjeg 1846., po prvi put izvedena ‘Lijepa naša domovino’ Antuna Mihanovića, koju je te godine ‘uglazbio’ Srbin iz Gline Josif Runjanin a otpеваo je srpski pravoslavni hor iz Gline. No, vremena i običaji su se zatim promenili”, piše Atanasije Jevtić.

Nije poznato na čemu je Jevtić temeljio ove svoje tvrdnje, jer za njih nije naveo ni jedan povijesni izvor. Osim da ih je mogao: prvo, izvesti iz biografije glinskog prote Marka Slavnića, koju je 1882. napisao Vladimir Krsić, koji doduše spominje “srpsku crkvenu pevačku družinu”, ali ne spominje ni Runjanina, niti pjevanje Mihanovićeve pjesme;²³⁴ drugo, njegov izvor mogla su biti sjećanja Runjaninove kćerke koja nisu sasvim precizna (“Bila sem sicer ob njegovi smrti, kakor sem že prej omenila, zelo okrog 10 let stara, a se dobro spominjam, da je moj pokojni oče znal zelo lepo peti, svirati na citre in na kitaro; tudi na flavto je znal igrati. Slišela sam tudi praviti, da je v Glini večkrat tudi v cerkvi pel. Njegov čisti glas baje zelo ugajal.”);²³⁵ i treće, mogao je čitati biografski članak koji očito preuzima sjećanja Runjaninove kćerke (“Josip Runjanin je skladao hrvatsku himnu. To svi znademo. No Josip Runjanin bio je i inače glazbeno nadaren čovjek. Kao dobar pjevač mnogo je pjevao u glinskoj crkvi, jer je služio u Glini u Jelačićevoj pukovnici, pa je tu kod vojnog kapel-

233 Атанасије Јевтић, “Путна белешка. Од Косова до Јадовна (2)”, *Православље : новине Српске патријаршије*, Београд, год. XVIII, бр. 404, 15. јануара 1984., стр. 7.

234 Владимир Крсић, “Прото Марко Славнић (Биографска слика.)”, *Јавор : лист за забаву, поуку и књижевност*, Нови Сад, год. IX, бр. 11, 14. марта 1882., стр. 331.

235 Anton Kosi, “Pri hčerki skladatelja “Lepe naše domovine” Josipa Runjanina”, *Slovenec*, Ljubljana, let. LXIV, št. 104, 7. maja 1936., str. 3.

nika učio glazbu.”).²³⁶ U svakom slučaju, Atanasije Jevtić je svoje putopise objavio u knjizi pod naslovom *Od Kosova do Jadovna*, koja je 1984. privukla značajnu pažnju crkvenih krugova.²³⁷ Međutim, kritička historiografija ukazala je na činjenicu da je njegova knjiga nastala kroz seriju članaka u kojima je Jevtić “izložio morfologiju pokolja Srba kroz istoriju, povezujući progon Srba na Kosovu u otomanskom periodu sa iskustvima rata u NDH. U ovoj seriji članaka kontinuitet ‘genocida’ prate teme mučeništva i Srba kao izabranog naroda.” Osim toga, jeromonah Atanasije nagovijestio je i misiju Srpske pravoslavne crkve u osamdesetim godinama: “da preuzme svoju tradicionalnu ulogu zaštite srpskog naroda i održavanja njegovog istorijskog sećanja i identiteta”, piše u jednoj važnoj studiji o srpskim intelektualcima i oživljavanju nacionalizma u Srbiji 1980-ih godina.²³⁸

Iako je knjiga Atanasija Jevtića imala i krug svojih čitatelja u Glini, najznačajniji kulturni događaj tog vremena bilo je svečano obilježavanje 700 godina postojanja Gline, čija je središnja manifestacija bio znanstveni simpozij *Glina 1284 — 1944 — 1984.*, održan u Spomen-domu od 6. do 8. listopada 1984.²³⁹ Simpozij je pripremljen u suradnji s Odjelom za hrvatsku povijest Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu i s Institutom za historiju radničkog pokreta Hrvatske, kao i sa mnoštvom pojedinaca iz različitih ustanova sa raznih strana cijele Jugoslavije. Uoči simpozija objavljena su i dva manja prigodna albuma s odabranim motivima Gline (u svakom po 20 fotografija), među kojima se nalazila i fotografija bivše Pelešove kuće (na poledini fotografije stoji potpis: “Kuća u kojoj je J. Runjanin uglazbio ‘Lijepu našu’”).²⁴⁰ O

236 Z. D., “Pavao Stoops, Josip Runjanin i Pavao Kolaric kao hrvatski glazbenici. Jedan mozaik iz kamenčića hrvatske kulturne povijesti”, *Hrvatski dnevnik*, Zagreb, god. 1, br. 166, 6. studenoga 1936., str. 14.

237 *Od Kosova do Jadovna. Путни записи јеромонаха Атанасија Јевтића*, изд. аутора, Београд 1984. Knjiga je postala popularna i doživjela sedam izdanja do 1987. godine.

238 Jasna Dragović-Soso, “Spasioci nacije”. *Intelektualna opozicija Srbije i oživljavanje nacionalizma*, Fabrika knjiga, Beograd 2004., str. 190–191. Također vidi i uspr., Kosta Nikolić, “Полемике о геноциду у НДХ у југословенској историографији 1985/1989.” u: *Геноцид у 20. веку на просторима југословенских земаља*, Музеј жртава геноцида, Београд 2005., str. 425–452; Xavier Bougarel, “Od krivičnog zakona do memoranduma: upotrebe pojma ‘genocid’ u komunističkoj Jugoslaviji”, *Političke perspektive*, Zagreb, god. 1, br. 2, 2011., str. 7–24.

239 “Proslavljen 700. godišnjica grada Gline”, *Jedinstvo : tjednik SSRN Zajednice općina Sisak*, Sisak, god. XXXIX, br. 1843, 11. listopada 1984., str. 1; “Simpozij 1284–1944–1984. Povijesno mjesto Gline”, isto, str. 4.

240 *Glina 1284 – 1944 – 1984*, Izdavač: Odbor za obilježavanje 700. godišnjice grada Gline, Tisak:

simpoziju pohvalno su pisali *Večernji list* iz Zagreba i *Jedinstvo* iz Siska, a nakon simpozija, *Bilten Općinske organizacije SKH Glina* donio je opširan izvještaj u kojem, između ostalog, piše: “Po završetku trodnevnog napornog rada i izrečenih mišljenja, nametnuo se zaključak da je Simpozij bio oslobođen lokalne samodopadljivosti, da je bio stručan, kritičan i odgovoran razgovor o glinskoj prošlosti i budućnosti. Domaćini Simpozija omogućili su organizacijom i svojom angažiranošću najviše ocjene učesnika, gostiju i posjetilaca Simpozija. Završetkom Simpozija okončan je jedan veliki posao, a započeo drugi, priprema za izdavanje Zbornika ‘Glina 1284 — 1944 — 1984. godine.’”²⁴¹

Bilten Općinske organizacije SKH Glina također je informirao svoje članstvo o zaključcima sjednica CK SKH, gdje se 1984. često raspravljalo o nacionalizmu, a jednom prilikom i o hrvatskoj himni. Tako je dr. Stipe Šušvar, na dužnosti člana Predsjedništva CK SKH, izjavio da “nacionalizma nije pošteđena ni jedna klasa, ni jedan sloj našeg društva. ... Za neke je hrvatska himna ‘Lijepa naša domovino’ sumnjiva, jer im miriše na hrvatski nacionalizam, a opet drugi su nesretni ako se ona ne pjeva. I s tim treba računati”, izjavio je Stipe Šušvar.²⁴² “Bila je himna i u tzv. NDH, ali su je kao nacionalnu himnu pjevali i partizani na svojim ratnim skupovima i na sjednicama ZAVNOH-a. A ta je himna zapravo nastala u doba nacionalnog romantizma, jednako kao i poljska melodija i češki tekst pjesme ‘Hej Slaveni...’, koja je danas i naša jugoslavenska himna, a s kojom smo se identificirali.”

U to post-titovsko vrijeme, obilježeno ekonomskom krizom i velikim previranjima u cijeloj Jugoslaviji,²⁴³ Šušvar je smatrao da “smo suočeni s pojačanim nastupanjem kleronacionalizma”.²⁴⁴ Po njemu, “Katolička crkva se u doba ‘maspoka’ držala po strani i rezervirano. Sad u njoj narastaju snage koje se vežu na program kleronacionalizma”, kaže Šušvar. “Razrađena je čitava

“Varteks” RO Tiskara Varaždin, Glina 1984.

- 241 “Simpozij ‘Glina 1284 – 1944 – 1984’”, *Bilten Općinske organizacije SKH Glina*, Glina, br. 3, listopad 1984., str. 24–27.
- 242 “Svijest mrtvih pritišće kao mora ali nacionalizam se inspirira i suvremenim pojavama (1984)” u: Stipe Šušvar, *Svi naši nacionalizmi*, Izdavač: “Milić Rakić”, Valjevo 1986., str. 35. Šušvar je u to vrijeme član Predsjedništva CK SKH (1982. – 1986.), nakon čega je izabran u CK SKJ i za člana Predsjedništva CK SKJ.
- 243 Jovan Mirić, *Sistem i kriza. Prilog kritičkoj analizi ustavnog i političkog sistema Jugoslavije*, Centar za kulturnu djelatnost, Zagreb, 1984.
- 244 “Nacionalizam i kleronacionalizam prodiru u prazan prostor” u: Stipe Šušvar, *Svi naši nacionalizmi*, str. 317–318.

kleronacionalistička platforma s ambicijom da crkva igra ulogu ne samo zaštitnika vjere i vjernika, već i zaštitnika nacionalnih interesa hrvatskog naroda i njegove kulture i tumača njegove povijesti. ... Ne samo da se drže propovijedi, u kojima se iznose otvorene političke optužbe, već se ističu i zastave i grbovi bez socijalističkih obilježja, pjeva se samo 'Lijepa naša domovino', a uz nju nikada i 'Hej Slaveni', pjevaju pjesme nacionalističkog sadržaja, pa i izvikuju neprijateljske parole." Pa ipak, "morali bismo se suzdržati od zaključivanja da je kleronacionalističko djelovanje svojstveno čitavoj Katoličkoj crkvi, ali je u njenim redovima to djelovanje u posljednje vrijeme u porastu, a da mi nismo u adekvatnoj akciji", smatrao je Šušvar.

Zatim je 10. lipnja 1985. održana 27. sjednica CK SKH na kojoj je Stipe Šušvar održao uvodno izlaganje u kojem se ponovo dotaknuo hrvatske himne. Tom prilikom on je rekao: "Naša bitka protiv hrvatskog nacionalizma, srpskog nacionalizma u Hrvatskoj, klerikalizma i njegove ofenzive i protiv svih drugih 'izama', dakako, povezana je s takvom bitkom protiv nacionalizma i drugih 'izama' u čitavoj Jugoslaviji." Zatim je nastavio: "U posljednje vrijeme nacionalističku su zastavu preuzeli kleronacionalisti, dakle, ljudi koji ponekad nose mantiju, a ponekad ne ... Klerikalizam je sve ono što vjeru i vjerske institucije i okupljanje na vjerskoj osnovi zloupotrebljava u vjerske svrhe, a kada se u to unose nacionalistička shvaćanja i ponašanja, onda dobivamo kleronacionalizam." Prema Šušvaru,

... ta kleronacionalistička intonacija uvelike se nalazi i u pozadini obnove linije Stepinčeve crkve, a na kojoj se u posljednje vrijeme toliko insistira iz vrha Katoličke crkve u Hrvatskoj. Stepinčeva crkva išla je u najtežim vremenima i za hrvatski narod u kolaboraciju sa fašističkim snagama, nacionalnu izdaju i na pozicije kontrarevolucije ne samo u vrijeme NOV-a nego i nakon njegove pobjede. Sve upornije i žustrije veličajući Stepinca, dajući onome koji je blagosiljao ustaše i stajao iza prekrštavanja Srba aureolu mučenika, a i pripremajući u zemlji i u svijetu teren za eventualni postupak njegova posvećenja, određeni crkveni krugovi svakako podupiru i kleronacionalistička raspoloženja. Uostalom, vidljivo je to i po providnom "hrvatovanju" s nekih propovjedaonica i u vjerskim listovima, po napadnim pjevanjima himne "Lijepa naša" na masovnim vjerskim skupovima (zašto se onda ne

bi pjevala i himna “Hej Slaveni”?), po upornom izbjegavanju nekih crkvenih velikodostojanstvenika da uopće spomenu, uz Hrvatsku, i Jugoslaviju kao širu domovinu i zemlju kojoj pripadaju.²⁴⁵

Akcente iz Šuvarovog izlaganja prenijele su brojne novine, a nema sumnje da su bili čitani i u Glini, gdje je 14. svibnja 1988. svečano promoviran zbornik radova *Glina. Glinski kraj kroz stoljeća*.²⁴⁶ Ovom događaju koji je imao ne samo znanstveni i kulturni, već i općedruštveni značaj, prisustvovali su brojni gosti, kao i članovi Glavnog i Uređivačkog odbora. Poslije promocije u Spomen-domu u Glini, zbornik je promoviran u Zagrebu (16. lipnja) i Beogradu (21. lipnja). Sa sedamdeset tri znanstvena priloga u publikaciji enciklopedijskog formata na preko 600 stranica, podijeljenih u devet kronološko-tematskih blokova, zbornik je postao dragocjeni doprinos jednoj od najznačajnijih historiografskih tema: kako se u nas – viđeno kroz ovakve značajne mikro studije – prepliću povijesti Hrvata i povijesti Srba.²⁴⁷ Međutim, iako je bila riječ o djelu od kapitalnog značaja za lokalnu povijest, u njemu nije bilo posebnog priloga o Runjaninu, niti priloga o hrvatskoj himni.

Propast ideologije socijalizma na kojoj se temeljio jugoslavenski politički identitet nakon Drugog svjetskog rata jedan je od razloga raspada socijalističke Jugoslavije.²⁴⁸ Kriza socijalizma u SSSR i Istočnoj Evropi 1989. godine prelila se

- 245 “Sjednica Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske: Podići razinu idejne svijesti”, *Slobodna Dalmacija*, Split, god. XLI, br. 12476, 11. lipnja 1985., str. 1; “Akcenti iz uvodnog izlaganja Stipe Šuvara”, isto, str. 2; “Savez komunista ne može sam (Iz uvodnog izlaganja na 27. sjednici CK SKH, 10. VI. 1985.)” u: Stipe Šuvar, *Pitanja kontinuiteta*, Globus, Zagreb 1986., str. 356–357, gdje se nalaze navedeni citati.
- 246 “Promoviran “Glinski kraj kroz stoljeća”: Doprinos kulturnoj i povijesnoj spoznaji”, *Jedinstvo: tjednik SSRN Zajednice općina Sisak*, Sisak, god. XLIV, br. 2027, 19. svibnja 1988., str. 1.
- 247 O značaju znanstvenog pristupa u obradi bogate povijesne materije kroz predstavljanje zbornika govorili su dr. Zorica Stipetić, direktorica Instituta za historiju radničkog pokreta u Zagrebu i akademik prof. dr. Ljubo Boban sa Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. “Zbornik dokaz prošlosti”, *Glinski vjesnik*, Glina, god. VI, vanredni broj, 13. lipnja 1988., str. 8.
- 248 O razlozima za raspad socijalističke Jugoslavije, vidi Prvo poglavlje “Kritička analiza posto-

– po *domino principu* – i na Balkan, odnosno Jugoslaviju, gdje su početkom 1990. raspisani prvi višestranački izbori u Sloveniji i Hrvatskoj. Uvođenje demokracije u njenom najprimitivnijem obliku koji se svodio na brojanje glasova bez ikakve zaštite za manjine, destabiliziralo je krhku ravnotežu između etničkih kolektiviteta u Jugoslaviji. Napušteno je načelo konsenzusa i ravnoteže i postalo je važno koliko ima “nas”, a koliko “njih” (naracija jugoslavenskog socijalizma bila je: “nema većine – nema manjine”). Strah od toga da se postane manjina bio je i ostao glavni pokretač sukoba u tadašnjoj Jugoslaviji, tvrdi politološka literatura.²⁴⁹ Budući da je jugoslavenski socijalizam bio izrazito antinacionalistički, nacionalizam se pojavio kao njegova glavna alternativa.

Jedan od najvažnijih događaja tog vremena odigrao se 24. i 25. veljače 1990., kada je “održan Prvi opći Sabor Hrvatske demokratske zajednice, događaj koji je nakon mnogih godina, nakon čitavih desetljeća, u našem glavnom gradu, Zagrebu, okupio predstavnike iseljene iz domovinske Hrvatske na zajedničkom poslu radnog dogovora o stranačkom ustrojstvu HDZ i budućoj političkoj i demokratskoj preobrazbi domovine Hrvatske”. Prema izvještaju stranačkog glasila, “otvaranje Prvog općeg Sabora HDZ objavio je predsjednik dr Franjo Tuđman, a odmah nakon toga pjevački zbor Janjevaca iz Zagreba otpjevao je na pozornici hrvatsku himnu ‘Lijepa naša domovino’. Zajedno sa zborom pjevali su i svi prisutni u dvorani. Poslije izvođenja himne predsjednik HDZ dr Franjo Tuđman pročitao je uvodni referat – ‘Programske zasade i ciljevi HDZ’.”²⁵⁰ Na Saboru je također predloženo “da se od sada hrvatska himna pjeva s desnom rukom na srcu, jer ‘dok je srca bit će i Croatie’ (A.G. Matoš).”²⁵¹

Hrvatska demokratska zajednica pobijedila je na višestranačkim izborima održanim 22. i 23. travnja te 6. i 7. svibnja 1990. i preuzela vlast u SR Hrvatskoj. “Nova će vlast već u svibnju 1990. uvesti novosti afirmirajući hrvatsku himnu i grb na drukčiji način”, piše u jednom istraživanju o hrvatskim nacionalnim

ječih interpretacija” u: Dejan Jović, *Jugoslavija – država koja je odumrla. Uspon, kriza i pad Kardeljeve Jugoslavije (1974–1990)*, Prometej, Zagreb 2003., str. 23–102.

249 Dejan Jović, “Strah od postajanja manjinom i sukob u prethodnoj Jugoslaviji”, *Reč : časopis za književnost i kulturu i društvena pitanja*, Beograd, god. 11, br. 65, 2002., str. 113–130.

250 “Prvi Opći Sabor Hrvatske demokratske zajednice”, priredio Srećko Jurdana, *Glasnik Hrvatske demokratske zajednice*, Zagreb, br. 8, ožujka 1990., str. 12.

251 “Rezolucija o himni”, *Glasnik Hrvatske demokratske zajednice*, Zagreb, br. 8, ožujka 1990., str. 13.

simbolima.²⁵² “Sada i u javnim, a i u privatnim prilikama pjeva se hrvatska himna samostalno. U službenim situacijama mnogi obično pritom ne samo ustaju nego ritualno desnu ruku polažu na lijevu stranu prsiju, tj. na srce. Po tome kao da se mjeri pripadnost ne samo vladajućoj stranci, nego i odanost režimu”, piše u istom istraživanju. Nakon što su gotovo pola stoljeća bili ograničavani ili zabranjivani, “od proljeća 1990. nacionalni simboli igraju značajnu ulogu u hrvatskom političkom identitetu”.

Međutim, značajnu ulogu u tom vremenu imali su i novinski mediji, posebno beogradska *Politika*, koja je redovito izvještavala o zbivanjima u Hrvatskoj.²⁵³ Tako se 22. svibnja 1990. u rubrici “Odjeci i reagovanja” javila pismom književnica Darinka Peleš Sobotka iz Beograda.²⁵⁴ Ona piše kako je nedavno “u mojoj rodnoj Glini održan pomen žrtvama” ustaškog zločina. “Doznajem da nije bilo nijednog predstavnika vlasti SR Hrvatske. Ni komunisti ni Tuđmanovi sledbenici nisu došli toga dana u Glinu”, piše ona. “Moj dvadesetogodišnji brat Petar (student prava) i otac [Slavko Stojanović] Peleš ubijeni su u noći između 12. i 13. maja 1941. sa još 700 viđenih Srba i zato znam šta znače ustaška zverstva. Mi, koji smo ostali u životu, očekujemo bar taj minimum civilizacijskog ponašanja – odavanje pošte žrtvama. A današnji vlastodršci Hrvatske ne poznaju gest pijeteta”, piše ona. “Ja ne mislim da je za Pavelićeva zlodela kriv ceo hrvatski narod, ali nas brisanje mračne prošlosti može odvesti u nove zločine. Pojava Tuđmana zlokobno nagoveštava i takvu mogućnost”, piše Darinka Peleš Sobotka. “Iako sam Srpkinja moja je domovina Hrvatska, u Glini sam rođena, moja je porodica bila poznata u Vojnoj krajini, kao trgovačka,

252 Dunja Rihtman-Augustin, “O konstrukciji tradicije u naše dane. Ritualni, simboli i konotacije vremena”, *Narodna umjetnost : hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, Zagreb, god. 29, br. 1, 1992., str. 35; također vidi i usp., Ozren Biti, “Ruka na srcu kao izraz narodne duše”, *Nova Croatica*, Zagreb, god. 2, br. 2, 2008., str. 139–150.

253 *Vreme kada je narod govorio : “Odjeci i reagovanja” u Politici, 1988–1991.*, priredili Aljoša Mimica i Radina Vučetić, Fond za humanitarno pravo, Beograd 2001; Davor Pauković, “Konstrukcija neprijatelja: HDZ u Politikinju rubrici “Odjeci i reagovanja” 1989./91.” u: *Srpsko-hrvatski odnosi u 20. veku : prošlost i perspektive*, ur. Darko Gavrilović, Institute for Historical Justice and Reconciliation Salzburg – Centar za istoriju, demokratiju i pomirenje Novi Sad – Dijalog Zagreb – Grafo marketing Novi Sad, Novi Sad 2008., str. 113–125.

254 Дара Сobotка – Пелеш, “Ни освeга, али ни заборав”, *Политика*, Београд, год. LXXXVII, бр. 27522, 22. мај 1990., стр. 17. Факсимил чланка објављен је у њеној збирци пресата: Даринка Пелеш Сobotка, *Одјецу душе*, Савез прогресивних књижевника Југославије, Београд 1995., стр. 69; такође види и усп., “Белешка о писцу” у: Даринка Пелеш Сobotка, *Од лирике до хумора*, Interline Commerce, Београд 1997., стр. 3–4.

imućna, čestita. U našoj kući je prvi put odsvirana 'Lijepa naša', kasnije hrvatska himna. Na stihove pesnika Antuna Mihanovića Josif Runjanin je muzički uobličio 'Lijepu našu.' Zatim nastavlja: "Mit ustaštva, strepim, iznova se rađa. To mora da zabrine sve Jugoslovene, bez obzira na nacionalnost, veru i politička ubedenja. I Hrvati mora da se zabrinu, ne samo Srbi u toj republici", kaže ona. "Nismo za osvetu, kao ni za zaborav, iako već decenijama nastojimo da oprostimo zločine. A sinovi onih koji su to počinili trebalo bi da se upitaju kuda ih vodi današnja eskalacija velikohrvatstva. A posebno gospodin Tuđman, harizmatički vođa HDZ, koji stupa na političku scenu Hrvatske i Jugoslavije. Zločin nacionalističkog ludila ne pripada tako davnoj prošlosti da bi bio zaboravljen", zaključuje svoje pismo Darinka Peleš Sobotka.

U međuvremenu, tekst i napjev hrvatske himne posebno su navedeni u "Zakonu o grbu, zastavi i himni Republike Hrvatske te zastavi i lenti predsjednika Republike Hrvatske" od 21. prosinca 1990. godine, gdje je u članku 16. naveden tekst, a u članku 17. notni zapis napjeva, čime su obje njezine komponente jasno utvrđene i određene kao obavezne. Sutradan, 22. prosinca 1990., nova vlast donijela je Ustav Republike Hrvatske u kojem je potvrđen status i funkcija hrvatske državne himne. Zatim se krajem prosinca 1990. pojavila i knjiga "Lijepa naša". Pripovijest o hrvatskoj himni, koju je napisao poznati muzikolog Andrija Tomašek.²⁵⁵ Prema njegovoj knjizi već u siječnju 1991. priređen je *Vjesnikov* feljton u 25 nastavaka, a ubrzo je objavljen i prvi pohvalan prikaz njegove knjige.²⁵⁶ U prikazu piše da je njen autor obradio povijest Mihanovićeve pjesme iz 1835. godine, koja je postala nacionalna i državna himna. Međutim, "autor na mnogo mjesta govori o ozbiljnoj sumnji da bi melodiju 'Lijepa naše' uglazbio nedovoljno školovani vinkovački oficir Josip Runjanin, a vjerojatno je to bio J. Wendl, kapelnik pukovnijskog orkestra u Glini. Pokazao je kako je popijevku vjerojatno 1861. zabilježio zagrebački pedagog Vatroslav Lichtenegger i harmonizirao je za muški zbor", piše u ovom prikazu.

Kakva je tada bila situacija u Glini i da li se raspravljalo o Runjaninu i hrvatskoj himni, otkriva nam reportaža objavljena u karlovačkom listu *Spektar* od 13. veljače 1991. "Raport iz Gline može početi pesimistički: nikad gori međunacionalni odnosi od 1941. godine kada je ovaj mali, doskora mirni

255 Andrija Tomašek, "Lijepa naša". Pripovijest o hrvatskoj himni, Muzički informativni centar Koncertne direkcije Zagreb, Zagreb 1990.

256 Zlatko Vince, "Naša slavna pastorala i himna radu", *Vjesnik*, Zagreb, god. LII, br. 15567, 21. siječnja 1991., str. 9.

banijski gradić ušao u povijest po genocidnom pokolju Srba u pravoslavnoj crkvi.”²⁵⁷ Svoje viđenje aktualne situacije dao je Milivoj Vojnović, direktor srednjoškolskog centra u Glini i zastupnik u Saboru Republike Hrvatske, koji je u taj visoki predstavnički dom ušao kao kandidat SKH-SDP-a, ali više nije pripadao ni jednoj stranci: “Politika koja u ovakvoj sredini dovodi u pitanje Dan Republike, Dan ustanka, ili koja mijenja ime Trga žrtava fašizma, stvarno je politika opasnih namjera, kao što je svojevremeno rekao Ivica Račan, govoreći pred izbore o HDZ-u. To je politika koja ruši mješane brakove, kvari kumstva, djeci iz mješanih brakova oduzima mogućnost izjašnjavanja tako da ne uvrede ni jednog roditelja, to je politika koja stvara mržnju. A mislili smo da toga više neće biti...”, kazao je Vojnović. On ističe “da na sreću nema ekscesa, ali se osjeća napetost, nepovjerenje. Do prije godinu dvije Glina je bila gotovo idilično mjesto po međusobnom druženju i toleranciji Srba i Hrvata.” Zatim je novinar podsjetio da će u veljači Glinjani ponovo izaći na izbore, jer unatoč premoćnoj pobjedi ljevice, nije formirana općinska skupština. Gotovo preko noći, SKH-SDP i Socijalisti zbrisani su sa političke pozornice Gline “zbog mlakog držanja njihovog republičkog rukovodstva prema lavini mjera, zakona i ustavnih promjena nove vlasti. Praktično, Račanovi komunisti nemaju više nikakve organizacije u Glini, ali su na njen račun ojačale Srpska demokratska stranka i HDZ. ... Da se sruši komunistička vlast došlo je za Hrvatsku do neobičnog saveza. Naime, SDS, HDZ i HDS udružile su se u neformalnu koaliciju,²⁵⁸ pa je, po dogovoru, predstavnik najjačeg partnera, Velibor Matijašević, član SDS izabran za predsjednika općinske skupštine.” *Spektar* zatim citira izjavu Mirka Jambrošića, umirovljenika i dugogodišnjeg dopisnika *Večernjeg lista*: “Glina je nešto specifično. Nitko se ovih posljednjih 45 godina nije osjećao ugroženim, ali je sada prisutan strah. Srbi se boje da se ne ponovi 1941. godina,

257 Vukašin Miljević, “Zašto su poremećeni međunacionalni odnosi u Glini: Jedni drugima ne vjeruju – Prije svega godinu i po dana Glina je slovila uzoritom po međunacionalnim odnosima Srba i Hrvata. Danas i jedna i druga strana tvrde da su odnosi najgori nakon jezive 1941. godine”, *Spektar: nezavisne novine*, Karlovac, god. I, br. 1, 13. II. 1991., str. 10.

258 Pisanje *Spektra* potvrđuju članci: “Jači u koaliciji”, *Jedinstvo*, Sisak, god. XLVI, br. 2133, 24. svibnja 1990., str. 2; “Zajednički u Skupštini”, *Jedinstvo*, br. 2134, 31. svibnja 1990., str. 3; i redakcijska informacija objavljena u istom broju, pod naslovom: “Odbornici su odlučili: održane konstituirajuće sjednice općinskih skupština u Glini, Dvoru, Kostajnici i Petrinji” (“Zajednički cilj stvaranja Udružene opozicije u Skupštini općine Glina, koju čine SDS, HDZ i HDS, je ujedinjavanje hrvatskog i srpskog stanovništva na novim programima i temeljima, zajednički život svih građana glinske općine, stvaranje boljih uvjeta za život i stanovanje.”).

a Hrvati strahuju od oružja koje je možda i u neozbiljnim rukama. Ljetos, da bi umirili narod, ugledniji ljudi Srbi i Hrvati, obilazili su mjesne zajednice. Valja nam zajednički živjeti, kao i stoljećima do sada.” Reportaža završava obilaskom glinskog parka i podsjećanjem na krajiškog pukovnika Jelačića. “Začudo, on ovdje nema spomenika, kao ni Josif Runjanin, Srbin, oficir glinskog garnizona, koji je komponirao hrvatsku himnu. Potomci im to duguju. Jer, povijest se mora učiti od onoga što je najpoučnije. A na ovom prostoru to je da su tu stoljećima živjeli ljudi dobre volje, koji su se bez obzira na nacionalno i vjersko opredjeljenje, dobro slagali i uvažavali.” Riječ je o važnoj i vrlo opširnoj reportaži, koja upadljivo nedostaje u literaturi koja se bavi hrvatsko-srpskim međunacionalnim odnosima, od višestranačkih izbora u Glini 1990. do izbijanja lokalnih oružanih sukoba i pripajanja glinske općine Republici Srpskoj Krajini u prosincu 1991. godine.²⁵⁹

Položaj i stradanje hrvatskog stanovništva u Glini i glinskoj općini početkom 1990-ih,²⁶⁰ kao i uništavanje njegove sakralne baštine,²⁶¹ dobro je dokumentirano, iako ne onoliko koliko bi moglo i trebalo biti. Među povijesnim izvorima tog vremena, koji dosad nisu korišteni u postojećoj literaturi a važni su za daljnje razumijevanje zbivanja, uključujući odnos prema himni i Runjaninu, ističe se publikacija *Program povratka, obnove i razvoja Općine Glina*, koju je izdao Zavičajni klub Općine Glina u Zagrebu u studenom 1992.²⁶² U tom

- 259 Slaven Ružić, “Politički i vojno-sigurnosni aspekt zbivanja u glinskoj općini 1990. – 1991. godine”, *Radovi : radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Zagreb, god. 47, br. 2, 2015., str. 711–736; Drago Roksandić, “Srbi u Hrvatskoj (1989 – 1991): između lojalnosti, neposlušnosti i pobune” u: *Neposlušnost*, ur. Snježana Prijčić-Samaržija i Petar Bojanić, Narodna biblioteka Srbije, Beograd 2011., str. 87–120.
- 260 Nikica Barić, “Položaj hrvatskog stanovništva na Banovini za vrijeme “Republike Srpske Krajine” (1991. – 1995.)” u: *Dijalog povjesničara – istoričara*, knj. 8, ur. Igor Graovac i Hans Georg Fleck, Zaklada “Friedrich Naumann”, Zagreb 2004., str. 429–448; opširnije, vidi: Nikica Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990. – 1995.*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2005.
- 261 Jakša Raguž, “Prilog poznavanju rušenja katoličke župne crkve sv. Ivana Nepomuka u Glini” u: *Ascendere historiam – Zbornik u čast Milana Kruheka*, ur. Marija Karbić, Hrvoje Kekez, Ana Novak, Zorislav Horvat, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2014., str. 645–665. Također je tužna spoznaja da je 25. rujna 1991. minirana i do temelja srušena pravoslavna parohijska crkva Silaska sv. Duha u Vinkovcima, u kojoj je Runjanin kršten 1821. godine; Mladen Obrenović, “Zlo u ratu, dobrota u miru”, *Novosti : samostalni srpski tjednik*, Zagreb, br. 585, 5. ožujka 2011., prilog Kronika, str. 15.
- 262 *Program povratka, obnove i razvoja Općine Glina*, Zavičajni klub Općine Glina, Zagreb 1992., str. 100.

dokumentu piše: “U nametnutom nam domovinskom ratu ... područje općine Glina je okupirano, hrvatsko pučanstvo protjerano ili poubijano, a materijalna dobra opljačkana, spaljena i razorena.” Zatim se kaže: “U cilju stvaranja uvjeta za povratak prognanika i normalizaciju života, u Povjereništvu Vlade Republike Hrvatske za općinu Glina u Sisku i u Zavičajnom klubu općine Glina u Zagrebu poduzete su aktivnosti na izradi *Projekta za povratak, obnovu i razvoj općine Glina*, po kojem su određeni “pravci razvoja u narednom razdoblju”. Tako se u poglavlju “Kultura” navodi da je rat “hrvatsko nacionalno biće na području Gline zatekao duhovno i kulturno osiromašenim. Dugotrajno smišljenom politikom onemogućavan je opstanak na području Gline produktivnih kadrova hrvatske kulture i znanosti. ... Spomen-dom kao nosilac kulturne djelatnosti općine Glina pružao je, doduše, u Glini i kulturne sadržaje iz hrvatskog kulturnog kruga (gostovanja hrvatskih kazališnih družina, glazbenih umjetnika, izložbenih materijala, prisutnost bibliobusa Narodnog sveučilišta, bibliotečnog fonda gradske knjižnice i sl.), te je kroz pjevački zbor, gradsku limenu glazbu, amatersku dramsku i dječju folklornu sekciju okupljao i hrvatski živalj Gline. Međutim, ostaje trpak osjećaj spoznaje da je taj Spomen-dom poprimao iz dana u dan sve više jednonacionalno obilježje, uklanjanjem čak i izvanjskih znakova koji su ga vezali uz Hrvatsku.” Stoga je zaključak sljedeći: “Postojeći Spomen-dom mora se preimenovati u Dom kulture. Pristup u Dom kulture mora imati svaki hrvatski kulturni sadržaj i svaki Hrvat kao potrošač tih sadržaja. ... Na čelu Doma kulture stajat će Kulturni savjet. ... Kulturno vijeće morat će, također, preuzeti brigu o očuvanju kulturno-spomeničkog nasljeđa te preko nadležnih institucija poraditi da se obnove i zaštite objekti, materijali i spomeni na Antu Kovačića, Josipa Runjanina, Josipa Jelačića”, navodi se u ovom programu.²⁶³

Položaj i situaciju Srba u Hrvatskoj početkom 1990-ih dokumentira jedno važno i opsežno sociološko istraživanje, koje govori da je u Spomen-domu u Glini 9. veljače 1992. održano izvanredno zasjedanje Skupštine RSK na kojem je u dramatičnim okolnostima prihvaćen “sveobuhvatni ‘Vanceov plan’ koji na području RSK predviđa razmještanje mirovnih snaga UN jačine 14.000 vojni-

263 Program “Kultura” sastavili su: “1. Brebrić Marijan 2. Herman Matija 3. Vrbanac Josip 4. Maljevac Željko 5. Hudina Ljiljana”, isto, str. 115, dok je ukupnu izradu Programa odobrila “Centralna komisija: 1. Kuhar Berislav 2. Verzon Miroslav 3. Šterk dr. Đuro 4. Mareković Blanka 5. Marović Marijan 6. Čumpek Franjo”, isto, str. 115.

ka, što bi trebalo pacificirati stanje i stvoriti povoljnije uvjete za pregovore.”²⁶⁴ Među brojnim događajima koji su slijedili nakon smirivanja ratnih okršaja, a koji su važni za odnos prema hrvatskoj himni i Runjaninu, ističe se odluka tadašnjih civilnih vlasti u Glini, koje su već krajem veljače 1992. pristupile formiranju “Komisije za promjenu naziva ulica i trgova grada Gline”. Nakon sjednica koje su održane 26. veljače, te 5., 6. i 13. ožujka 1992. godine, ova Komisija izradila je opširan “Prijedlog” u kojem, između ostalog, piše: “Većina ulica kojima se mjenjao naziv nosile su imena ličnosti ili institucija koje su bili protagonisti ili glasno-govornici komunističkog režima, a suštinski ništa značajno nisu učinili za ovaj kraj ili srpski narod uopšte”, stoji u “Prijedlogu” Komisije od 19. ožujka 1992. U dokumentu se dalje kaže: “Dodjeljujući nove nazive ulica, Komisija je ostala na stanovištu da to budu poznata i provjerena imena iz srpske istorije i kulture, kao i geografski pojmovi vezani uz srpsku istoriju.”²⁶⁵

“Prijedlog” Komisije prihvaćen je većinom glasova, nakon čega su tadašnje vlasti na sjednicama “Skupštine opštine Glina” od 7. i 30. rujna 1992. donijele “Odluku o promjeni imena ulica i trgova grada Gline”. Tako je Trg maršala Tita postao Trg Kralja Petra I. Karađorđevića, Ulica Vasilja Gaćeše – Vuka Karađžića, Ulica Jose Marjanovića – Nikole Tesle, Ulica Saveza boraca – Mihaila Pupina, Ulica 29. novembra – Stefana Nemanje, Ulica 11. siječnja 1944. – Braće Jugovića, itd.

U dokumentu također piše: “Stara imena ostaju sljedećim ulicama: Omladinska, Josifa Runjanina, Narodnog ustanka, Ante Kovačića, Žrtava fašizma, Vinogradska, Toplička, VII udarne divizije i Ive Andrića.”²⁶⁶

264 Vidi Drugi dio “Tijek pobune i njena društvena konstrukcija”, poglavlje “Faze pobune Srba u Hrvatskoj” i potpoglavlje “Primirje pod okriljem UN (3.I.1992. – 21.I.1993. godine; faza VI.)” u: Ozren Žunec, *Goli život. Socijalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj*, sv. I, Demetra, Zagreb 2007., str. 276. Također vidi opširan transkript izlaganja: “Шта је ко рекао у Глини 9. фебруара. Бранко Костић, потпредседник Председништва СФРЈ: Остаће ваши органи власти”, *Српски глас*, Топуско, год. 3, бр. 26, 6. марта 1992., стр. 4–6; за popis “brojnih uzvanika iz Predsjedništva Jugoslavije, Vlade Srbije i komande Oružanih snaga”, koji su na Skupštini izvršili pritisak da “71 poslanik od 87 prisutnih” prihvati “Vensov plan”; vidi: Чедомир Кораћ, “Мировњаци долазе”, isto, str. 5.

265 HR-DASK-SACP-611, Skupština opštine Glina 1991. – 1995., kutija 2, so Glina, Komisija za promjenu naziva ulica i trgova grada Gline, Prijedlog, 19. marta 1992., str. 1–3; također vidi: “Промјена назива улица у Глини”, *Српски глас*, Топуско, год. 3, бр. 27, 23. марта 1992., стр. 2.

266 HR-DASK-SACP-611, Skupština opštine Glina 1991. – 1995., kutija 2, so Glina, 9. i 10. sjednica, Odluka o promjeni naziva ulica i trgova grada Gline, 7. i 30. IX 1992., str. 1–2.

Od važnijih događaja u Glini tog vremena posebno se ističe nastavak i završetak preuređenja memorijalnog prostora ispred Spomen-doma.²⁶⁷ Naime, zemljište na kojem se nekad nalazila pravoslavna crkva i na kojem je izgrađen Spomen-dom, ugovorom između crkvenih i tadašnjih civilnih vlasti u Glini vraćeno je krajem 1992. Srpskoj pravoslavnoj crkvi, nakon čega je nastavljeno ratom prekinuto preuređenje memorijalnog prostora i 30. srpnja 1995. otkriveno novo spomen-obilježje.²⁶⁸ Tako su ispred Spomen-doma, u organizaciji tadašnjih civilnih vlasti, postavljene ploče sa uklesanim imenima nevinih žrtava, koje je nakon održanog parastosa posvetio srpski patrijarh Pavle, koji je tog dana došao u Glinu.²⁶⁹ Ovom događaju prisustvovalo je mnoštvo ljudi iz Gline, sa Banije i Korduna, uključujući vladiku zahumsko-hercegovačkog Atanasija Jevtića. Tog dana objavljena je i prigodna knjižica u kojoj se nalazi uvodni tekst u kojem piše: “Davno smo ovdje stigli. Odmah smo, unutar zidina glinske utvrde podigli malu drvenu crkvicu. Početkom devetnaestog vijeka počeli smo prikupljati sredstva za gradnju nove crkve. Napravili smo je i obavili osvećenje 1826/1827 g. Radovali se njezinu ukrašavanju, proslavljali završetak ikonostasa. Uživali smo u njoj, tu se krstili, tu vjenčavali, tu svetkovali, tu se sjećali naših predaka... U toj smo našoj, Pravoslavnoj crkvi Rođenja Bogorodice, tu u Glini 1846. godine prvi, prije Hrvata zapjevali ‘Lijepu našu’, za koju je muziku napisao Srbin Josif Runjanin. Nepun vijek docnije, u istom ćemo tom hramu biti poklani, a krvnici naši slaviće svoj zločin uz Runjaninove note, proglasivši ih svojom hrvatskom himnom...”²⁷⁰ Nakon što je ispred glinskog Spomen-doma otkriveno novo spomen-obilježje, dana 4. kolovoza

- 267 Za povijest izgradnje Spomen-doma (1952. – 1969.), Spomen-muzeja unutar Spomen-doma (1975. – 1987.) i Spomen-obilježja kao novog koncepta memorijalizacije ispred Spomen-doma (1985. – 1995.), vidi: “Glina” u: Igor Mrkalj, “Spomenici NOR-a Gline i glinskog kraja (1)”, *Prosvjeta*, Zagreb, br. 141, decembar 2017., str. 37–38.
- 268 Ђуро Ђукић, “Историјат спомен-обилежја”, *Српски глас*, Топуско, год. 6, бр. 58/59, јули/август 1995., стр. 3.
- 269 Ђуро Ђукић, “Да увијек поступамо као људи. Његова светост патријарх српски господин Павле посетио епархију Горњокарловачку и служио парастос покланим Србима у глинској православној цркви”, *Српски глас*, Топуско, год. 6, бр. 58/59, јули/август 1995., стр. 3; за фотографије, види slikovni prilog: “Патријарх српски господин Павле у Глини”, isto, str. 12–13; Darko Pavičić, “Patrijarhova turneja okupiranom Hrvatskom. Otvorena rotora pobunjenicima”, *Večernji list*, Zagreb, god. XXXIX, br. 11460, 1. VIII. 1995., str. 4.
- 270 *Покољ Срба у глинској православној цркви*, приредили Милка Љубичић и Милан Буњац, Издавачи: Скупштина општине Глина – Црквена општина Глина – “Српски глас” Топуско, Глина 1995., стр. 8–10.

1995. počela je vojna akcija Oluja, u kojoj je na bivšu Pelešovu kuću u Glini pala granata, koja je kuću gotovo u cijelosti uništila i pretvorila u ruinu.

/

Završetak vojne akcije Oluja, kojoj je primarni cilj bio reintegracija teritorija, ali ne i ljudi, označio je i početak namjernog sprečavanja povratka pripadnika srpske manjine, koji su željeli da se vrate i nastave živjeti u Hrvatskoj. Tako je na sjednici Općinskog poglavarstva Općine Glina od 4. rujna 1995., načelnik općine Marko Sremić izjavio: “Osobe koje su od 6. kolovoza ove godine napustile područje Republike Hrvatske ne mogu se vratiti u mjesta, kuće i stanove gdje su prije živjeli.” Njegovu izjavu prenio je *Gliniski glasnik : glasilo Općine Glina* od 11. rujna 1995. u članku pod naslovom “Odbjegli se Srbi ne mogu vraćati”.²⁷¹

U istom članku navedeno je da se predlaže datum “6. kolovoz – Dan općine Glina”, zatim odluka o “dodjeli smještajnih kapaciteta (kuća ili stanova)” kojom se daje “prioritet stradalnicima i povratnicima”, nakon čega je također navedeno da je općinska vlast donijela odluku o “uklanjanju” spomen-obilježja, kojeg su na prostoru ispred Spomen-doma “bespravno” podigle “srpske okupacijske vlasti”.²⁷² Najavljeno je i vraćanje Augustinčićevog spomenika “Majka s djetetom” kako bi se prostor doveo “u prvobitno stanje”. U istom broju *Glinskog glasnika* također je objavljen opširan članak u kojem se spominje hrvatska himna, međutim, poruka tog članka bila je sljedeća: “U hrvatskoj Glini uglazbljena je hrvatska himna ‘Lijepa naša’, održano je zasjedanje Hrvatskog sabora, naš grad u srcu Banovine ponosi se jer je u njemu živio Josip pl. Jelačić Bužimski. Iako su te i druge neosporne činjenice govorile da je Glina grad hrvatske povijesti i kolijevka hrvatstva, od 1918. godine, doba pristupanja

271 Željko Maljevac, “Zasjedalo Općinsko poglavarstvo Općine Glina: Odbjegli se Srbi ne mogu vraćati”, *Gliniski glasnik : glasilo Općine Glina*, god. 1, br. 2, 11. rujna 1995., str. 3.

272 O uklanjanju spomen-obilježja također vidi i uspr., Драган Чубрић, Момчило Крковић, *Страдање Срба у Православној цркви у Глини и рушење споменика*, Удружење Срба из Хрватске – Српско културно друштво “Зора”, Београд 2005. Priređivači ove knjige, akademski slikar Dragan Čubrčić i akademski kipar Momčilo Krković, autori su uklonjenog spomen-obilježja. Vidi: HR-DASK-828-3, Narodno sveučilište Glina 1961. – 1991., kutija 21, Projekt spomen obilježja žrtvama u Glini 1985 – 1988., Spomen obeležje žrtvama ustaškog terora u glinskoj crkvi i žrtvama grada Gline – Idejno i tehničko obrazloženje.

Kraljevini SHS, a osobito poslije Drugog svjetskog rata, Srbi su Glinu prikazivali kao mjesto 'ustaških zločina' i 'pokolja nedužnih Srba'. Kao krunski dokaz za sotoniziranje glinskih Hrvata i negiranja hrvatske baštine i hrvatskih korijena u Glini, glinskim je Vlasima služio navodni 'ustaški zločin nad glinskim Srbima u glinskoj pravoslavnoj crkvi u srpnju 1941. godine'. ... Međutim, povijesne su činjenice ipak drukčije i dokazuju da u glinskoj pravoslavnoj crkvi u srpnju 1941. nije bilo pokolja".²⁷³ Zatim se navodi da je "partizanska velikosrpska propaganda ... događaje u Glini u ljeto 1941. godine koristila kao argument u prikazivanju Gline kao 'ustaškog i fašističkog grada i kraja', te za tvrdnje o 'genocidnosti' Hrvata." Zatim se daje tumačenje kako između napada Vasilja Gaćeše na željezničku postaju u Banskom Grabovcu kraj Gline ljeta 1941. i napada na policijsku postaju u Glini ljeta 1991. "gotovo nema nikakve razlike, jer je cilj napada isti: pobiti Hrvate, zarobiti hrvatsko i ponovo napasti, sve do okupacije Hrvatske i Hrvata." Opširan članak završava riječima: "Četnici nas više nikada neće moći prevariti, nadmudriti, a kamoli svladati, a svijet, koji je sada napokon saznao istinu, zna i znat će da su četnici koljači i barbari, a da su Hrvati civiliziran katolički puk koji uspješno, po cijenu svojeg opstanka brani sebe i svoje; svoju zemlju, domovinu i Državu."

U narednom broju *Glinskog glasnika* objavljena je vijest da je 23. rujna 1995. Općinsko vijeće donijelo "Odluku o određivanju imena ulicama i trgovima u Gradu Glini", prema kojoj se predratni nazivi mijenjaju i glase: Trg maršala Tita u Trg hrvatskih branitelja, Ulica žrtava fašizma u ulica Stjepana i Antuna Radića, Ulica VII. banijske udarne divizije u Hrvatska ulica, Ulica Vasilja Gaćeše u Ulica žrtava Domovinskog rata, Ulica Jose Marjanovića u Ulica kralja Tomislava, Ulica Saveza boraca u ulica Kneza Branimira, Ulica 29. novembra u Vukovarska ulica, Ulica 11. siječnja 1944. u Radnička ulica, itd., dok su Mihanovićeve i Runjaninova zadržale svoje predratne nazive. Istom odlukom prostor oko glinskog parka nazvan je Trg bana Josipa Jelačića, dok je nekadašnji Spomen-dom žrtava fašizma, podignut na mjestu ustaškog pokolja i porušene srpske pravoslavne crkve, preimenovan u Hrvatski dom ("Članak 8. Mijenjaju se nazivi ustanova i glase: 1. Spomen dom u Hrvatski dom").²⁷⁴

273 Željko Maljevac, "Izmišljotinama prikrili četništvo: nakon pola stoljeća šutnje otkrivamo istinu o 'pokolju Srba' u glinskoj pravoslavnoj crkvi 1941. god.", *Glinski glasnik: glasilo Općine Glina*, Glina, god. I, br. 2, 11. rujna 1995., str. 8–11. U članku je objavljena i fotografija Spomen-doma, s potpisom: "Spomen srpskim izmišljotinama".

274 "Općinsko vijeće Općine Glina održalo prvu sjednicu u slobodnoj Glini. Preimenovane ulice,

Nedugo zatim, Glinu su 28. rujna 1995. posjetili američki ambasador u Zagrebu Peter Galbraith i visokopozicionirani američki diplomat, pomoćnik državnog tajnika SAD-a za ljudska prava i humanitarna pitanja John Shattuck, koji je u svojim memoarima ostavio zapis o izbjegličkoj krizi u Hrvatskoj, ubojstvima velikog broja srpskih civila u Krajini nakon masovnog zbjega srpskog stanovništva u operaciji Oluja te sprječavanju povratka i konfiskaciji imovine izbjeglih Srba, a također i zapis o razgovoru s načelnikom Gline. Riječ je o važnom i dosad nekorištenom povijesnom izvoru, koji dodatno osvjetljava tadašnje događaje u Glini, a posebno uklanjanje spomen-obilježja ispred glinskog Spomen-doma (“When Galbright asked what had happened to a Serb World War II monument that he had seen in the town square on a previous visit, he was told by the straight-faced Croatian mayor that it had been removed ‘because it was out of keeping with the local architecture.’ Back in the car Galbraith said, ‘Welcome to ethnically pure Croatia.’”).²⁷⁵ Zanimljivo da je tog istog dana, 28. rujna 1995., također održana izborna skupština Općinske organizacije HDZ Glina i izabran novi Općinski odbor HDZ, o čemu je opširno izvijestio *Sisački tjednik*. Kako je na početku sjednice rekao predsjedavajući Željko Balder, “to je prvi javni skup jedne hrvatske političke stranke u Glini poslije Drugog svjetskog rata, prvi puta u Glini je zvanično intonirana hrvatska himna ‘Lijepa naša’ koju je upravo u tom gradu 1846. godine uglazbio Josip Runjanin, i to je prvi skup koji je poslije oslobođenja održan u Hrvatskom domu, bivšem glinskom Narodnom sveučilištu, odnosno Spomen domu.”²⁷⁶

Naredne 1996. godine, “u vrijeme proslave Dana zahvalnosti i Dana oslobođenja Gline u glinskom Hrvatskom domu svečano je otvorena obnovljena knjižnica i čitaonica”, piše *Glas Koncila*. Otvaranju su uz brojne uzvanike bili prisutni ministrica u Ministarstvu kulture Branka Šulc, dopredsjednik Matice hrvatske Nedjeljko Fabio, župan sisačko-moslavački Đuro Brodarac,

trgovi i ustanove”, *Glinski glasnik : glasilo Općine Glina*, Glina, god. 1, br. 3, 26. rujna 1995., str. 2–3; “Odluka o određivanju imena ulicama i trgovima u Gradu Glini”, *Službeni glasnik županije Sisačko-moslavačke*, Sisak, br. 7, 1995., str. 74

275 John Shattuck, *Freedom on Fire : Human Rights Wars & America's Response*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 2003., str. 169–171. Općenito o važnosti memoara kao povijesnog izvora, vidi: Stipica Grgić, “Autobiografije i memoari u hrvatskoj povijesnoj znanosti”, *Historijski zbornik*, Zagreb, god. LXIX, br. 1, 2016., str. 189–212.

276 Željko Maljevac, “Prvi skup HDZ u Glini: u Glini je prošlog četvrtka, 28. rujna, prvi puta izvedena hrvatska himna ‘Lijepa naša’”, *Sisački tjednik*, Sisak, god. LI/V, br. 184, 5. listopada 1995., str. 3.

načelnik općine Glina Marko Sremić “te glinski župnik Juraj Jerneić koji je blagoslovio taj kulturni prostor”. Prema tom izvještaju, “i prije domovinskog rata u istoj zgradi bila je knjižnica i čitaonica, ali puna svih drugih knjiga, samo ne onih koje svjedoče hrvatsku bogatu kulturnu baštinu.” Izvještaj *Glasa Koncila* završava riječima: “Otvaranjem glinske knjižnice i čitaonice, ponovo će se ispred zgrade Hrvatskog doma postaviti i kip ‘Majka i dijete’, rad akademskog kipara Antuna Augustinčića, koji su osamdesetih godina uklonili bivši glinski gospodari i na njegovo mjesto postavili nekakav glomazni ružni spomenik u socrealističkom stilu na kojem su bile ispisane imaginarne srpske žrtve na ćirilici.”²⁷⁷

Ipak, najznačajnija kulturna manifestacija u Glini te 1996. godine bila je svečana proslava 150. godišnjice uglazbljenja hrvatske himne.²⁷⁸ Bila je to povijesna prilika za lokalnu vlast da potvrdi ispravnost svoje dosadašnje politike, posebno politike identiteta u čemu je središnju ulogu imao simbol hrvatske himne.²⁷⁹ Tako je u Knjižnici i čitaonici Hrvatskog doma 21. rujna 1996. održan prigodni znanstveni skup, da bi vrhunac proslave bilo svečano “otkrivanje spomen-poprsja Josipa Runjanina” i spomenika hrvatskoj himni, predviđeno za sutradan, 22. rujna 1996., kako piše u prigodnoj publikaciji.²⁸⁰ O tim događajima u Glini opširno izvještava *Vjesnik*: “U ime domaćina nazočne je pozdravio načelnik općine Marko Sremić”, dok je u ime suorganizatora to učinio prof. dr. Miroslav Šicel, voditelj skupa i predsjednik Društva “Kajkavsko spravišće” iz Zagreba.²⁸¹ “Sudionici rasprave znanstvenog skupa, muzikolozi i povjesničari u živim i polemičnim tonovima govorili su o tome kako u našoj povijesti glazbe stoji da je u Glini 1846. godine Josip Runjanin ishitrio (skladao) napjev na

277 Marijan Majstorović, “Otvorena knjižnica i čitaonica”, *Glas Koncila : novo lice Crkve : katolički tjednik*, Zagreb, god. xxxv, br. 34, 25. kolovoza 1996., str. 12.

278 Marko Sremić, “Glina u razdoblju od 1990. do 1997. godine”, *Državnost : časopis za politiku, znanost, kulturu i gospodarstvo*, Zagreb, god. 1, br. 3, prosinac 1997., str. 361.

279 O tome kako je politika identiteta u Hrvatskoj nakon 1990. postala jedan od glavnih razloga njene stagnacije, pa i nazadovanja, vidi: Dejan Jović, *Rat i mit. Politika identiteta u suvremenoj Hrvatskoj*, Fraktura, Zagreb 2017.

280 “Program obilježavanja proslave 150. obljetnice uglazbljenja ‘Lijepe naše’” u: *150 godina pjevanja zanosno “Lijepa naša domovino”*. Glina 1846. – 1996., priredili Đurđica Lasić Vuković i Silvije Vadla, Dom kulture “Kristalna kocka vedrine”, Sisak 1996.

281 Branka Džebić, “Runjanin između mita i povijesti: u povodu 150. obljetnice “Lijepa naše” u Glini održan jednodnevni simpozij kojega su organizatori “Kajkavsko spravišće” iz Zagreba i grad Glina”, *Vjesnik*, Zagreb, god. LVII, br. 17579, 22. rujna 1996., str. 1–2.

stihove pjesme 'Hrvatska domovina' Antuna Mihanovića", piše novinarka *Vjesnika*. Međutim, "za tu tvrdnju kao i za tvrdnju o prvoj izvedbi nema nikakvih materijalnih dokaza, a sve što o tome u povijesti naše glazbe piše utemeljeno je tek na predaji", kako "tvrdi muzikolog Andrija Tomašek, vrstan poznavatelj ove problematike" i učesnik znanstvenog skupa u Glini. Također su navedena istraživanja muzikologa i akademika Lovre Županovića, te skladatelja i dirigenta Mladena Tarbuka, da bi u drugom dijelu skupa bila održana izlaganja povjesničarke dr. Agneze Szabo i povjesničarke umjetnosti dr. Đurđice Cvitanović. "Svi referati skupa bit će skupljeni u Zbornik koji će uskoro izaći", piše *Vjesnik*.

Zatim je sutradan, 22. rujna 1996., u Glini "pod visokim pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana svečano proslavljena 150. godišnjica uglazbljenja hrvatske himne 'Lijepa naša domovino'", izvještava Hina, a prenosi *Vjesnik*.²⁸² "Proslava je održana na središnjem gradskom Trgu hrvatskih branitelja gdje se okupilo oko tisuću stanovnika Gline, okolice i Banovine. Sudionike svečanosti u ime Organizacijskog odbora proslave pozdravio je načelnik općine Glina Marko Sremić, koji je istaknuo da je ovom proslavom Glini vraćeno ono mjesto koje joj po društvenim, kulturnim i drugim vrijednostima i pripada u Republici Hrvatskoj." On je istaknuo mnoge osobe, koje su obilježile povijest hrvatskog naroda i države. "Među njima je i Josip Runjanin koji je prije 150 godina, 1846. godine, u kući tadašnjeg glinskog veletrgovca Petra Peleša uglazbio stihove pjesnika Antuna Mihanovića 'Hrvatska domovina'. Sremić je podsjetio da su Hrvati Gline i glinskog kraja oduvijek bili i jesu na braniku hrvatske domovine i hrvatstva, podsjetio je na stradanja hrvatskog stanovništva tog kraja kroz dugu i bogatu prošlost, na brojne žrtve koje je hrvatski narod glinskog područja dao za Hrvatsku i za ideju stvaranja hrvatske države." Ujedno je naglasio da je "prošlogodišnjom Olujom Glina oslobođena i nakon četiri godine srpske okupacije vraćena u krilo domovine Hrvatske, te da od tada u proteklih četrnaest mjeseci Hrvati Gline slobodno, ponosno i s radošću pjevaju hrvatsku himnu 'Lijepu našu' koja je uglazbljena u njihovu gradu."

"O značenju uglazbljenja hrvatske himne, kao i o prinosu Hrvata Gline i Banovine očuvanju i uspostavi sadašnje neovisne, samostalne i suverene hrvatske države" govorio je sisačko-moslavački župan Đuro Brodarac, a zatim je "okupljeno pučanstvo i organizatore proslave" pozdravio izaslanik predsjednika

282 Hina, "Proslavljeno 150 godina 'Lijepe naše'", *Vjesnik*, Zagreb, god. LVII, br. 17580, 23. rujna 1996., str. 1-2.

Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana, predsjednikov savjetnik za kulturu Zlatko Vitez. "On je okupljenima prenio srdačne pozdrave pokrovitelja proslave, Predsjednika Republike Hrvatske", te je govorio o značenju stvaranja himne za buđenje i očuvanje hrvatske nacionalne svijesti. Ujedno je "naglasio da su stručnjaci dokazali da je autor glazbe hrvatske himne Josip Runjanin i da je prije 150 godina, himna uglazbljena upravo u Glini, te da nema nikakvih sporova oko autorstva himne, mjesta i vremena uglazbljenja i prve izvedbe. U nastavku svečanosti Zlatko Vitez svečano je otkrio spomen-bistu Josipa Runjanina na središnjem glinskom Trgu hrvatskih branitelja, kao i spomen-ploču u čast ove obljetnice", piše u izvještaju iz Gline.

U istom broju *Vjesnika* objavljen je osvrt na glinske događaje pod naslovom "Runjaninov putokaz".²⁸³ Iako "su muzikolozi i povjesničari na prigodnom simpoziju raspravljali o nekim glazbenim i povijesnim činjenicama, rad i djelo Josipa Runjanina, i u našem vremenu, ima nesumnjive političke konotacije", piše novinar *Vjesnika*. Ne samo zbog "kohezionog utjecaja, koji je 'Lijepa naša' imala u procesu izgradnje hrvatske nacije, već i zbog činjenice što je Josip Runjanin bio pravoslavne vjere. Istodobno, politički je bio Hrvat", piše u *Vjesnikovom* osvrtu. "Runjanin je očito shvaćao naciju u modernom smislu. A to znači da je nacionalni osjećaj, prije svega stvar opredjeljenja, a ne podrijetla. ... To je najbolje pokazao upravo Josip Runjanin. Uostalom, to i nije jedini primjer." Zatim se navedeni brojni primjeri istaknutih ličnosti, poput Petra Preradovića, "ali na neki način i Nikole Tesle. Oni nisu bili etnički Hrvati, ali su se osjećali pripadnicima hrvatske nacije, odnosno, Hrvatske, za koju su puno učinili. Na žalost, nisu svi hrvatski građani slijedili ove velike uzore", piše u osvrtu. "To se posebno odnosi na političke predstavnike Srba u Hrvatskoj, na intelektualnu i političku elitu koja ih je ovo stoljeće predstavljala, posebno u posljednjih pedeset godina. Uvelike i uslijed toga hrvatski Srbi ... nisu ukomponirali svoje etničko podrijetlo u hrvatsku naciju i državu. Ta fina veza napukla je prije pola stoljeća, a nepovratno je pukla za miloševićevske Jugoslavije. Tada se političko vodstvo ovdašnjih Srba definitivno stavilo u službu Srbije, naspram države u kojoj su rođeni. Stoga ni danas nije naodmet podsjetiti na Josipa Runjanina koji je pokazao kako se voli Hrvatska, bez obzira na podrijetlo", piše u *Vjesnikovom* osvrtu.

283 Dražen Čurić, "Runjaninov putokaz", *Vjesnik*, Zagreb, god. LVII, br. 17580, 23. rujna 1996., str. 4.

Na pisanje *Vjesnika* već sutradan su reagirale beogradske *Večernje novosti*. U izvještaju njihovog stalnog dopisnika iz Zagreba, navodi se da je “u Glini otkriveno poprse Josifu Runjaninu, koga su u Hrvatskoj, po staroj tradiciji unijaćenja, prekrstili u Josipa, povodom 150 godina od njegovog komponovanja muzike za sadašnju hrvatsku himnu ‘Lepa naša’. Ovo je prvi spomenik kojeg su nove hrvatske vlasti podigle jednom Srbinu!”, javljaju *Večernje novosti*. Međutim, kako piše stalni dopisnik iz Zagreba, “‘Vjesnik’ je juče objavio i osvrt na glinski događaj u kome kaže da je Runjanin bio ‘pravoslavne vere’, ali ne kaže da je Runjanin bio Srbin, nego ‘politički Hrvat’.”²⁸⁴

Na svečanu proslavu u Glini osvrnuo se i zagrebački tjednik *Panorama* od 25. rujna 1996.²⁸⁵ U opširnom članku navodi se kako je u “sjeni te proslave” vođena “zanimljiva polemika između povjesničara i muzikologa oko autorstva glazbe himne, mjesta i vremena uglazbljenja i prvog javnog izvođenja.” Zatim se kaže da je već ranije u publikaciji izdanoj u povodu proslave, “izrečeno nekoliko sumnji u Runjaninovo autorstvo napjeva himne”. U prigodnom tekstu glazbene kritičarke Bosiljke Perić-Kempfer navode se rezultati istraživanja “muzikologa Andrije Tomašeka koji je u svojoj knjizi “*Lijepa naša*”. *Pripovijest o hrvatskoj himni* iznio sumnje u do tada općeprihvaćenu i uvriježenu činjenicu da je autor glazbe himne Josip Runjanin i da ju je on uglazbio prije 150 godina čime je dovedena u pitanje svrhovitost cijele proslave”, piše *Panorama*. Međutim, “na središnjoj je proslavi u Glini, 22. rujna, o dilemama o autorstvu i hrvatstvu Josipa Runjanina govorio i izaslanik predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana, Predsjednikov savjetnik za kulturu Zlatko Vitez. On je jasno i glasno rekao da je Josip Runjanin bio Hrvat pravoslavne vjeroispovijesti, i da ne stoje špekulacije kako je autor hrvatske himne Srbin, podsjetivši na to da je Josip Runjanin hrvatsku himnu napisao kao oduševljeni patriot.”

Na izjavu Zlatka Viteza osvrnuo se Živko Juzbašić, koji je tih dana sudjelovao na okruglom stolu “Govor mržnje u masovnoj komunikaciji”, što je održan u Zagrebu 26. rujna 1996. U svom izlaganju, on je rekao: “Da apsurd bude još i veći, ovih je dana u Glini otkrivena bista kompozitoru hrvatske himne Josifu Runjaninu, koji je kao Srbin službovao u Glinskoj pukovnici. Sa žaljenjem moram reći da gospodin Vitez, bivši ministar kulture i sadašnji savjetnik

284 Миленко Предраговић, “Споменици у Хрватској. Кад Србе својатају”, *Вечерње новости*, Београд, год. XLIV, 24. септембар 1996., стр. 2.

285 Željko Maljevac, “Runjanin je potajice skladao Lijepu našu da bi iznenadio Josipa Jelačića!”, *Panorama : hrvatski nezavisni tjednik*, Zagreb, br. 126, 25. rujna 1996., str. 58–59.

predsjednika države za kulturu, u svom govoru nije ni spomenuo tu činjenicu, koja bi baš sada, u ovoj situaciji, imala svoju težinu. Dakle, nije spomenuo Runjaninovo nacionalno podrijetlo, a dopustio je i da mu se falsificira ime na samoj bisti. Time se očigledno, krivotvori povijest, što je također svojevrsni govor mržnje”, rekao je Juzbašić.²⁸⁶

U vezi ovih događaja u Glini, treba spomenuti još dvije činjenice: prvo, Runjaninova bista izrađena je još 1927. i rad je poznatog kipara Roberta Frankeša Mihanovića, ali zbog poznatih okolnosti tada nije postavljena u Zagrebu kako je planirano, pa je 1939. pohranjena u tadašnju Gliptoteku JAZU,²⁸⁷ nakon čega je u rujnu 1996. dopremljena i postavljena u Glini; i drugo, uz Runjaninovu bistu otkriven je i spomenik hrvatskoj himni, kojeg je projektirala Zora Salopek-Baletić iz petrinjskog arhitektonskog studija.²⁸⁸ Također je zanimljiva i gotovo zaboravljena činjenica da su Runjaninova bista i spomenik himni podignuti gotovo na istom mjestu, gdje je u rujnu 1929. bio podignut spomenik kralju Petru I. Karađorđeviću, kojeg su ustaše porušile odmah nakon proglašenja NDH u travnju 1941.²⁸⁹

No također valja zabilježiti da se na tom mjestu, koje se u razdoblju jugoslavenskog socijalizma zvalo Trg bratstva i jedinstva (1948. — 1981.), odnosno Trg maršala Tita (nakon 1981.),²⁹⁰ pa i nakon njega, sve do rujna 1996., nalazila stilizirana zvijezda petokraka, izrađena od betona i položena u travnjak, koji je napravljen na mjestu nekadašnjeg postolja. Kako je već rečeno, od rujna

286 *Tolerancijom protiv mržnje. Borba protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i netrpeljivosti. Govor mržnje*, Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, Zagreb 1997., str. 187. Na poziv predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana, Juzbašić je 1991. postao član Vlade demokratskog jedinstva Hrvatske kao nestranački ministar. “Juzbašić, Živko, političar” u: Ivica Golec, *Petrinjski biografski leksikon*, Matica hrvatska, Petrinja 1999., str. 201.

287 Andrija Tomašek, “*Lijepa naša*”. *Pripovijest o hrvatskoj himni*, str. 121–122.

288 “U slavu ‘Lijepa naše’”, *Sisački tjednik*, Sisak, god. LI/v, br. 235, 26. rujna 1996., str. 1; “Najdraža ‘Lijepa naša’ rođena je u Glini”, isto, str. 4, i “150 godina ‘Lijepa naše domovine’ u našoj lijepoj Glini”, isto, str. 16.

289 Fotografija srušenog spomenika objavljena je u talijanskom listu *Corriere della Sera*, Milano, anno 66 (XIX dell'era fascista), n. 93, venerdì 18 aprile 1941, str. 3. Ispod fotografije koja prikazuje srušeni spomenik i okupljene ljude, piše: “I croati hanno abbattuto a Glina il monumento a Re Pietro I di Serbia.”

290 HR-HDA-1422, Agencija za fotodokumentaciju, Album kotar Sisak, Glina, R-111/27, fotografija trga, 10. lipanj 1961.; Igor Mrkalj, “Imenima glinskih ulica i trgova negira se antifašistička borba”, *Novosti: samostalni srpski tjednik*, Zagreb, br. 1019, 28. lipnja 2019., prilog Kronika, str. 4–5.

1996. na Trgu hrvatskih branitelja u Glini postavljena je Runjaninova bista i spomenik himni.

U listopadu 1996. u Zagrebu je objavljen zbornik radova o Antunu Miha-
noviću, tvorcu hrvatske himne i jednom od najznačajnijih hrvatskih prepo-
roditelja. U zborniku je objavljeno sedamnaest radova, uključujući četiri rada
koja se obuhvatila muzikološke (humnološke) teme. Među njima posebno se
izdvaja rad kojeg je napisao muzikolog Lovro Županović, koji se bavio dile-
mom Runjanin vs. Wendl:

Za prvog zapisivača i višeglasnog dopunjavatelja (har-
monizatora) spominje se Josip Wendl, koga je A. Tomašek u
citiranoj knjizi ... naveo jedino (a bez ikakvih godina) kao
“kapelnika vojne muzike u Glini” (31), odnosno kao bivšeg
studenta bečkog konzervatorija (43). Bez obzira na isticanje
Wendla, čak i kao autora napjeva *Lijepa naša* (članovi obitelji
K/e/rnic) kao i na posvemašnje odricanje njegove uloge u
svezi s tim napjevom ostaje činjenica da o njemu i o njego-
voj glazbenoj stručnosti do danas (zasad) znamo isto toliko
koliko i o sposobnosti Josipa Runjanina da ishitri osporavani
napjev. (Ta se situacija može iskazati omjerom 1:1.) Stanoviti
plus za Wendla je forma (oblik) napjeva, riješena na zaista
uspjeli način – što je za Runjanina moglo biti, a vjerojatno i
bilo, neostvarljivo – a minus je, za autora ovog teksta, dosad
inače nespominjano Wendlovo nedovoljno poznavanje
ako ne i potpuno nepoznavanje, hrvatskog jezika, što znači
nemogućnost da “skroji” rečeni napjev. Wendl, ako ga i valja
inkorporirati uz nastajanje/oblikovanje napjeva *Lijepa naša*,
u najboljem slučaju “stoji” kao njegov prvi zapisivač (i har-
monizator), onako kako to stoji Livadić u odnosu na Gajev
napjev *Još Horvatska ni propala ...* I to bez obzira na činjenicu
o (dosadašnjem) nepronalaženju/nedostupnosti tog njego-
vog zapisa/harmonizacije.²⁹¹

U rujnu 1997. u časopisu *Kaj* objavljena su četiri izlaganja (od njih pet) sa

291 Lovro Županović, “O napjevu Josipa Runjanina za tekst Antuna Mihanovića Horvatska domo-
vina s posebnim obzirom na neke dosadašnje zabilježbe i višeglasne dopune (harmonizacije)
hrvatskih glazbenika” u: *Antun Mihanović i njegovo doba*, Kajkavsko spravišće, Zagreb 1996.,
str. 47–70; citat na str. 51.

znanstvenog skupa u Glini, uključujući izlaganje Andrije Tomašeka.²⁹² Zatim se naredne 1998. pojavila i opsežna biografija o Antunu Mihanoviću, koju je napisala povjesničarka Jelena Očak. U tom historiografskom djelu ona se osvrnula i na istraživanja Andrije Tomašeka o hrvatskoj himni. Prvo je pohvalila Tomašeka, koji je “uložio mnogo truda da dokaže da ‘Lijepa naša’ nije postala hrvatskom himnom za vrijeme izložbe Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva 1891., nego da se o njoj kao o hrvatskoj himni može eventualno govoriti tek od 29. listopada 1918.” Prema Jeleni Očak, “Tomašek nije želio razriješiti dilemu o autorstvu popijevke (ili Runjanin ili Wendl) iako ju je svestrano osvijetlio.” Po njenom mišljenju, “Tomašek je indirektno dokazao da Runjanin ne može biti skladatelj ‘Lijepa naše’ ... jer je iznio nekoliko važnih argumenata u prilog Wendla što, međutim, ne znači da Runjanin nije mogao na neki način sudjelovati kod stvaranja himne.”²⁹³ Također je napisala da Tomašek pogrešno tumači Runjaninovu pripadnost:

Poput brojnih istraživača i Tomašek je inzistirao na činjenicama koje su prikazivale Runjanina samo kao pravoslavca s patriotskim osjećajima prema Hrvatskoj. ... Runjanin je bio tipičan proizvod vojske Habsburške monarhije, dakle, prije svega “Austrijanac” ili odan dvoru: njegova se nacionalnost zvala car, monarhija. Poput drugih časnika te anacionalne ili polietničke vojske sjedinjene u vjernosti caru, i Runjanin je imao još jednu vrstu pripadnosti koja je proizlazila iz osjećaja vjernosti puku (ili narodu) u kojem je pojedinac bio rođen. Rođen u Vinkovcima 1821. u pravoslavnoj obitelji, proživjevši veći dio života u pravoslavnim krugovima Vojne krajine, otišavši kao umirovljenik u Novi Sad, Runjanin je bio pokopan na pravoslavnom groblju tog grada. Pravoslavna crkva kojoj je pripadao nije bila univerzalna nego nacionalna i svoje nacionalno ime nije nikada skrivala. Društvo u kojem je “Lijepa naša” ponajprije pjevana (bez obzira tko ju je skladao) bilo je srpsko društvo u Glini, a tko su bili pjevači jasno kazuju njihova imena: “Prvo smo je mi u ‘Srpskom dobrotvornom

292 Andrija Tomašek, “Mit i zbilja: pretpostavke o nastanku popijevke ‘Hrvatska domovina’”, *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, Zagreb, god. XXX, br. 3-4, 1997., str. 113-123.

293 Jelena Očak, *Antun Mihanović*, Globus, Zagreb, 1998., str. 346 i 347.

pjevačkom društvu u Glini' 1846. godine pjevali. Prvi tenor pjevao je kadet Jovan Runjanin, drugi tenor trgovac Petar Peleš, kadet Nikola Milić²⁹⁴ i carinar Jovan Rakić²⁹⁵; prvi bas poručnik Kuzman Drakulić²⁹⁶, drugi bas učitelj Jakov Novaković²⁹⁷ i kapelnik Dragutin Šlanka²⁹⁸". Runjanin je, dakle, bio Srbin koji je u preporodno doba smatrao Trojednicu a ne samo Austriju svojom domovinom. Što se tiče njegova imena ono glasi "Josif" jer tako piše na krsnom listu i na grobu. Nikakva hrvatska onomastika ne može imena drugih naroda mijenjati po svom ćefu pa jedne pohrvaćivati a druge pisati izvorno. ... Možemo samo reći da Runjaninovo ime, koje glasi "Josif", pišemo "Josip", jer se tako uobičajilo. Tko želi pisati "Josif" neka tako i piše. ... Dvostruki način pisanja Runjaninova imena najbolje odražava dvostrukost njegove situacije: bio je Srbin, ali je pjevao lijepo hrvatskoj domovini.²⁹⁹

Kad je riječ o Runjaninu, odnosno njegovoj spomen bisti u Glini, među važni-

294 Za biografiju kadeta Nikole Milića, vidi bilješku 83.

295 Spomen carinara Jovana Rakića potvrđuje službena objava, "Amtlicher Theil: ... Finanzministerium hat die bei der kroat.-slav. Finanzlandesdirektion erledigte Hilfsämter-Adjunktenstelle dem Oekonomate-Kontrolor Joh. Rakić verliehen" u: *Agramer Zeitung*, Agram, nr. 188, freitag, 17. august 1855., str. 1; zatim članak u kojem se navodi da je "gosp. Rakić Jovan" dao dobrovoljni prinos od 10 forinti, "Za gradjenje gèrčko-iztočne cèrkve u Zagrebu", *Narodne novine*, Zagreb, god. XXXI, br. 177, 4. kolovoza 1865., str. 3; kao i vijest "Dielo redoslovje pravoslavnih patriarhah, mitropolitah i vladikah, kronologično sastavljeno, koje je ovdišnji fin. činovnik, Jovan Rakić, uz dozvolu sv. patriarha, priugotoviti dao, jest dovršeno" u: "Književnost", *Narodne novine*, Zagreb, god. XXXI, br. 87, 16. travnja 1866., str. 3.

296 Za biografiju poručnika Kuzmana Drakulića, vidi bilješke 70 i 71.

297 Spomen učitelja Jakova Novakovića potvrđuje i školski kalendar za 1846. godinu, "C. k. učione u banskoj i varaždinskoj krajini. ... U pàrvom banskom puku. U Glini: ... Jakov Novaković" u: *Obći zagrebački kalendar za godinu 1846.*, nepaginirano.

298 Jelena Očak citira Pelešov memoarski zapis iz *Obzora* 1910., međutim, prezime "Šlauka" krivo je pročitala i pogrešno prepisala kao "Šlanka". Kristina Milković Šarić, *Josip Jelačić u Prvoj banskoj pukovniji (1841. - 1848.)*, str. 77, citira dokument "Monats-Tabelle" iz veljače 1848. i navodi imena osmorice pukovnijskih svirača, među kojima se nalazi i "Karl Stanka(?)". Ime Karl ponašeno glasi Dragutin. Peleš je doslovno napisao "Dragutin Šlauka". Za sada nije potvrđena izravna poveznica s nekrologom, koji govori o tome da je umro dugogodišnji petrinjski građanin "René Sluka umirovljeni čehoslovački kapetan u miru" u: "† René Sluka", *Jedinstvo*, Petrinja, god. xv, br. 34, 19. augusta 1933., str. 6. Češka riječ "sluka" na hrvatskom znači šljuka (ptica).

299 Jelena Očak, *Antun Mihanović*, str. 349-350.

jim događajima tog vremena bila je daljnja promjena uličnog nazivlja, koja se dogodila nakon smrti predsjednika Republike 10. prosinca 1999., nakon čega je Gradsko vijeće Grada Gline na sjednici održanoj 29. studenog 2000. godine donijelo odluku da se Trg hrvatskih branitelja preimenuje u Trg dr. Franje Tuđmana.³⁰⁰ Također je važno spomenuti da je krajem te iste godine u Novom Sadu objavljena knjižica *Josif Runjanin : život i delo*, koju je napisao muzikolog Ilija Vrsajkov.³⁰¹ Riječ je o zanimljivom biografskom ostvarenju u kojem su objavljeni neki vrijedni dokumenti (primjerice, dijelovi Runjaninovog osobnog vojnog dosjea) i slikovni prilozi (primjerice, fotografija kuće u Novom Sadu u kojoj je Runjanin živio od 1876., i umro 1878.).³⁰² Autor je također prikazao akciju Odbora za podizanja spomenika Josifu Runjaninu na pravoslavnom Uspenskom groblju u Novom Sadu, i u kratkim crtama obradio daljnji razvoj hrvatske himne. Međutim, iako je autor uložio značajan trud, iz popisa izvora i korištene literature vidljivo je da nije konzultirao literaturu koja je objavljena u Hrvatskoj (npr. radove muzikologa Andrije Tomašeka i Lovre Županovića, i povjesničarke Jelene Očak).³⁰³

U studenom 2001. *Jutarnji list* iz Zagreba piše da se popravlja “klavir na kojem je skladana ‘Lijepa naša’”.³⁰⁴ “Klavir na kojemu je 1846. Josip Runjanin skladao ‘Lijepu našu’ dopremljen je iz Muzeja seljačke bune u Gornjoj Stubici na restauraciju” u Varaždin. O stoljetnom instrumentu kaže se da je “u vrlo lošem stanju, nekoliko je žica puklo, a oštećene su i tipke”. U članku se navodi da je klavir “izrađen u tvornici Jakoba Czapke u Beču”. “Do 1950. godine povijesni je instrument bio u vlasništvu obitelji Kovačić iz Gline. Oni su ga tada darovali Hrvatskom povijesnom muzeju, koji ga je smjestio u muzej u Stubici. Dugo nije bilo dovoljno novca pa je glasovir propadao, bez obzira na njegovu vrijednost.” Prema mišljenju restauratora, “oštećenja na glasoviru su velika ... pa će se morati pomno restaurirati”.

Podatke iz *Jutarnjeg lista* nadopunjuju podaci iz *Matice glinske*, koja je u veljači 2004. objavila članak Maje Škiljan, kustosa u Hrvatskom povijesnom

300 “Odluka o izmjeni i dopuni Odluke o određivanju imena ulicama i trgovima u Gradu Glini” u: *Službeni glasnik Sisačko-moslavačke županije*, Sisak, br. 1, 5. siječnja 2001., str. 15.

301 Илија Врсјаков, *Јосиф Руњанин : живот и дело*, Невкош, Нови Сад 2000.

302 Илија Врсјаков, *Јосиф Руњанин : живот и дело*, str. 90 i 95–96.

303 Илија Врсјаков, *Јосиф Руњанин : живот и дело*, str. 84 i 119–125.

304 Sanja Zegnal, “Popravljaju se klavir na kojem je skladana ‘Lijepa naša’”, *Jutarnji list*, Zagreb, god. IV, br. 1283, 22. studenog 2001., str. 6.

muzeju.³⁰⁵ Ona piše da je “klavir na kojem je skladana hrvatska himna ‘Lijepa naša’ izložen u Muzeju seljačkih buna u Gornjoj Stubici, a da je vlasništvo Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu”. Također piše kako je klavir “preživio mnoga desetljeća i napokon je, 1950. godine, dospio u Hrvatski povijesni muzej, u njegov tadašnji Odjel Srba u Hrvatskoj. Muzeju ga je darovala obitelj Kovačić iz Gline”. Međutim, danas znamo da je 1950. klavir prvo bio poklonjen SKPD “Prosvjeti”, koja ga je 1951. ustupila Muzeju Srba u Hrvatskoj koji je tada bio samostalna muzejska ustanova, sve do 1963. kada je “pripojen Povijesnom muzeju Hrvatske kao Odjel Srba u Hrvatskoj”.³⁰⁶ Međutim, kako dalje piše Maja Škiljan, “zbog nedostatka prostora u Hrvatskom povijesnom muzeju”, klavir je “predan na pohranu gornjostubičkom Muzeju gdje ga se može svakodnevno vidjeti u stalnoj muzejskoj postavi”. Ona kaže kako se muzej “pobrinuo za sredstva zahvaljujući kojima je instrument zadobio ponovo ne samo vanjski sjaj i ljepotu nego bi se, budući da su popravljene njegova mehanika, klavijatura i žice, mogla opet čuti na njemu odsvirana naša lijepa himna”.

Nakon što su se pojavili članci o klaviru, tjednik *Nacional* objavio je 3. kolovoza 2004. opširan članak o srpskim spomenicima u Hrvatskoj.³⁰⁷ Glavni sugovornik bio je Čedomir Višnjić, “predsjednik Srpskog kulturnog društva Prosvjeta i pomoćnik ministra kulture”, koji je govorio o projektu obnove kulturne baštine Srba u Hrvatskoj. Prema Višnjiću, “projekt obnove svjetovne baštine Srba u Hrvatskoj objedinjuje morlačke hajduke, kordunaške partizane, građanske trgovce i svjetske znanstvenike, najvažnije simbole i znakove srpskog identiteta u Hrvatskoj. Riječ je o zaštićenim spomenicima kulture koji su u zadnjem ratu potpuno opustošeni, a pokazuju Srbe kao dio hrvatske povijesti. ... Taj projekt obnove znan je i pod nazivom ‘U potrazi za izgubljenim identitetom’ a inicirali su ga intelektualci iz Srpskog kulturnog društva Prosvjeta kako bi sakupili krhotine identiteta Srba u Hrvatskoj”, kaže

305 Maja Škiljan, “Priča o klaviru iz kuće Glinjanina Peleša”, *Matica glinska : glasilo udruge Matica hrvatska*, Glina, god. VII, br. 13, veljača 2004., str. 7.

306 Fedor Moaćanin, “Znanstvene ustanove: Muzej Srba u Hrvatskoj”, *Historijski zbornik*, Zagreb, god. 1, br. 1–4, 1948., str. 217–221; Anica Vlašić-Anić, “Otvoren Muzej Srpske pravoslavne crkve eparhije zagrebačko-ljubljanske”, *Slovo : časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu*, br. 35, 1985., str. 254; Čedomir Višnjić, *Vreme sporta i rasonode. Titina Hrvatska i njeni Srbi*, 1951. – 1971., SKD “Prosvjeta”, Zagreb 2017., str. 384–385.

307 Nina Ožegović, “Tri milijuna € za srpske spomenike u Hrvatskoj”, *Nacional*, Zagreb, br. 455, 3. kolovoza 2004., str. 56–59.

Višnjić. “Osnovni kriteriji” ovog projekta bili su “regionalna zastupljenost i naglašena povezanost dvaju naroda – srpskog i hrvatskog, koji žive na zajedničkom prostoru. To se najbolje vidi iz primjera obnove kuće trgovca Petra Peleša u Glini.” Zatim se navodi da je u njegovu kuću zalazio Runjanin, “koji je 1846. uglazbio hrvatsku himnu ‘Lijepa naša domovina’ na stihove Antuna Mihanovića. Kuća je stara gotovo 200 godina, proglašena je spomenikom kulture, no u akciji ‘Oluja’ 1995. potpuno je uništena i danas je ruševina. Procjenjuje se da bi za obnovu trebalo 2 milijuna kuna.” Uz ovaj tekst objavljene su i četiri fotografije: “kuća Petra Peleša, prije” i “sada” poslije ratnih razaranja, “glasovir na kojem je izvedena Runjaninova skladba” i “Josip Runjanin, skladatelj hrvatske himne ‘Lijepa naša’”.

U siječnju 2006., “u ulici kneza Branimira u Glini ... počeli su radovi na sanaciji kuće u kojoj je Josip Runjanin skladao i uglazbio hrvatsku himnu”,³⁰⁸ a u siječnju 2008. razvila se zanimljiva polemika o Runjaninu i hrvatskoj himni. Prvo je u gledanoj televizijskoj emisiji HRT-a “Nedjeljom u 2” od 6. siječnja 2008., saborski zastupnik SDSS-a i predsjednik Srpskog narodnog vijeća dr. Milorad Pupovac najavio inicijativu da se u Glini osnuje Muzej hrvatske himne. Već sutradan o toj inicijativi piše *Vjesnik*, koji javlja slijedeću vijest: “Budući da se 2. veljače navršava 130. godišnjica smrti skladatelja hrvatske himne Josipa (Josifa) Runjanina, Srpsko narodno vijeće pokrenulo je inicijativu za osnivanjem muzeja hrvatske himne.”³⁰⁹ Prema toj inicijativi, “muzej bi bio smješten u Glini, u kući obitelji Peleš u kojoj je 1846. mladi kadet Runjanin skladao melodiju na tekst pjesme Antuna Mihanovića ‘Horvatska domovina’, koja je 1891. prihvaćena za hrvatsku himnu pod imenom ‘Lijepa naša’. U kući bi se postavili predmeti iz vremena skladanja himne, prije svega klavir na kojem je himna skladana i na kojem je prvi put odsvirana”, piše *Vjesnik* od 7. siječnja 2008.

Međutim, svega par dana kasnije, reagirao je muzikolog Andrija Tomašek, kojem je *Večernji list* posvetio opširan članak.³¹⁰ Tu su iznijeti “glavni prijepori vezani uz autorstvo hrvatske himne”, prema kojima “Runjanin nije imao pravu glazbenu naobrazbu, a svirati je učio od vojnog kapelana u Glini”. Kako

308 Mijo Davidović, “Obnova kuće himne u Glini”, *Matica glinska : glasilo udruge Matica hrvatska*, Glina, god. IX, br. 16, lipanj 2006., str. 4.

309 Ma. L., “U Glini osnovati muzej hrvatske himne”, *Vjesnik*, Zagreb, god. LXIX, br. 21419, 7. siječnja 2008., str. 2.

310 Korana Maštrović, “Stoljetna zabluda. Povjesničar Andrija Tomašek o Lijepoj našoj domovini: Runjanin nije autor?”, *Večernji list*, Zagreb, god. 48, br. 15849, 11. siječnja 2008., str. 10.

tvrdi Tomašek, “savršena melodija hrvatske himne teško da je nastala pod prstima glazbenog amatera za kojeg se ne zna ni koji je instrument svirao”. Također je sporna godina nastanka melodije hrvatske himne, jer “ne postoje povijesni dokazi koji potvrđuju tu činjenicu. Napjev je mogao nastati između 1835. godine, kad su tiskani Mihanovićeви stihovi, i 1861. godine, kada je zapis prvi put notiran. Iako se drži da je u kući trgovca Peleša u Glini postojao klavir na kojemu je Runjanin prvi put odsvirao Lijepu našu, nije zabilježeno kada je instrument uopće ušao u tu kuću.” Tomašek tvrdi da je “cijela povijest Hrvatske himne utemeljena na mitu i da ne znamo tko je, gdje ni kada uglazbio stihove Hrvatske domovine.” On posebno “naglašava kako stanovnici Gline nemaju povijesnih dokaza da je klavir predodređen za Muzej hrvatske himne onaj koji su dodirnuli prsti glazbenog amatera Runjanina”, a na pitanje *Večernjeg lista* “zašto cijeli hrvatski narod usmenu predaju smatra svojom poviješću”, Tomašek krivi Franju Kuhača koji u 19. stoljeću pisao o ilirskim glazbenicima. “Na osnovi priče Ivana Trnskog, Kuhač je naveo da je Runjanin u Glini uglazbio Mihanovićeve stihove. Ta je knjiga pokrenula stvaranje mita o povijesti Hrvatske himne.”

Nakon članka u *Večernjem listu*, emisija HRT-a “Pola ure kulture” objavila je prilog iz Gline, a na tragu najnovije inicijative SNV-a da se u Glini osnuje muzej hrvatske himne. Prilog je privukao pažnju šire javnosti, međutim, o njegovom sadržaju raspravljalo se i na sjednici Programskog vijeća HRT-a od 17. siječnja 2008., gdje je kritiziran prilog novinarkе HRT-a, jer da se više bavio dnevnom politikom i egzistencijalnim problemima građana Gline, a manje kulturom i himnom, kojoj nije posvećena adekvatna pažnja.³¹¹ Na prilog HRT-a i prijedlog SNV-a, kao i na Tomašekove tvrdnje, reagirao je poznati književnik Miljenko Jergović u *Jutarnjem listu* od 22. siječnja,³¹² a istog dana u *Večernjem listu* pojavila se i reportaža iz Gline,³¹³ međutim, 15. veljače *Hrvatsko slovo* donijelo je opširan intervju s Tomašekom.³¹⁴

311 Zapisnik 50. sjednice Programskog vijeća HRT-a, održane dana 17. siječnja 2008. godine, Rasprava o emitiranom programu između dviju sjednica, str. 7–8.

312 Miljenko Jergović, “Gliniski muzej hrvatske himne”, *Jutarnji list*, Zagreb, god. XI, br. 3450, 22. siječnja 2008., str. 22.

313 Tadija Odić, “Glinjani ne sumnjaju u nastanak Lijepe naše. Građani ogorčeni tezama Andrije Tomašeka o autoru glazbe himne”, *Večernji list*, Zagreb, god. 48, br. 15860, 22. siječnja 2008., str. 29.

314 Nenad Piskač, “Razgovor: Andrija Tomašek, muzikolog. Krive Drine ‘Lijepe naše domovine’”, *Hrvatsko slovo*, Zagreb, god. XIV, br. 669, 15. veljače 2008., str. 3–4.

“Nisam pronašao ni jedan relevantan dokaz da je ‘Lijepa naša’ prvi put izvedena u Glini. Sve dosad izrečeno o tome tek su nepovjerljive priče”, izjavio je Tomašek. “Kuhač o tome nije napisao ništa određeno, a iskazi pojedina dani više desetljeća poslije vremena navodne prve izvedbe međusobno se nepodudaraju, pa poput neutvrđene godine nastanka, o tom događaju govori sadržajno sasvim nepouzdan pismo tek iz 1910. godine objavljeno u ‘Obzoru’, u kojemu čak stoji da je Runjaninu bilo ime Jovan.” Na pitanje “Ima li kakvih dokaza tko je stvarni autor glazbe Lijepe naše?”, Tomašek je odgovorio: “Nema.” On je također rekao: “Ne bih imao ništa protiv da Glinjani dio od tri milijuna eura rezerviranih u državnoj kasi Republike Hrvatske za srpske spomenike u Hrvatskoj, utroše za osnivanje muzeja hrvatske himne u Glini. Akciju bih od srca pozdravio da ona, prema stanju stvari kako ih ja znam i vidim, nije izrazito politički obojena uz očitu mistifikaciju i povijesni frizeraj (da ne kažem) patvorenje uloge J. Runjanina i Gline u njenom nastanku. Naglašeno isticanje da je Runjanin bio Srbin akciji daje izraziti nacionalistički prizvuk”, smatra Tomašek. “Danas dr. Pupovac, Glinjani i još neki ne kriju da su na osnivanje muzeja potaknuti 130. obljetnicom Runjaninove smrti pri čemu, kako rekoh, napadno ističu da je bio Srbin.” Tomašek se također osvrnuo na svoju knjigu iz 1990. “Utvrдио sam da je sve što se o tome govori upitno, problematično i, bar zasad, nedokazivo. Kontroverze o ‘Lijepoj našoj’ kao popijevci raščistio sam u svojoj monografiji i njenu dodatku naslovljenom ‘Mit i zbilja’ pripremljenom za okrugli stol o toj temi održanom u Glini 1996. godine. Od tamo iznesenih tvrdnji još ni jedna nije znanstveno osporena”, izjavio je Tomašek, koji je očito odbacio znanstveno utemeljena osporavanja drugih znanstvenika (primjerice, muzikologa Lovre Županovića i povjesničarke Jelene Očak), dok je pismo i svjedočenje Petra Peleša proglasio kao “sasvim nepouzdan”. Na kraju razgovora, Tomašek je osjetio potrebu da spomene i gostovanje u jednoj televizijskoj emisiji i kritiku koju mu je tada uputio “sveučilišni profesor i nositelj raznih društvenih funkcija” dr. Milorad Pupovac: “U emisiji je Pupovac rekao kako je osporavanje svega što se govorilo o mjestu, vremenu, načinu postanka i autoru napjeva rezultat uskosti, zatvorenosti i nacionalne nesnošljivosti, jer da nikakvih pitanja ne bi bilo, kao što ih dosad nije bilo, da autor popijevke nije bio Srbin, već netko drugi.” Na ove tvrdnje, Tomašek se branio riječima da ga je Pupovac paušalno “diskvalificirao šovinističkom retorikom” jer da on, Tomašek, “nema nacionalističke primisli” i da mu je samo stalo do “otkrivanja povijesne istine o hrvatskoj himni”.

U svibnju 2009. došlo je do promjene lokalne vlasti u Glini i HDZ je otišao u opoziciju nakon petnaest godina vladavine. Nova koalicijska vlast, koju su činili vijećnici SDP-a, HSLS-a, HNS-a, HSS-a, DPS-a, SDSS-a i HSU-a, ubrzo se sukobila s HDZ-om, i to na pitanju “izvođenja državne himne ‘Lijepa naša’ prije početka svake sjednice Gradskog vijeća”, kako javlja *Slobodna Dalmacija* od 21. studenog 2009.³¹⁵ To je po mišljenju HDZ-a bila “tradicija koja je nastala iz dva-ju razloga. Prvi je ponos i sreća hrvatskog naroda koji se nakon Oluje vratio u svoj grad, u kojemu nakon mnogo godina slobodno može pjevati svoju himnu”, a drugi razlog, bila je “činjenica da je upravo u Glini 1846. godine mladi kadet Josip Runjanin, koji je bio pravoslavne vjere, skladao melodiju na tekst pjesme Antuna Mihanovića ‘Hrvatska domovina’. Ako mi u Glini nećemo slaviti hrvatsku himnu, jednako Hrvati i Srbi, tko će?”, zapitao se Marko Sremić, koji je na lokalnim izborima izgubio mjesto gradonačelnika i sada je gradski vijećnik. Na ove prozivke, odgovorio je predsjednik Gradskog vijeća Franjo Glušac, koji je rekao kako je do sada održano pet sjednica Gradskog vijeća u novom sazivu i da su sve počele izvođenjem himne. “Nisam tražio da se himna izbac iz Poslovnika, ona nikada u njemu nije ni bila, to je političko podmetanje”, rekao je Glušac. Prema izvještaju *Slobodne Dalmacije*, “dok jedni pitaju vraćaju li se to opet u Glinu vremena u kojima hrvatska himna nije bila rado slušana pjesma, drugi u svemu vide odvratanje pažnje od velikih gospodarskih i komunalnih problema Gline, jednog od najsiromašnijih gradova u državi.”

Dana 14. lipnja 2011., Građanski odbor za ljudska prava i Documenta – Centar za suočavanje sa prošlošću, pokrenuli su “Inicijativu za vraćanje imena Spomen doma u Glini i vraćanje spomen ploče žrtvama ustaških zločina iz 1941. godine”. Zatim je 9. srpnja 2011. poznati intelektualac Slavko Goldstein napisao otvoreno pismo predsjednici Vlade Republike Hrvatske Jadranki Kosor u kojem je podržao ovu inicijativu koja je pokrenuta povodom 70-godišnjice tragičnih događaja u nekadašnjoj glinskoj pravoslavnoj crkvi.³¹⁶ “Nedugo poslije Oluje bio sam u Glini”, piše Goldstein, “i zapanjen stajao pred

315 Mato Piškor, “Glina: Nećete nam uzeti ‘Lijepu našu’. Vijećnici se sukobili oko prijedloga da se prije sjednica ne izvodi državna himna”, *Slobodna Dalmacija*, Split, 21. studenoga 2009., str. 12–13.

316 Slavko Goldstein, “Otvoreno pismo Predsjednici Vlade Republike Hrvatske Jadranki Kosor. Donesite odluku ... potpis koji će ispraviti sramotu iz Gline važan je kao i onaj za ulaz u EU”, *Jutarnji list*, Zagreb, god. XIV, br. 4666, 9. srpnja 2011., prilog Magazin, god. XIV., br. 625, str. 34–35.

natpisom Hrvatski dom, koji kao ime sugerira intimu obitelji i domoljublje naroda, a postavljeno je da natkrili zločin kojem po cinizmu nema ravna u civiliziranom svijetu. ... Zar kroz to vrijeme nije baš nikome u lokalnoj vlasti, u županijskim nadležstvima, pa ni u hrvatskoj vladi, još nije sinulo kakve sve asocijacije takav cinizam priziva, neugodno kompromitantne za hrvatsko društvo i za nadležnu vlast? I kakve osjećaje budi kod lokalnih Srba, i Srba općenito, od kojih mnogi iz svojih obitelji imaju ponekog koji je skončao u glinskoj crkvi?” Otvoreno pismo Goldstein završava prijedlogom predsjednici Vlade: “Predlažem Vam da jedan dan između 29. srpnja i 3. kolovoza dođete u Glinu i da na prostoru nekadašnje crkve Rođenja Bogorodice potpišete ili s lokalnim vlastima supotpisete odluku da se sadašnji Hrvatski dom vraća njegovoj prvobitnoj namjeni Spomen-doma posvećenog prije svega stradalnicima na tome mjestu od prije 70 godina, a da se istovremeno pokrene inicijativa za podizanje novog Hrvatskog doma”. “Uvjeren sam da bi takav Vaš nastup u Glini i potpis ili supotpis na takvoj odluci za moralno zdravlje hrvatskog društva po svom dalekosežnom učinku bio ravan Vašem potpisu ili supotpisu na dokument o pristupanju Hrvatske Europskoj uniji.” Nema za sada podataka da li je predsjednica Vlade reagirala na ovo otvoreno pismo. U svakom slučaju, 29. srpnja 2011., pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske dr. Ive Josipovića, obilježena je 70-godišnjica tragičnih događaja u nekadašnjoj glinskoj pravoslavnoj crkvi, o čemu je izvijestio *Večernji list*,³¹⁷ dok je tjednik *Novosti* javio sljedeće: “Ono što je upadalo u oči bilo je odsustvo predstavnika većinskog naroda. No ovog puta barem nije bilo lažnih poziva o postavljanoj bombi, kao prošle godine, a jedina incidentna situacija bila je kad je za vrijeme parastosa nekoliko protestno nastrojenih građana pjevalo hrvatsku himnu.”³¹⁸

U srpnju 2012. godine apel hrvatskoj javnosti uputio je i poznati intelektualac Predrag Matvejević.³¹⁹ U njegovom apelu piše: “U crkvi Svete Bogorodice i kraj nje izvršen je nezamisliv zločin. Njegovi su razmjeri ponekad

317 Tadija Odić, “Obljetnica masakra u glinskoj crkvi”, *Večernji list*, Zagreb, god. 52, br. 17098, 1. kolovoza 2011., str. 27.

318 Nenad Jovanović, “Od predstavnika vlasti gotovo ni traga”, *Novosti: samostalni srpski tjednik*, Zagreb, br. 607, 6. kolovoza 2011., prilog Kronika, str. 16–17. U članku se također kaže da su na komemoraciji bili predstavnici diplomatskog kora, među njima zamjenik ambasadora SAD u Hrvatskoj Hoyt Brian Yee.

319 Predrag Matvejević, “Glinska crkva, mjesto strašnog pokolja, zaslužuje da bude zajedničko mjesto memorije”, *Jutarnji list*, Zagreb, god. xv, br. 5038, 28. srpanj 2012., tjedni prilog Magazin, god. xv., br. 708, str. 31–32.

umanjivani, ponekad uveličavani, ali zločinački karakter događaja ne može se pritom zanijekati. Na mjestu srušene crkve podignut je za vrijeme Jugoslavije, po odluci Hrvatskoga sabora, Spomen dom. On se danas zove Hrvatski dom. Sreo sam velik broj hrvatskih intelektualaca koji se toga stide”, piše Matvejević. “Glinska crkva Presvete Bogorodice zaslužuje da bude zajedničkim mjestom memorije, srpskim i hrvatskim, katoličkim i pravoslavnim, slavenskim i evropskim. Ekumenskim. Spomen dom bio bi, vjerujem, najprikladniji naziv, za obnovljeno svjetovno svetište. Učinimo sve što možemo da se to što prije dogodi. Pokažimo Evropi i svijetu da doista posjedujemo kulturu koja je za to neophodna”, piše u apelu Predraga Matvejevića iz srpnja 2012. No, nedugo zatim, u rujnu 2012., katolička novinsko-izdavačka kuća Glas Koncila, čiji je osnivač i nakladnik Nadbiskupski duhovni stol Zagrebačke nadbiskupije, objavila je negacionistički rad svog publicista,³²⁰ s ciljem dokazivanja kako se u glinskoj pravoslavnoj crkvi nije dogodio nikakav zločin.³²¹

Nakon prijevremenih lokalnih izbora od 23. ožujka 2014., HDZ je ponovo dobio većinu u Gradskom vijeću Grada Gline i mogućnost da utječe na donošenje ključnih gradskih odluka. Tako je 21. listopada 2014. Gradsko vijeće Grada Gline, na prijedlog kluba HDZ-a, HSP-a Ante Starčević i HSS-a, donijelo “Odluku o utvrđivanju mjesta polaganja vijenaca, cvijeća i paljenju svijeća na području naselja Gline”.³²² “Prema tom aktu”, kako je u svom komentaru od

320 Tomislav Vuković, *Drugačija povijest (o Srbu, Jasenovcu, Glini...)*, Glas Koncila, Zagreb 2012., str. 159–243. Isti autor nekad je pisao kako su u staroj pravoslavnoj crkvi u Glini pobijeni nedužni Srbi (“stara je razrušena nakon što su u njoj pobijeni nedužni Srbi”); Tomislav Vuković, “Zapisi iz glinskog kraja”, *Glas Koncila : novo lice Crkve : katolički tjednik*, Zagreb, god. XXIX, br. 15, Uskrs 1990., str. 8.

321 Riječ je o kvazihistoriografskom pokušaju osporavanja zločina sa nesumnjivo političkom pozadinom. Ovo osporavanje treba odvojiti od ozbiljne historiografije u kojoj nema dileme o tome da se zločin u crkvi dogodio. Pri tome je kod Vukovića znanstvena historiografija diskvalificirana ideološkim argumentima koji bi također mogli da budu predmet analize. U osnovi, tvrdjenje da se mlada hrvatska država 1941. sasvim zakonito “branila” od partizanskih i četničkih provokacija (na primjer, genocidnim masakrom svibnja 1941. u Glini) implicira da je NDH imala pravo da uništi cijele nacionalne i vjerske kolektivitete stanovništva (Srbe i Židove, većim dijelom i Rome). Drugim riječima, Vukovićeva argumentacija (i niza drugih) upravo potvrđuje ono što se implicitno ne navodi: NDH je bila proizvod “novog evropskog poretka”, stvorenog od nacističke Njemačke, sa čijim ideološkim profilom i političkim djelovanjem je bila izjednačena. Bitan dio toga je bio “grandiozni” projekt uništenja nepoželjnih vjerskih i nacionalnih kategorija stanovništva vlastite države.

322 “Odluka o utvrđivanju mjesta polaganja vijenaca, cvijeća i paljenju svijeća na području naselja Gline”, *Službeni vjesnik*, Sisak, god. LX, br. 47, 25. listopada 2014., str. 1831.

3. studenog 2014. lucidno primijetio poznati novinar Viktor Ivančić, “kome-moracije su ubuduće dopuštene samo na gradskome groblju i pred križem kod katoličke Crkve sv. Ivana Nepomuka. Poznaje li se lokalni kontekst, nije teško razumjeti puni – i jedini! – smisao spomenute odluke: njome je zabranjeno odavanje počasti stotinama srpskih civila koje su u nekadašnjoj glinskoj pravoslavnoj crkvi ustaše masakrirale koncem srpnja i početkom kolovoza 1941. godine.”³²³

U to vrijeme predsjednik Gradskog odbora HDZ-a Gline bio je Ivo Žinić, koji je na prijevremenim izborima od 26. listopada 2014. izabran za novog župana Sisačko-moslavačke županije. Iduće 2015. godine, na Dan grada Gline 6. kolovoza, svečano je otkriven spomenik “Suza”, “koji je podignut u znak sjećanja na 392 hrvatska branitelja i civila s glinskog područja, poginula u Domovinskom ratu od 1991. do 1995. godine”.³²⁴ Istog dana u Hrvatskom domu održana je i svečana sjednica Gradskog vijeća na kojoj su hrvatsku himnu “otpjevale članice Vokalnog ansambla Lipe iz Siska”.³²⁵ Također treba spomenuti da je krajem te iste godine, na prijevremenim izborima od 20. prosinca 2015., kandidat HDZ-a Stjepan Kostanjević postao novi gradonačelnik Grada Gline.

Dana 7. lipnja 2016. Gradsko vijeće Grada Gline donijelo je “Odluku o osnivanju Zaklade ‘Glina – grad hrvatske himne’”.³²⁶ Prema članku 1. ove odluke, Grad Glina osniva zakladu “čija je svrha poticanje stvaralačkog i inovativnog projekta za obnovu i razvoj kuće hrvatske himne”. Svrha Zaklade je “promicanje grada Gline kao grada u kojem je skladana hrvatska himna”, piše u odluci koju je potpisao predsjednik Gradskog vijeća Stjepan Grudenić. Čini se da ova odluka nije privukla pažnju šire javnosti, a također nije poznato da li je Zaklada poduzimala neke značajnije aktivnosti nakon svog osnivanja. U svakom slučaju, pažnju javnosti ubrzo je privukao jedan drugi događaj u Glini o kojem je izvijestila Hina 29. srpnja 2016. godine: “Na 75. godišnjicu ustaških zločina u crkvi Rođenja presvete Bogorodice u Glini, Srpsko narodno vijeće

323 <https://pescanik.net/glineni-golub-mira/>; o zabrani komemoracije u Glini, također vidi: Tamara Opačić, *SNV Bulletin #3. Nasilje i nesnošljivost prema Srbima u 2014*, Srpsko narodno vijeće, Zagreb 2015., str. 17, 26–28 i 33.

324 <https://www.vecernji.hr/vijesti/otkrivena-suza-u-znak-sjecanja-na-392-branitelja-i-civila-1018053>

325 <https://www.radio-banovina.hr/video-na-dan-grada-u-glini-okriven-spomenik-suza/>

326 Odluka o osnivanju Zaklade “Glina – grad hrvatske himne” na 16. sjednici Gradskog vijeća Grada Gline održanoj 7. lipnja 2016. godine, str. 1–3.

(SNV) u petak je odalo počast ubijenim Srbima iz Gline i sela nekadašnjeg kotara Vrginmost. Komemoraciji, održanoj na mjestu nekadašnje pravoslavne crkve, ispred Spomen-doma koji je 1995. preimenovan u Hrvatski dom, prethodio je vjerski obred koji su vodili vladika gornjokarlovački Gerasim i mitropolit zagrebačko-ljubljanski Porfirije”, piše u izvještaju Hine. Zatim je predsjednik SNV-a i saborski zastupnik Milorad Pupovac podsjetio “da su obljetnice obilježavanja svirepog zločina uvijek praćene apelima i inicijativama da se objektu podignutom na nekadašnjem mjestu pravoslavne crkve i zločina, koji se sada zove Hrvatski dom, vrati naziv Spomen-dom i vrati namjena komemoriranja. Skupina Hrvata, među kojima je bilo i gradskih vijećnika, koji su komemoraciju pratili udaljeni, s mjesta preko ceste, glasno su izrazili svoj stav da ime Hrvatski dom treba ostati.”

Prema izvještaju Hine:

Pupovac je rekao da su stotinjak godina, sve do 1941. godine, Srbi i Hrvati pjevali iste pjesme slobode, te je zato i bilo moguće da današnju hrvatsku himnu Lijepa naša sklada, ovdje u Glini Josip Runjanin, Srbin, na tekst književnika Mihanovića, Hrvata, jer su stvarali zajedničku političku povijest velikih stotinjak godina, od 1848. do 1941. godine, kada se to slomilo pred velikim europskim zlom fašizmom, nacizmom i lokalnim inačicama, rekao je. “Ali mi danas ne bismo bili ni ljudi ni kršćani kada s ovog mjesta stradanja ne bismo razmišljali kako da počnemo s rasterećenjem od ovog strašnog tereta, kroz istinsko i duboko izmirenje”, istaknuo je Pupovac koji je uz ostalo, rekao da je u svibnju, srpnju i kolovozu 1941. ubijeno između 1200 i 1300 Srba. Pri tom je naglasio da Srbi koji nisu u stanju oprostiti ova stradanja u Glini i svoja ukupna stradanja žive u grijehu, te da u grijehu žive i oni Hrvati koji nisu spremni priznati ovaj zločin te, kako je rekao, “nastavljaju time grijeh onih koji su taj zločin počinili”. “To znači da trebaju biti u stanju reći ne onim ideologijama koje su dovele do ovih stradanja, ideologijama fašizma, nacizma i ustaštva”, rekao je Pupovac i uz tvrdnju da je Srbima stalo do čistoće srca zamolio okupljene da se minutom šutnje prisjete svih ljudi tu pobijenih 29. na 30. srpnja i 3. na 4. kolovoza, ali i svih onih koji su u bezumlju

rata od 1991. do 1995. godine stradali s hrvatske strane i onih koji su stradali sa srpske strane.

Hina je također prenijela izjavu predsjednika Gradskog vijeća Gline Stjepana Grudenića, koji je podsjetio “da je odlukom gradskog vijeća ispred Hrvatskog doma zabranjeno paliti svijeće i polagati cvijeće, te da ova komemoracija jednostavno nije primjerena, jer su rane umrlih i nestalih Hrvata iz Gline u Domovinskom ratu još svježije”. Prema Grudeniću: “Ovo nije način, ovo ne vodi suživotu.”³²⁷

U tjedniku *Novosti* od 2. prosinca 2016. objavljen je istraživački članak u kojem je prikazana životna biografija poznatog glinskog trgovca Petra Peleša.³²⁸ Zatim je sutradan, 3. prosinca 2016., u Hrvatskom domu u Glini lokalna vlast priredila svečanu proslavu, kojom je obilježena “170. obljetnica skladanja Lijepe naše u Glini”.³²⁹ Priređen je bogat kulturno-umjetnički program, koji je održan pod pokroviteljstvom predsjednice Republike Hrvatske Kolinde Grabar-Kitarović. Tijekom programa publici je prikazan i kratki, 15-minutni dokumentarni film u produkciji Radio Televizije Banovina *Glina o notama Lijepe naše* u kojem su prikazane okolnosti nastanka melodije hrvatske himne.³³⁰ Iako ambiciozno zamišljen (“ovaj dokumentarni film govori o istini uglazbljenja pjesme ‘Lijepa naša domovino’”), film je kroatizirao Runjaninovo ime, kako bi se izbjegla primisao na njegovu srpsku nacionalnost, dok o “Srpskom dobrotvornom pjevačkom društvu u Glini” i memoarskom zapisu Petra Peleša iz 1910. nema ni riječi. Pa ipak, u filmu je prikazana izjava gradonačelnika Gline Stjepana Kostanjevića, koji je rekao da je Grad Glina stupio u kontakt sa vlasnicima bivše Pelešove kuće, pa se nada da će “uz pomoć ministarstva ... u narednom periodu otkupiti kuću i staviti je u funkciju kao jedan muzej, gdje je skladana ‘Lijepa naša’, koja je danas naša himna”.

Početak naredne godine Grad Glina uključio se, po prvi put, u tradicionalnu manifestaciju “Noć muzeja”, koju provodi Hrvatsko muzejsko društvo.

327 Hrvatska izvještajna novinska agencija (Hina), “Pupovac u Glini na komemoraciji žrtvama ustaša: Sve do 1941., Srbi i Hrvati su pjevali iste pjesme slobode”, 29. srpanj 2016.

328 Igor Mrkalj, “Korifej hrvatsko-srpske sloge”, *Novosti : samostalni srpski tjednik*, Zagreb, br. 885, 2. prosinca 2016., prilog Kronika, str. 6–7. U članku je objavljena i porodična fotografija Petra Peleša.

329 <https://www.radio-banovina.hr/svecanim-bogatim-programom-obiljezana-170-obljetnica-skladanja-lijepe-nase-glini/>

330 <https://www.radio-banovina.hr/glina-notama-lijepe-nase-dokumentarni-film/>

U sklopu manifestacije, koja je održana u Glini 27. siječnja 2017., “održan je i sastanak s ministricom Ninom Obuljen Koržinek na kojemu se razgovaralo o kupnji kuće u kojoj su se prvi puta čuli zvuci hrvatske himne ‘Lijepa naša domovino’”, piše u gradskom biltenu *Glina*.³³¹ Nakon tog sastanka, glinski je gradonačelnik sa svojim suradnicima posjetio Ministarstvo kulture,³³² te je nastavljen razgovor o daljnjim aktivnostima koje su potrebne kako bi se našlo rješenje da “kuća himne” postane gradsko vlasništvo. “Na taj bi se način krenulo u obnovu kuće u kojoj bi se nalazio muzej posvećen himni i Josipu Runjaninu.”

Gradonačelnik Gline bio je “jedan od predlagatelja postavljanja spomen ploče i bijelog križa istine”, koji je uz zvuke hrvatske himne svečano otkriven u Glini 8. srpnja 2018.³³³ Himnu je otpjevao vis “Nepomuk” župe sv. Ivana Nepomuka iz Gline, a spomen-ploču blagoslovio je sisački biskup Vlado Košić. Vijest o ovom događaju objavljena je na službenim stranicama Grada Gline i Sisačke biskupije.³³⁴ Međutim, dublje razumijevanje ovog događaja nudi članak objavljen u tjedniku *Novosti* od 3. kolovoza 2018. “Gotovo mjesec dana u centru Gline stoji ploča na kojoj se ustaše i pripadnici Wehrmachta nazivaju ‘mučenicima’. Spomen-ploču s ‘bijelim križem istine’ podignula je 8. srpnja sisačka podružnica Hrvatskog domobrana, u znak sjećanja na pripadnike njemačke okupatorske vojske, domobranskih postrojbi i ‘drugih grana oružanih snaga NDH’, koje su likvidirane u Glini i okolici, pri čemu barataju s potpuno nevjerojatnim brojkama” (“u spomen tisućama” do “oko 30.000”). “Na svečanosti su bili HDZ-ov gradonačelnik Stjepan Kostanjević”, kao i brojni predstavnici društveno-političkog života Gline. U članku se također citira izjava sisačko-moslavačkog župana Ive Žinića, koji je u travnju bio na skupštini Hrvatskog domobrana. Tamo je izjavio kako “nažalost, domobrani u Drugom svjetskom ratu nisu uspjeli u svom naumu uspostave hrvatske slobode”. Prema navedenom članku, “Hrvatski domobran je organizacija koja pod

331 “Noć muzeja u Glini – Kuća himne”, *Glina*, Glina, god. II, br. 2, travanj 2017., str. 21.

332 Ministarstvo kulture Republike Hrvatske nalazi se u Runjaninovoju ulici, koja nosi to ime od 1928. godine; *Ulice, ceste, trgovi i šetališta u slob. i kr. glavnom gradu Zagrebu godine 1929. : s podjelom na orijentacione kotare*, Izdala Općina slob. i kr. grada Zagreba, Zagreb 1929., str. 42; “Runjaninova” u: *Zagrebačke ulice*, Muzej grada Zagreba – Naklada Zadro, Zagreb 1994., str. 241.

333 <https://www.grad-glina.hr/bijeli-kriz-istine-postavljen-i-u-glini/>

334 <http://www.biskupija-sisak.hr/index.php/arhiv/4670-bijeli-kri-istine-blagoslovljen-u-glini>. Dio biskupove propovijedi također se odnosi na negiranje pokolja u glinskoj pravoslavnoj crkvi 1941. (“pravoslavnu crkvu u kojoj je navodno bio izvršen zločin”).

firmom nositelja domobranske ideje, godinama veliča ustaštvo” i “u svojim publikacijama, kako smo pokazali nedavno u Novostima, najotvorenije radi na umanjivanju ustaškog udjela u holokaustu. Ta je ideološka potka sastavni dio njihova očuvanja sjećanja na žrtve Drugog svjetskog rata, najčešće u prisustvu lokalnih ogranaka HDZ-a. Postavljanje glinske ploče usred ljeta trebalo bi razmatrati u svjetlu totalnog revizionizma koji se provodi u ovom gradiću od 1995. sa svrhom minoriziranja ustaških zločina koji su odnijeli oko 2000 života tamošnjih Srba, Židova i Roma”, piše poznati novinar Hrvoje Šimičević.³³⁵

Zatim je 3. kolovoza 2018. u Hrvatskom domu održana svečana sjednica Športskog nogometnog kluba Banovac u povodu 105 godina organiziranog nogometa u Glini.³³⁶ Tim povodom klub je organizirao i prigodnu izložbu klupskih fotografija te izdao vanredni broj lista *Banovac*, čime se želio nadovezati na svijetle tradicije glinskog nogometa. Međutim, ni u listu, ni na izložbi, kao ni na svečanoj sjednici, ni jednom riječju nije spomenuta tragična sudbina devetorice glinskih nogometaša i dvojice klupskih funkcionara, žrtava ustaškog terora iz 1941. Također nije prikazana fotografija spomen-ploče iz 1961. (i uništene 1991.), koja je podignuta u znak humanosti i pijeteta prema njihovom stradanju, čime je klub svjesno zatajio, prešutio i negirao vlastitu prošlost.³³⁷

Zatim je 5. kolovoza 2018. na nogometnom igralištu Športsko-rekreacijskog centra Banovac u Glini, u sklopu proslave Dana pobjede i domovinske zahvalnosti, Dana hrvatskih branitelja i Dana grada Gline, koncert održao kontroverzni pjevač Marko Perković Thompson. “Danas ... slavimo ... na jedan takav dostojanstven način ... Odavde će se slati isto poruke ljubavi, poruke zajedništva, one poruke koje je naš narod uvijek slao, i prema drugima, tako ćemo i mi danas ponašati se prema svima”, izjavio je Thompson uoči koncer-

335 Hrvoje Šimičević, “Goloruki Wehrmacht”, *Novosti : samostalni srpski tjednik*, Zagreb, br. 972, 3. kolovoza 2018., str. 15. Nije nevažno spomenuti kako je nedugo nakon oslobođenja Gline 11. siječnja 1944., Glina 24. veljače i 29. srpnja 1944. bila dvaput bombardirana od strane njemačkog ratnog zrakoplovstva i da je pretrpjela velike ljudske i materijalne gubitke; Igor Mrkalj, “Njemačko bombardiranje Gline”, *Novosti : samostalni srpski tjednik*, Zagreb, br. 1020, 5. srpnja 2019., prilog Kronika, str. 6. Za plansko i sistematsko uklanjanje antifašističkih spomenika od strane lokalnih vlasti nakon 1995., vidi: Igor Mrkalj, “Spomenici NOR-a Gline i glinskog kraja”, *Prosjeta*, Zagreb, br. 141, decembar 2017., str. 32–39 i br. 142, mart 2018., str. 30–35.

336 <https://www.glina.hr/obiljezeno-105-godina-nogometa-u-glini/>

337 Igor Mrkalj, “Pobijeni nogometaši kao tabu tema”, *Novosti : samostalni srpski tjednik*, Zagreb, br. 1014, 24. svibnja 2019., prilog Kronika, str. 4–5.

ta za RTL.³³⁸ Zatim je na pozornici uoči koncerta kontroverzni TV voditelj Velimir Bujanec pozdravio nekoliko desetaka tisuća ljudi i rekao: “Dobro došli u grad bana Josipa Jelačića, u grad hrvatske državne himne. Upravo u Glini, drage Hrvatice i Hrvati, uglazbljena je Lijepa naša. 1846. uglazbio ju je naš Josip Runjanin.”³³⁹ Zatim je slijedio govor sisačko-moslavačkog župana Ive Žinića, koji je okupljenom mnoštvu također zaželio dobrodošlicu i pozdravio “sve Hrvate u Hrvatskoj”, “diljem Herceg-Bosne, diljem svijeta”, i naglasio da se danas nalazimo “u gradu hrvatske himne”. Nakon ovih govora, Thompson je nastup započeo pjesmom “Bojna Čavoglave”. Na njegov uzvik “Za dom” publika, opremljena hrvatskim zastavama, odgovorila je – “spremni!”.

Dana 31. siječnja 2019. održana je sjednica Gradskog vijeća Grada Gline na kojoj je bilo “nazočno 15 vijećnika”. Oni su nakon kraće rasprave jednoglasno usvojili “Prijedlog Odluke za kupnju ... Kuće hrvatske himne”.³⁴⁰ Par dana kasnije, 2. veljače 2019., kako javljaju *Novosti*, “polaganjem cvijeća na grob Josifa Runjanina, na starom pravoslavnom Uspenskom groblju u Novom Sadu, saborski zastupnik Boris Milošević u ime SDSS-a obilježio je godišnjicu smrti jedne od istaknutih ličnosti srpske zajednice u Hrvatskoj 19. vijeka”.³⁴¹

“Veliki korak prema uređenju “Kuće hrvatske himne” u Glini učinjen je protekli tjedan”, javlja *Večernji list* od 20. svibnja 2019. “Pregovori o kupnji nekretnine u kojoj je Josip Runjanin skladao hrvatsku himnu sredinom 19. stoljeća, te tamo prvi put odsvirao ‘Lijepu našu’, trajali su više od 10 godina. Napokon su završeni, a novac za otkup kuće osigurali su Sisačko-moslavačka županija i Grad Gline u jednakom iznosu. Kuća je kupljena za 737.700 kuna i u njoj će biti interpretacijski centar i muzej.” Sisačko-moslavački župan Ivo Žinić istaknuo je kako je novac za uređenje nekretnine Ministarstvo kulture već osiguralo. “Ako treba pomoći će još grad i županija, a ostatak ćemo prijaviti na natječaj europskih fondova za kulturnu baštinu”, rekao je Žinić. S predstavnicima bivših vlasnika, ugovor o kupnji potpisao je glinski gradonačelnik

338 <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/video/vijesti/287677/marko-perkovic-thompson-uoci-koncerta-u-glini-otkrio-gdje-je-bio-na-danasnji-dan-prije-23-godine-to-je-jako-emotivno/>

339 “Oluja u Glini: MP Thompson i 80.000 Hrvata!”, *Z1, Bujica*, 6. kolovoza 2018., dostupno na YouTube. Za zbivanje u Glini dan poslije koncerta, vidi reportažu: Igor Lasić, “Nakon Thompsona potop”, *Novosti : samostalni srpski tjednik*, Zagreb, br. 973, 10. kolovoza 2018., str. 6–7.

340 Zapisnik sa 12. sjednice Gradskog vijeća Grada Gline održane 31. siječnja 2019. godine, str. 18–19.

341 <https://www.portalnovosti.com/miloevic-u-ime-sdss-a-obiljezio-godisnjicu-smrti-josifa-runjanina>

Stjepan Kostanjević. “Namjera nam je Kuću himne dovesti u stanje u kakvom je ona nekada bila i prenamijeniti je u Muzej hrvatske himne gdje će u idućem periodu, sigurno uz određena sredstva grada i županije, ona zaživjeti tako da svaki posjetitelj koji dođe u Glinu može posjetiti i vidjeti gdje je skladana hrvatska himna”, rekao je Kostanjević, dodavši kako se nada da će vrata Kuće hrvatske himne otvoriti najkasnije iduće godine.³⁴² Opravdanost sadašnje inicijative lokalnih, regionalnih i državnih vlasti podržava i dopunjuje davno izrečeno mišljenje jednog starijeg Glinjanina,³⁴³ da bi zbog objektivnosti i međunarodne sloge bilo pošteno da u toj namjeri predstavnici vlasti ponovo ne zaborave ulogu Srba i da Kuću hrvatske himne memoriraju pod objedinjavajućim imenom: Srpski dom – Kuća hrvatske himne.

342 Danijel Prerad, “Kupljena kuća u kojoj je Josip Runjanin skladao hrvatsku himnu: Kuća hrvatske himne postat će muzej i interpretacijski centar”, *Večernji list*, Zagreb, god. 60, br. 39154, 20. svibnja 2019., str. 34.

343 Radovan Jović, bivši sudac u Glini.

IGOR MRKALJ
Josif Runjanin and “Our Beautiful Homeland”:
facts and interpretations

Summary

The article revives the location, identity of the composer and the first performers of the Croatian anthem. It was written based on the new archival and library research as well as the existing literature. It begins with data and the facts about life and career of the military officer Josif Runjanin born in 1821 and ends with a 2019 news on the initiative to open the National Anthem Museum in Glina, focusing on selected events in particular periods (the period of Runjanin's life; the period since his entry into music historiography until the end of World War I; the inter-war period; the period from 1941 to 1945; the post-war period; the period from the breakup of Yugoslavia to the military operation Storm; the period from 1995 onward). The authorship of Josif Runjanin and the enthusiasm of the first performers, members of the “Serbian Charity Singing Society in Glina”, throw light on the indelible imprint and inalienable contribution of prominent Serbs and Serbian associations, specifically from Glina, to the anthem of the Croatian people.

KEY WORDS: *Glina, Josif Runjanin, Serbs, Croats, Croatian anthem*